

TC
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

AZERBAYCAN VE TÜRKİYE GAZETELERİ IŞIĞINDA
EBULFEZ ELÇİBEY (1991-1997) DÖNEMİ

ZÜBEYDE ÇOBANOĞLU
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. BEKİR BİÇER

KONYA-2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Zübeyde GÖBANOĞLU
	Numarası	168105011006
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih / Genel Türk Tarihi
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Bekir BİÇER
	Tezin Adı	Azerbaycan ve Türkiye Gazeteleri İçerisinde Ebulfez Elai Bey (1991-1997) Dönemi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan ^{Azerbaycan ve Türkiye Gazeteleri} ~~İçerisinde Ebulfez Elai Bey~~ başlıklı bu çalışma ^{(1991-97) Dönemi} 23/10/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Doç. Dr. Bekir Biçer	Bekir Biçer	Bekir
2	Doç. Dr.	Arif Bey	Arif
3	Prof. Dr.	Kemal Özcan	Kemal

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Zübeyde COBAN OĞLU		
	Numarası	168109011006		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	
		Doktora	☐	
Tezin Adı	Azerbaycan ve Türkiye Gazeteleri Işığında Ebulfaz Elçibey (1991-1997) Dönemi			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası

Zübeyde Cobanoğlu

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	ZÜBEYDE ÇOBANOĞLU		
	Numarası	168105011006		
		Tarih/ Genel Türk Tarihi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. BEKİR BİÇER		
Tezin Adı	AZERBAIJAN VE TÜRKİYE GAZETELERİ IŞIĞINDA EBULFEZ ELÇİBEY (1991-1997) DÖNEMİ			

ÖZET

Kurduğu Azerbaycan Halk Cephesi ile bağımsızlık mücadelesi veren Elçibey, Azerbaycan Cumhuriyeti'ne demokratik yollarla seçilen ilk cumhurbaşkanı olmuştur. Ebulfez Elçibey, Azerbaycan'ın gelişeceğine ve bağımsız olacağına inanarak bunun mücadelesini vermiştir. Yıllarca Sovyet zulmüne uğrayan bu topraklarda yaptığı ekonomik, kültürel, iktisadi ve hukuki devrimlerle yeniden yapılandırılarak Türk kimliğine döneceğine, bu çalışmalarında Türkiye'nin yardımı ve desteği ile zorlukların üstesinden geleceğine inanmıştır. Azerbaycan'ın bağımsızlık lideri Ebulfez Elçibey'in 1991-1997 yılları incelenerek verdiği siyasi mücadelesinin yanı sıra, yapılan darbe ve sürgün yılları Azerbaycan ve Türkiye gazeteleri ışığında aydınlatılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Türkiye, Ebulfez Elçibey

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

Author's	Name and Surname	ZÜBEYDE ÇOBANOĞLU		
	Student Number	168105011006		
		Department of History / General Turkish History of Science		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Doç. Dr. BEKİR BİÇER		
Title of the Thesis/Dissertation	EBULFEZ ELÇİBEY (1991-1997) PERIOD IN LIGHT OF AZERBAIJAN AND TURKEY NEWSPAPERS			

ABSTRACT

Elçibey was the first democratically elected president of the Republic of Azerbaijan. Ebulfez Elçibey, believing that Azerbaijan will develop and become independent, fought for this. He believed that with the economic, cultural, economic and legal revolutions he made in these lands, which had been subjected to Soviet persecution for years, he would return to his Turkish identity and overcome the difficulties with the help and support of Turkey in his work. In addition to the political struggle of Azerbaijan's independence leader Ebulfez Elçibey between 1991 and 1997, the coup and exile years will be tried to be illuminated in the light of the newspapers of Azerbaijan and Turkey.

Key Words: Azerbaijan, Turkey, Ebulfez Elçibey

İÇİNDEKİLER

Tez Kabul Formu.....	i
Bilimsel Etik sayf.....	ii
Özet.....	iii
Absract.....	iv
İçindekiler.....	v
Kısaltmalar.....	vii
Önsöz.....	viii
Giriş.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EBULFEZ ELÇİBEY

2.1.EBULFEZ ELÇİBEY VE AİLESİ.....	11
2.2.ÜNİVERSİTE YILLARI VE ÖĞRETİM ELEMANI OLDUĞU DÖNEM.....	12
2.3.MİLLİ BİLİNCİ UYANDIRMA ÇALIŞMALARI.....	13
2.4.BAĞIMSIZLIĞA GİDEN YOL.....	18
2.5.AZERBAYCAN HALK CEPHESİNİN KURULUŞU.....	20
2.6. 20 OCAK 1990 YANVAR OLAYI.....	23
2.7.AZERBAYCAN'IN BAĞIMSIZLIK SÜRECİNİN GAZETELERDEN İNCELENMESİ.....	29

İKİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN VE TÜRKİYE GAZETELERİ IŞIĞINDA EBULFEZ ELÇİBEY (1991-1997) DÖNEMİ

3.1.EBULFEZ ELÇİBEY'İN CUMHURBAŞKANLIĞI DÖNEMİ.....	46
3.1.1.Ebulfez Elçibey'in Cumhurbaşkanı Olma Süreci.....	46
3.1.2. Ebulfez Elçibey'in Gazeteler Işığında Cumhurbaşkanlık Dönemi (1992- 1993).....	62
3.2.ELÇİBEY'E YAPILAN DARBENİN AZERBAYCAN VE TÜRKİYE BASININDAKİ YERİ.....	72

3.3. DARBEDEN SONRA ELÇİBEY HAKKINDA BASINDA ÇIKAN HABERLER.....	84
3.4. TÜRKİYE GAZETELERİNDE ELÇİBEY PROFİLİ.....	93
3.5. ELÇİBEY'İN ÖLÜMÜ ve BASINDAKİ HABERLER.....	96
Sonuç.....	99
Kaynakça.....	102
Ekler.....	107
Özgeçmiş.....	114

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AHC	: Azerbaycan Halk Cephesi
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
BDP	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
CIA	: ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı
Çev.	: Çeviren
DYP	: Doğru Yol Partisi
KGB	: Sovyet Birliği Gizli Servisi
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
OZAKOM	: Güney Kafkasya Özel Yönetimi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SHP	: Sosyal Demokrat Halk Partisi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TPAO	: Türkiye Petrolleri Anonim Şirketi

ÖNSÖZ

Tarih boyunca Türkler çeşitli zaman ve mekânlarda çok sayıda devlet kurmuştur. Türklerin hâkim olduğu ve devlet kurduğu mekânlardan biri de Azerbaycan'dır. Azerbaycan, çok eski dönemden beri stratejik bir öneme sahiptir. Birçok devletin hâkimiyet mücadelesine sahne olan bu topraklarda Türkler tarih boyunca kendilerine yer bulmuştur. Sadece Türkler değil bölge Rusya ve İran gibi birçok devletin hâkimiyeti altına girmiştir. 19. yüzyılda bölgede güçlenen Rusya'nın 'böl, parçala, yönet' politikası Azerbaycan hanlıklarının yıkılmasına sebep olmuştur.

Bölgenin yeraltı ve yerüstü kaynakları bakımından zengin olması Rusya'nın ve İran'ın dikkatini çekmiştir. İran ve Rusya bu toprakları işgal ederek Türkmençay ve Gülistan antlaşmalarıyla aralarında pay etmişler, böylece Azerbaycan toprakları ikiye bölünmüştür.

Uzun süre Çarlık Rusya'nın egemenliği altında kalan Azerbaycan sonra SSCB'nin eline geçmiştir. Sovyetlerin Ruslaştırma politikası Azerbaycan halkını sahipsiz ve kimliksiz hale getirmiştir. 20. yüzyılın sonlarına doğru savaştan yıpranan Azerbaycan halkı Sovyetlerin dağılmasıyla bağımsızlık mücadelesine girmiştir. Bu bağımsızlığa giden yolda istiklal mücadelesinin önemli isimlerinden biri de Ebulfez Elçibey olmuştur. İncelememizde Türk dünyasının önderlerinden Ebulfez Elçibey'i Türkiye ve Azerbaycan medyasının nasıl desteklediği ve halka nasıl yansıtıldığı incelenerek bu dönem aydınlatılacaktır. Bu dönemde yapılan haberlerle halkın Elçibey hakkında nasıl bilgilere ulaştığı milli mücadele davasında medyanın hangi yönde destek verdiği basında verilen bilgilerle ortaya konulacaktır. Çalışmamızda Türkiye ve Azerbaycan gazeteleri mukayeseli olarak incelenecek ve 1991-1997 yılları arası araştırılacaktır.

Bu çalışma Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin bağımsızlık mücadelesi önderlerinden Ebulfez Elçibey'in milli mücadele ve cumhurbaşkanlık dönemlerinde Azerbaycan ve Türkiye basınında halka nasıl yansıtıldığının tarihsel süreci ele alınacaktır. Bilhassa Ebulfez Elçibey'in Türkiye ile yaptığı görüşmeler ve bu görüşmeler Azerbaycan ve Türkiye gazetelerinde nasıl yer bulduğu, bu haberlerin milli mücadeleye ve iki ülke ilişkilerine nasıl yön verdiğini inceleyeceğiz. Bu çalışmanın sonucunda Ebulfez Elçibey'in milli mücadele sürecinde yaptığı

çalışmaların medya tarafından nasıl algılanıp, yansıtıldığı ve bunun neticesinde nasıl bir sonuç elde edildiği tespit edilecektir.

Çalışmamızın konusunu teşkil eden Gazeteler Işığında Ebulfez Elçibey döneminin ilk başvuru kaynakları Azerbaycan ve Türkiye basın yayın organları olmuştur. Azerbaycan Milli Kütüphanesi'nde bulunan, yayın yasağı olduğu dönemde Azerbaycan Halk Cephesi'nin yayın organı olan, Elçibey'in de yazı yazdığı Azadlıg Gazetesi incelenmiştir. Yanlı ve taraflı bir yol izlememek için Azadlıg gazetesinin haricinde muhalefete yakın bir gazete olan Azerbaycan ve Halk gazeteleri karşılaştırılmıştır. Ancak bu gazetelerde Elçibey ile ilgili sık haberlere rastlanmamıştır. Türkiye'de 1991 döneminde yayınlanan Azerbaycan hakkında bilgi bulabileceğimiz Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet gazeteleri incelenmiştir. Bu gazeteler Azerbaycan'ın bağımsızlığına, Sovyetlerin dağılabileceğini gerçekçi bulmazken günümüzde artık trajedi olmayan fakat 1991-1997 döneminde Azerbaycan bağımsızlığının tanınması için yazılar yazarak hükümeti eleştiren, Karabağ olayları ile ilgili sık sık açıklamalar yapan Tercüman gazetesi haberleri karşılaştırılarak araştırma kapsamında yararlanılmıştır.

Konu bütünlüğü sağlamak açısından Azerbaycan topraklarının bağımsızlık mücadelesi anlatılırken bu toprakların tarihsel sürecine yer verilmiştir. Konu ile ilgili olarak Mehmet Saray'ın 'Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi', Sadettin Gömeç'in 'Türk Cumhuriyetleri Tarihi' ve Ebulfez Elçibey'in 'Deyirim ki Bu Kuruluş Dağılacak' eserleri önemli ölçüde yol gösterici kaynak eserlerdir. Bu eserlerden yüksek oranda istifade etmekle beraber Azerbaycan Milli Kütüphanesi kaynak eserlerinden Elesker Siyblı'nın, 'Muallim Liderim Prezentim Ebulfez Elçibey', Kamil Veli Nerimanoğlu'nun 'Birinci Elçibey Forumu' ve Ebulfez Elçibey'in dava ve cephe yoldaşlarından olan Hanım Halilova ile araştırmacı gazeteci Adalet Tahirzade'nin eserleri, Elçibey döneminin analiz edilmesi bakımından oldukça yararlı olmuşlardır.

Araştırmam için her zaman destek veren ailem ve arkadaşlarıma, bana her türlü maddi, manevi destek olan değerli danışmanım Doç. Dr. Bekir Biçer Hocama, araştırma sırasında bana destek olan Prof. Dr. Kemal Özcan ve Doç. Dr. Çağatay Benhür Hocama teşekkürü bir borç bilirim. Azerbaycan ve yurt içi araştırmalarımda maddi destek sağlayan Necmettin Erbakan Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar

Projeleri Koordinatörlüğü'ne, Azerbaycan'da araştırmalarım için her türlü yardımı yapan Azerbaycan Milli Kütüphanesi çalışanlarına, Ebulfez Elçibey'in basın danışmanı olarak görev yapmış olan Rauf Arifoğlu Bey ve Azer Hasret Bey'e, Azerbaycan hakkında bilgi vererek bana görüşmeleri ayarlayarak manevi destek olan Senan Kazımoğlu Beyefendiye, her türlü desteklerinden dolayı saygı ve şükranlarımı sunarım.

Zübeyde ÇOBANOĞLU

GİRİŞ

Azerbaycan isminin kökeni ve anlamı hakkında kaynaklarda farklı bilgilere rastlanmaktadır. İsmi­nin etimolojisinin üzerine birinci iddia bu ismin Büyük İskender zamanındaki Pers Satrapı Antropotensi'nin isminden türediğini savunur (Swietochowski, 1988: 12). Büyük İskender'in ölümünden sonra bölgenin yönetimi komutanlarından Atropetes'e bırakmıştır. Atropetes'e izafen bölgeye Atropotene denilmeye başlanmıştır. Daha sonra bu kelime Sasaniler dilinde Azubazang'a Arapların bölgeye geldiklerinde ise bu isim Azerbaycan'a dönüşmüştür. Daha sonraya bölgeye hâkim olan Türkler de bu ismi benimseyerek Azerbaycan demeye devam etmişlerdir.

Bir diğer iddia ise ismin kaynağının tamamen başka bir noktadan çıktığını göstermektedir. Bölgede ateşperestlik yaygın olduğu için ateş manasına gelen Azer isminden türediği söylenir. İsmi­nin pehlevice Azer 'ateş' ve Baykan 'muhafız' isminden teşkil olduğu veya Azerbaz b. Bivarest şahsının adından geldiği gibi görüşler halk etimolojisinden ibarettir (Baniyatov, 1991, s. 318)

Azerbaycan coğrafyasında birçok din ve mezhep etkili olmuştur. İslam'ın Şii yorumu, Hristiyanlık ve Hürremilik gibi çeşitli tasavvuf cereyanları, İshrakilik, Panteizm ve Babilik akım cereyanlar yer almış ve bunlar günümüz Azerbaycan coğrafyasında yaşayan insanları da etkilemiştir (Gazenferoğlu: 1998: 166)

Azerbaycan toprakları bulunduğu jeopolitik konumu ve doğal zenginlikleri sebebiyle tarih boyunca büyük mücadelelere sahne olmuştur. Azerbaycan topraklarında Türk varlığı Saka Türkleri ile başlamıştır. Sakalardan itibaren Türkler hep Azerbaycan'da bulunmuştur. Azerbaycan topraklarına sadece Sakalar değil, başka devletler ve milletler de saldırmış ve bölgeyi ele geçirmeye çalışmıştır. Sakalardan sonra bölgeye Persler, (Far­slar), Müslüman Araplar, Selçuklular, Moğollar, Timur, Safeviler ve Osmanlılar yerleşmiştir.

Safevilerin Osmanlı Devleti ile mücadele içinde olması, Azerbaycan topraklarının Osmanlıya karşı bir üs halinde kullanılmasına sebep olmuştur. Osmanlı devleti ve Safeviler arasındaki bu savaşta Azerbaycan toprakları sürekli el

değiştirmiş ve bir mücadele içinde kalmıştır. Özellikle bu savaşlar 15. - 18. yüzyılları arasında şiddetlenmiştir. Safeviler devrinde hâkîm tabakayı oluşturan Türkmen boyları arasında Şamlı, Avşar, Kaçar, Tekeli ve Humuslu gibi boy ve oymaklar vardı (Gömeç, 2015:42). Safevi Devleti'nin Şiiliği siyaset haline getirmesiyle savaşlar mezhep ayrılığına dayanarak daha da şiddetlenmiştir. 1580'lerde Ferhat Paşa komutasındaki Osmanlı orduları Farsları yenerek Azerbaycan'dan Hazar Denizine kadar ilerleyince Selçuklulardan sonra ilk defa Azerbaycan Türkleri ile Anadolu Türkleri birleşmiş oldu. Azerbaycan'daki Osmanlı yönetimi 1597 yılına değin sürdü (Gömeç, 1997: 43). Osmanlı devleti 1635'te Tebriz ve Revan'a bir kez daha sahip olduysa da 1636'da bu bölgeyi yeniden kaybetmiştir.

16. yüzyıldan itibaren Rusya bu bölgedeki karışıklıklardan yararlanarak Azerbaycan ve İran toprakları üzerindeki emellerini gerçekleştirme gayretine girmiştir. Safevilerin 1722'de doğudan gelen Afgan kabilelerinin saldırısı karşısında başarısız olmasıyla yardımına koşan devlet Rusya olmuştur. Rusya Hazar çevresindeki bazı yerleri kendisine verilmesi şartıyla İran'a yardım etmiştir. 1723 yılına gelindiğinde Şah Tahmus ile yapılan anlaşma gereğince Rus 5. filosu Bakü'yü işgal etti (Gömeç, 1997: 23).

İran ve Osmanlı mücadelesinden yararlanarak yavaş yavaş bölgeye yerleşen Çarlık Rusya'sı, Petro (1689-1713) zamanında bir donanma meydana getirmiştir. Osmanlı devleti Rusya'nın bu planını sezinleyip bir nota gönderse de, İran'ının iç karışıklığından faydalanan Ruslar, Şirvan'ının kuzeyindeki Azeri topraklarını ele geçirmeyi başarmıştır. Avşar Türkmenlerinden Nadir Şah'ın İran tahtına geçip başarılı seferler düzenlemesi Osmanlı Devleti'nin ve Rusya'nın bölgeden çekilmesine sebep olmuştur. Her toplum ve devlet, Azerbaycan'da dini, siyasi, kültürel, ekonomik ve tarihsel miras bırakmıştır. Bu haliyle bölge farklı milletlerin müzesi gibi olmuş ancak en çok Türk eserleri görülmüştür. Farklı devletlerin hâkimiyetleri döneminde yerli halklar daha çok hanlıklar şeklinde yaşamışlardır.

Hanlıklar arasında iç savaşlar ve siyasi bölünmeler olsa da, bu Azerbaycan'ın yarım yüzyıl sürecek bağımsızlığının ilk adımıydı. Bu hanlıklar, kuzeyde Karabağ, Şeki, Gence, Bakü, Derbent, Kuba, Nahcivan, Taliş ve Erivan, güneyde ise Tebriz, Urmi, Erdebil, Hoy, Maka, Meracin ve Karadağ'dı (Swietochowski, 1988: 20).

Bölgenin bu kadar küçük parçacıklar haline gelmesi, Rusların işgal etme isteğini tekrardan artırmıştır. Azerbaycan Hanlıkları ise Osmanlı Devleti'ne müracaat ederek, çevreden gelen saldırılara karşı destek istemiştir. 1747'de Şeki Hanı Hacı Çelebi, 1751'de Gence Hanı Şahverdi Han, 1760'da Şirvan Hanı Mehmet Han gönderdikleri mektuplarla Osmanlı hizmetinde olduklarını ifade etmişlerdir. Bu mektuplar Osmanlı devlet adamlarını Azerbaycan ve Dağıstan'ı fiilen Osmanlı kontrolüne almaya sevk etmiştir. Özellikle 1780'li yıllarda Kırım'ı Rus işgalinden kurtarmak için verilen mücadele esnasında bu fikrin oldukça yaygın hale geldiğini görmekteyiz (Saray, 2014: 21). Fakat Osmanlı Devleti kendi içinde bulunduğu krizden kurtulamadığı için, Kırım'a ve Azerbaycan'a bu işgaller karşısında yardım edememiştir.

Aynı coğrafyada kurulan hanlıkların siyasi yapıları oldukça birbirine benzemektedir. Hanlar önce veraset usulüyle işbaşına gelirken sonra seçimle hanlığın başına gelmeye başladılar. Daha sonra ise hanlık babadan oğula geçer hale geldi. Ülkenin hâkimiyeti hanın elinde bulunurdu. Hanın atadığı naiple kendisine yardımcı olurdu. Sosyal düzen şeriat ve töre üzerine kurulu idi. Kadılar han tarafından atanır, kaza halkı şeriat mahkemeleri tarafından hükme bağlanırdı. Hükümet işleri divanhane denilen yerde görülürdü. Ülke toprakları hanın mülkiyeti sayılırdı. Dolayısıyla beylere dağıtılan fethedilen toprakları han geri alma hakkına sahipti. Beyler bu toprakları satamaz ve miras bırakamazdı. İktisadi açıdan ülkenin en güçlüsü Han'dı (Kutluk, 1950: 422).

Karabağ Hanlığı Azerbaycan tarihinin en eski ve önemli hanlıklarından birisidir (Muttalimov, 2014: 34). Şeki Hanlığı, Salavat dağından Kür nehrine kadar uzanan geniş bir arazi üzerine yerleştirilmiştir. Doğuda Kuba ve Şirvan, batıda ise Gence ve Karabağ Hanlıkları ile sınırdaş olmuştur (Memmedov, 2009: 456). Şeki ekonomisinde tarih boyunca ipek imalatı önemli bir yer tutmuştu. Burası Kafkasya'nın adeta ipek üretim merkezi konumundaydı (Aydın, 2010: 491).

Rusların ilk saldırdığı Gence Hanlığı olmuştur. Zira Gence, kuzeyden Azerbaycan'a inen askeri ve ticaret yollarının uğrak yeri bir nevi kilit noktası idi. 1804 yılında Gence'ye Ruslar saldırdığı zaman ülkenin başında bulunan Cevad Han, Hanlığını kahramanca mücadele etmiştir (Saray, 2014: 23) . Ruslar Gence Han'ı

Cevad Han'ın kahramanlıklarına rağmen toprakları istila etmiş ve Gence şehrini Elizabetopl adıyla değiştirildi (Caferoğlu, 1940: 20)

Nadir Şah'ın ölümünden sonra Nahcivan şehri bu dönemden sonra ortaya çıkan Nahcivan Hanlığının Rusya'ya ilhakına kadar (1828) bu hanlığın merkezi oldu. 1780'li yıllarda Nahcivan Hanlığı Hoy, Karabağ, Revan ve Kartli- Kahet Hanlıklarının saldırılarına uğradı (Karamanlı, 2006: 299). Bütün hanlıklar zaman içerisinde Çarlık Rusya'sına karşı direnememiş çeşitli hile ve savaşlarla topraklarını kaybetmişlerdi.

Güney Azerbaycan Hanlıklarından Erivan, Tebriz, Urmiye, Erdebil, Hoy, Makü, Meracin ve Karadağ Hanlığı, Kuzey Azerbaycan Hanlıkları gibi bağımsızlıklarını uzun süre devam ettirememişler, İran hükümetine bağlanmak mecburiyetinde kalmışlardı. Ara ara bağımsızlık mücadelesi vererek bağımsız olan hanlıklar kısa sürede İran hükümeti tarafından İran'a bağlanmak zorunda kalıyorlardı. 80'li yılların başında Ağa Muhammed Şah, Kaçar Hanedanlığı'nın hâkimiyetini ele alınca Güney Azerbaycan Hanlıklarının tamamı İran'ın hakimiyetini kabul etmek zorunda kaldılar.

Osmanlı Devletini 1826'da yeniçeri ocağını kaldırarak yerine yeni ordu kurmuştu. Fakat yeni ordunun tecrübesizliği ve başarısızlığı batılı devletlerin dikkatini çekmişti. Batılı devletlerin Rusya'yı kışkırtmasıyla 1826-1829 yıllarında Balkan ve Kafkas cephelerinde savaş başlamıştı. 1826 yılında başlayan Rusya-İran muharebesi İran'ın yenilmesiyle sonuçlanmıştı. Böylece Tebriz'in güneyinde yer alan Türkmençay'da yeni bir anlaşma imzalamıştır (Yeşilot, 2010: 46). Osmanlı Devleti'ni ve İran'ı yenen Rusya, Azerbaycan Hanlıklarını da tek tek işgal edince bu iki Müslüman ülke arasında tampon bölge oluşturmaya karar vermiştir. 1723'den beri Ermenileri kışkırtarak destek veren Ruslar, 1828 Türkmençay, 1829 Edirne Antlaşmalarıyla belirlenen sınırlarına çekilmişlerdir. İran ve Osmanlı topraklarında yaşayan Ermenileri zorla göç ettirerek Erivan merkez olmak üzere oluşturulan tampon bölgeye yerleştirilmişlerdir. Ruslar, İran ve Osmanlı'nın Kafkaslardaki bağlantısını kesmek ve bu bölgelerde yaşayan Müslümanlara yardım gönderilmesini engellemek için kurdukları Ermeni Devleti'ni destekleyerek, katliamlar yapmalarına göz yummuşlardır. Rusya bu gelişmelerden sonra Azerbaycan'da Türkleri baskı altında tutan ve onları asimile etmeyi amaçlayan uygulamalara girişti. Azerbaycan

Türkleri ve diğer Müslüman halklar bu baskılara dayanamayıp Dağıstan Arslan'ı olarak tanınan Şeyh Şamil'in önderliğinde Ruslara karşı silahlı mücadeleye giriştiler. Böyle bir mücadele ruhunun motive edilmesinde o bölgede yaygın olan Nakşibendi tarikatının bir uzantısı olarak bilinen 'Müridizm' adlı dini ve sosyal hareketin büyük etkisi olmuştur (Köstüklü, 2011: 105). Ruslar bölgeye 1871'de Şeyh Şamil'in vefatından sonra tam hâkim olmuşlardır. Rusların bölgeye Ermenileri getirip yerleştirerek, bir sömürge kurması Azerbaycan Türkleri arasında Kaçak Harekâtı adı ile bilinen isyanı tetiklemiştir.

1850'lerde Rus idaresinin ağır vergilerini ödeyemeyen Nebi isimli fakir bir Azeri köylünün direnmesi ile başlayan Kaçak Harekâtı kısa zamanda bütün Azerbaycan'a yayılarak milli bir hareket haline gelmiştir (Saray, 2014: 32). Kaçaklar hareketi XIX. yüzyılın son çeyreğinde Çarlık idaresini korkuya düşürecek derece artmıştır (Baykara, 1975: 90). Bu milli isyan İran ve Rus hükümetlerini telaşa düşürmüş, birlikte hareket etmelerine sebebiyet vermiştir. Birlikte hareket eden bu iki ülke Azerbaycan Türklerine bu isyanda önderlik edenleri yakalayıp öldürmüşler, tarafların çoğunu da silah zoruyla dağıtmışlardır.

Azerbaycan topraklarında Rusya ve İran'ın çıkarlarının olması, iki devlet arasında gizli bir mücadele ortaya çıkarmıştır. İran dili ve kültürünün Azerbaycan Türkleri arasında yayılmaya başlaması Rus idarecilerini tedirgin etmeye başlamıştı. Ruslar kendi dil ve kültürlerini Azeri Türkleri üzerinde kabul ettiremeyince bu baskıları kaldırarak İran kültürüne kaymalarını engellemeye çalışmışlardır. Rusların bu hareketi Azerbaycan Türkleri üzerinde isteyerek ya da istemeyerek milli şuurun uyanmasına neden olmuştur. Azerbaycan Türklerinden Gaspıralı İsmail Bey'in çalışmaları milli şuur ve milli kültürün uyanmasında en büyük etkendir. Ruslar bu seferde bu uyanıştan rahatsız olmuş, 1905 ihtilalinden sonra yapılan Dumalarda Türk milletvekili sayısını önce 10'a sonra 6'ya düşürerek baskı kurmaya devam etmişlerdir. Bir Türk Müslüman milletvekili Duma kürsüsünden kendi halkının hakkı üzerinden konuşmaya başlarken, hemen söven Rus milletvekilleri 'Haydi Türkiye'ye' diye bağıyor ve Türk milletvekillerini konuşurmuyorlardı. Bu Rus milliyetçi partiler Duma'da esir milletlerin zaten kısıtlanmış olan haklarını daha da kısıtlayarak kanunlar çıkarıyorlardı (Baykara, 1975: 117). Ana dilini kullanan Azeri

Türklerine, Türkiye ajanı olarak itham edilip tutuklamaya başlayınca bir kısım Azeri Türkü Türkiye'ye kaçmak zorunda kalmışlardı.

Çarlık Rusya'sında bulunan tüm Türk halkalarının korunması için ilk defa 'Umum Rusya Müslümanları İttifakı' toplantısı yapan Azeri aydınları, Ali Merdan Topçubaşı önderliğinde bir araya gelmişlerdir. Ne yazık ki Rus Çarı II. Nikola Rus olmayan milletlerin söz hakları olması çabalarına, açıldıktan iki sene sonra Duma'yı fes ettiğini açıklayan bir bildiriye 3 Haziran 1907'de yayınlayarak karşılık vermiştir. Bu gelişmeler karşısında Müslüman aydınlar büyük tepkiler göstermiş ve teşkilatlanmaya başlamışlardır. Bu düşünce çerçevesinde Azerbaycan'da kurulan Müsavat Halk Partisi bağımsızlığa giden yolda büyük bir başlangıç olmuştur. Mehmet Emin Resulzâde başyazarı olduğu Açık Söz gazetesinde yazdığı yazıda milliyetçilik ruhunun küçümsenmeyeceğini bağımsız milletler olarak var olmak isteyen milli toplumların her şeyden önce kendilerini bilmeleri, belirli fikirler ve gayeler etrafında birleşmeleri gerektiğini bu güç ve inançtan yoksun toplumların kimseye söz dinletemeyeceğini hatırlatıyordu (Saray, 2014: 35).

1917'de Sosyal Demokratlar Rus ve Rus olmayan milletlere eşit haklar verilecek vaadiyle Çarlık yönetimini devirmişlerdi. Fakat Sosyal Demokratlar bu vaatlerini yapmadıkları gibi eziyetleri de gittikçe artırmışlardır. Bu topraklarda yaşayan halkların isyan etmeleri ve tepki göstermeleri ülkede büyük kargaşaya sebep olmuş bu olayı fırsat bilen Bolşevikler Ekim İhtilali'ni yaparak herkesin eşit şartlarda olacağını söylemişlerdir. Fakat diğer yönetimler gibi Bolşeviklerde sözlerinde durmamış 3 Mart 1918'de ihtilalciler Kafkasya Müslümanlarının direncini kırmak ve Kafkasya'daki askeri birliklerini kullanabilmek için Türkiye ile Brest Litovsk Antlaşmasını imzalamıştır.

Azerbaycan Türkleri Mehmed Emin Resulzâde başkanlığında Azerbaycan Milli Şurası adıyla teşkilatlandılar. 28 Mayıs 1918 tarihinde Türkiye'nin de yardımıyla Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti ilan edildi. Böylece tarihte ilk defa Azerbaycan adıyla bir Türk Devleti kurulmuş oldu (Köstüklü, 2011: 106). Rus tehlikesine karşı Osmanlı Devleti, Azerbaycan hükümetine Nuri Paşa komutasındaki Türk ordusunu yardıma göndererek Bakü'yü Rusların elinden aldı. Fakat Mondros Ateşkes Antlaşmasıyla birlikte Türk kuvvetleri Azerbaycan topraklarından çekilmek zorunda kalmıştı. Ruslar Bakü petrollerini ele geçirmek için bekledikleri fırsatı,

Anadolu'da devam eden Türk milli mücadelesine yardım edilmekte olduğu sırada bulmuştur (Şimşir, 2002: 14) Azerbaycan Hükümeti'nin bağımsızlık süresi ne yazık ki çok uzun olmamış 1 yıl 11 ay 29 gün sonra Rus Kızıl Ordusu tarafından işgale uğramıştır.

Azerbaycan'ın verimli topraklarına 1833'den beri yerleşen Ruslar zaman geçtikçe bölgede hâkimiyetlerini artırarak zengin topraklara sahip olmaya başlamışlardı. Toprakların zenginliği, ticaret yollarının bu bölgede bulunmasını yanı sıra Bakü'de çıkarılan petrol Ruslar için bölgenin vazgeçilmez bir sömürge kaynağı olarak görmesini sağlamıştır.

II. Dünya savaşından sonra gittikçe değer kazanan petrolün Azerbaycan'da bol olması bu toprakların sömürge haline gelmesine neden olmuştur. Hemen hemen dünyanın ihtiyacı olan petrol ve doğalgazın yarısının Azerbaycan'dan çıktığını istatistiklerde görmekteyiz. Bu kadar zenginliğe rağmen petrol ve doğalgaz gelirlerinin % 93'ünü Ruslar alırken %7'lik payı ise Azerbaycan yetkililerine verilmiştir. Azerbaycan topraklarından çıkarılan petrolün milli sermaye için harcanması gerekirken en büyük payın Rusların elinde olması Azerbaycan halkının gittikçe fakirleşip kendi ülkesinde köle konumuna düşmesine neden olmuştur.

Ruslar petrol kaynaklarının gelirlerini aldıkları gibi petrole dayalı sanayisini de geliştirmişti. Gence'de ve ülkenin birçok şehrinde alüminyum fabrikaları kurmuş, böylece metalürji endüstrisini de geliştirmeye başlamıştı. Petrol ve sanayinin yanı sıra oldukça zengin tarım arazilerine sahip olan Azerbaycan topraklarında pamuk, üzüm, pirincin yanı sıra çeşitli sebze ve meyveler yetiştirilmekteydi. Tarımın yanı sıra hayvancılıkta da oldukça gelişmişti. Sovyetlerin işgalinden sonra kurulan kolhoz çiftliklerinden süt ve et çeşitlerinin büyük çoğunluğu Moskova'ya gönderilmiş, az bir miktar ise Azerbaycan halkına bırakılmıştır.

Ruslar Azerbaycan'ı işgal ettikten hemen sonra Türk kimliklerini yok etmek için Müslüman halkı Hristiyanlaştırma ve Ruslaştırma çalışmalarına başlamışlardır. Azerbaycan'da çok sayıda Rus-Tatar Okulu açarak istedikleri eğitimi vermeye çalışmışsalar da halkın milli şuuru karşısında başarılı olamamıştır. 28 Nisan 1920'de Kızıl Ordu tarafından işgal edilen Müstakil Azerbaycan'a, Kominizim rejimini uygulayan Ruslar eğitim ve kültür alanında milli duygulara yer vermeyen bir sistem oluşturmuşlardır. Kendi dilini ve kültürünü savunan Azerbaycan aydınları 1933-1937

yılları arasında ya öldürülmüş ya da sürgüne gönderilmiş olması büyük korkuya neden olmuştu. Sovyetler 1950 yılına kadar verdikleri zoraki eğitimde Azerbaycan halkını Sovyetleştirmeye çalışmışlardı. Bu baskı sonucu Azerbaycan halkının milli duyguları büyük ölçüde yara almış ve zedelenmiştir. 1950'lerden sonra Sovyet sisteminin yavaş yavaş çökmesiyle bir grup Azerbaycan aydınının yaptığı ana dil, milli kültür ve milli tarihli çalışmalarıyla bir karşı koyma harekâtı başlatmışlardı.

Sovyet döneminde Azerilerin üzerindeki bir diğer baskıda din yönünde olmuştur. Azerbaycan Türklerinin İslam-Türk kültüründen kopararak Sovyet kültürüne çekmeyi planlayan Ruslar büyük bir baskı uygulamaya başlamışlardır. Dini faaliyetleri yasaklayan Sovyetler dini vecibelerini yerine getirmeye çalışan Türk halkının üzerinde ağır cezalar uygulamışlardır. Dini faaliyetleri tamamen yasaklayan Ruslar, eğitim ve öğretim kurumlarında Ateist uygulaması vererek yeni nesil Azeri gençleri etkisi altına almaya çalışmıştır. Yeni neslin yanı sıra yetişkinler içinde Ateist kursları açarak ülkenin her yerinde mecburi konferanslar verdirerek halkın katılımını zorunlu tutmuşlardır.

Ekonomi, siyaset, eğitim ve dini yönden Azerbaycan Türklerine baskı yapan Sovyetler, Azerbaycan Türkçesi'nin konuşulmaması içinde çalışmalar yapmıştır. Açılan okullarda Rusça mecburi eğitim dili olarak kullanılması zorunlu hale getirilmişti. Azerbaycan Türklerine, Rusçanın yanı sıra ilk ve ortaokul döneminde kendi dillerinde eğitim hakkı verilse de yükseköğretim döneminde tamamen Rusça eğitim verilmekteydi. Azerbaycan Türklerinin ana dili böylelikle unutturulmaya çalışılmış Rus dilinin hızla yayılması sağlanmıştı. Bu durum Azerbaycan şairlerinin ve yazarların tepkisine yol açmış, Halil Rıza öncülüğünde Azerbaycan Türkçesinin konuşulması savunulmuştur. Azerbaycan halkının Sovyet yönetiminden şikâyet ettiği üç husus olmuştur:

Bunlardan ilki petrol sorunudur. Yukarıda bahsettiğimiz bu sorun Çarlık hükümetinden sonra Sovyetlerinde devam ettirdiği Azerbaycan petrollerinin neredeyse tamamını kullanmaları Azerbaycan halkına ise çok az pay bırakmalarıydı. Doğalgaz ve petrolün çoğunu kendi kullanan Moskova yönetimi büyük bir miktarını da dış ülkelere satarak önemli bir sermaye elde etmişti. Elde edilen bu kazançtan Azerbaycan halkına pay verilmemesi büyük tepkilere yol açmıştı.

Bir diğerk sorun ise Azerbaycan halkının ürettiği pamuğun, ipeğin, sebze ve meyvelerin Moskova yönetimine gitmesiydi. Doğalgaz ve petrol gibi yetiştirilen ürünlerin Sovyetler tarafından kullanılması Azerbaycan halkına bir şey verilmemesi halkın şikâyet ettiği bir başka nokta olmuştur.

Azerbaycan halkının en çok şikâyet noktalarından biri ise çalışma alanlarıyla ilgiliydi. Daha önce bahsettiğimiz alanlarda kurulan fabrikaların çoğunda Azerbaycan Türkleri çok ucuz fiyatlara çalışmaktaydı. Bu fabrikalardan elde edilen kazancın yine Moskova yönetimi tarafından alınması, Azerbaycan yönetimine bir şey verilmemesi halkı artık isyan noktasına getirmişti.

İşgal edilen Müstakil Azerbaycan'a kominizim rejimini uygulayan Ruslar eğitim ve kültür alanında milli duygulara yer vermeyen bir sistem oluşturmuşlardır. Kendi dilini ve kültürünü savunan Azerbaycan aydınları 1933-1937 yılları arasında ya öldürülmüş ya da sürgüne gönderilmiş olması büyük korkuya neden olmuştu. Sovyetler 1950 yılına kadar verdikleri zoraki eğitimde Azerbaycan halkını Sovyetleştirmeye çalışmışlardı. Bu baskı sonucu Azerbaycan halkının milli duyguları büyük ölçüde yara almış ve zedelenmiştir. 1950'lerden sonra Sovyet sisteminin yavaş yavaş çökmesiyle bir grup Azerbaycan aydınının yaptığı ana dil, milli kültür ve milli tarihli çalışmalarıyla bir karşı koyma harekâtı başlatmışlardı. Moskova'nın yürüttüğü Sovyetleştirme politikasına rağmen Azeri Türkleri umutlarını kaybetmeyerek gün geçtikçe bilinçli aydınlar yetiştirmeyi başarmış ve milli uyanışı tekrar oluşturmuşlardı. İkinci Dünya savaşına kadar Sovyetlerin elinde bulunan Azerbaycan topraklarında Sovyet karşıtı gruplar teşkilatlanmaya başlanmasıyla yeni bir döneme girilmiş oldu. Stalin'in ölümünden sonra Yumuşama dönemine giren Azerbaycan'da 1965 yılında Azerbaycan Kominist Partisinin başına Haydar Aliyev getirilmişti. 1960-1970 yıllarında üniversitede görev yapan Ebulfez Elçibey ve dava arkadaşları milliyetçilik fikirlerinin yayılması için çalışmalara başlamış bulunmaktaydı.

Sovyetlerin başına gelen Garbaçov'un Glastrost ve Pestroyka politikaları Azerbaycan ve diğerk cumhuriyetler bağımsızlık fikirlerinin daha özgürce ortaya konulmasına neden oldu. Garbaçov'un bu reformları Ukranya ve Baltık Cumhuriyetlerinde Halk Cephelerinin kurulmasına sebep olmuştu. Bu cephelerin

Azerbaycan'da da faaliyet göstermesiyle halk bağımsızlık mücadelesi için harekete geçmiş oldu.

Ermenilerin Dağlık Karabağ'a yaptıkları yağma ve tecavüzler Azerbaycan'da milliyetçi harekete ivme kazandıran bir diğer gelişme olmuştur. Ermenilerin saldırılarına karşı kendilerini savunacak güçten yoksun olan Azerbaycan halkına Elçibey 16 Mayıs 1988'de Lenin Meydanı'nda yaptığı mitingde, AHC'nin kurulması teklifinde bulunarak birlik olmayı teklif etti. 12 Temmuz 1988'de Karabağ'ın Ermenistan'a ilhak edildiğinin ilan edilmesine karşı çıkan Azerbaycan Türkleri miting ve protestolar düzenleyerek AHC'nin tanınması ve bağımsızlığın kabul edilmesi talebinde bulundular.

20 Ocak 1990'da Azerbaycan Türklerine yapılan katliamdan sonra AHC halk tarafından daha fazla destek görmeye başladı. 26 Ağustos 1991'de AHC'nin düzenlediği gösterilerden sonra baskılara dayanamayan Azerbaycan Komünist Partisinin Başkanı Ayaz Muttalibov AHC'nin isteklerini kabul etmek zorunda kaldı. Azerbaycan Yüksek Sovyet'i 27 Ağustos günü gerçekleştirdiği olağanüstü toplantısının ardından 30 Ağustos 1991'de Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan etti (Coşkunslan, 2002:166). Böylece Ebulfez Elçibey ve Azerbaycan Halk Cephesi Azerbaycan'ın bağımsızlık mücadelesinde önemli bir isim haline geldi. Daha sonra yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Ebulfez Elçibey'in iktidar olmasıyla Azerbaycan'da yeni bir döneme girilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

EBULFEZ ELÇİBEY

2.1. EBULFEZ ELÇİBEY VE AİLESİ

24 Haziran 1938 tarihinde Nahcivan Muhtar Cumhuriyeti Ordubat ilçesinin Keleki köyünde doğan Ebulfez Elçibey Azerbaycan Türküdür. Babası Aliyev Kadirkulu Merdanoğlu'dur. Annesi Azerbaycan'a Türkiye'den göç etmiş Aliyeye Mehrinisa Caferkızı'dır. Ermenilerin saldırılarından kaçarken kış aylarına denk gelmiş olan annesinin soğuktan ayak parmakları donmuş olup, kangren olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı. Bu tehlikeyi önlemek için bir balta ile kendi parmaklarını kesmek zorunda kalmıştır. Mehrinisa Hanım nihayet Nahcivan'daki Keleki köyüne geldiğinde akrabası Bünyad ile evlendirilmiş, ondan İbrahim ve Murat adında iki oğlu dünyaya gelmiştir. Fakat eşinin ölümü üzerine amcası Medet tarafından Kadirkulu ile evlendirilmiş ve bu evlilikten de Almurad ve Ebulfez adında iki oğlu daha olmuştur. (Güler, 2006: 16).

Elçibey'in babası Kadirkulu Meşedimerdan oğlu 2. Dünya Savaşı sırasında Sovyet ordusunda askere alınmış ve Almanya ile savaşta yaşamını yitirmiştir. Bu savaş ve babasının şehit olması Elçibey'in Sovyet rejimine, Stalinci rejime ve milli tarihe bakışlarını çok etkilemiştir (Mutlu, 2013: 4). Beş yaşında babasını kaybeden Ebulfez dayısının yanında büyümüştür. Sekiz yaşına geldiğinde okula başlamış, kendi köylerinde okul olmadığı için Unuş köyüne giderek tahsiline başlamıştır. İlkokulu 1955'te bitiren Ebulfez eğitime devam edebilmesi için köye uzaklığı yirmi beş kilometre olan Ordubat şehrine gitmesi gerekmektedir. Ancak o dönem şartlarında maddi sıkıntılar içinde oldukları için eğitime devam etmesi çok zordu. Bu imkânsızlıklar yüzünden birçok insan eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalmış olsa da Ebulfez annesinin fedakârlıklarıyla okula devam etmiştir. Ebulfez için annesinin yeri hep ayrı olmuştur. Elçibey Ordubat şehrinde bulunan, Nahcivan'ın en önemli okullarından olan lise seviyesine eşit olan ortaokuluna, 1955-1957 yılında gitmiştir.

2.2.ÜNİVERSİTE YILLARI VE ÖĞRETİM ELEMANI OLDUĞU DÖNEM

Ebulfez anılarında bu yıllarda doktor olmak isteğinden bahsetmektedir (Bakiler, 2001: 15). Annesinin şifalı otlarla ilgilenmesi, onun doktor olmak istemesine neden olduğu bazı kaynaklarda bahsedilmiştir. Ebulfez ise bu tercihini bilinçli yapmadığını: şarkiyat okumaya karar vermesinin tesadüf olduğunu anlatmıştır. Oysa Ebulfez Elçibey ‘En iyi sanatın, bir doktor ve şifa veren insanlarda olduğunu düşündüm. Fakat 8. sınıfta fikrim değişti. Nizami'yi ve Hagani'yi okuduğumda Farsça yazdığını gördüm. Farsça öğrenerek, kendi dillerinde okuyacağımı düşündüm ve kelimeleri öğrenmek istedim. Sonra Fuzuli'yi de okumaya başladım; Fuzuli'yi 9. sınıfta anlamak zordu. 10. sınıftayken, Edebiyat Fakültesi'nde üç bölüm olduğunu duydum: Türkçe, Farsça, Arapça. Okuldan ayrılırken belgelerimi Arapça bölümüne vereceğimi söyledim. Bana Arapça bölümünün çok zor olduğunu söyledikleri halde’ nasıl dil bölümüne girdiğini anlatmıştır (Elçibey, 1992: 31).

Üçüncü sınıfa kadar atalarımızı Midyalı: kendimizi ise Azerbaycanlı sanıyordum. Türk olduğumuzu bilmiyordum. Sınıftan ve yurttan arkadaşlarım olan Malik Mahmudov ile Zakir Memmedov’la ayrı görüşseydik. ‘Ben Türk değil Azerbaycanlıyım’ diyordum, onlar ise ‘Türk’sün, Türk’üz ancak bu tarih kitapları seni kandırmış’ diyorlardı. Aldandığımı bu kişilerin de yardımıyla üçüncü sınıfta anladım (Özdemir, 2011: 10). Ebulfez’in şarkiyat okuması, arkadaşlarının şarkiyat bölümünün açılmasını haber vermesiyle olmuştur. Tıp Fakültesi’ne başvuru yapacakken şarkiyat bölümünün yeni açıldığını haber alır almaz, 1957’de Bakü Devlet Üniversitesi Şarkiyat (Doğu İlimleri) Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı bölümüne yazılmıştır. Arapçayı ileri derecede öğrenen Elçibey, Farsça, Rusça ve Fransızca’yı da çok iyi bir şekilde öğrenmiştir. Ebulfez’in üniversite yıllarında öğrenciler ve öğretmenler fikirlerini Stalin dönemine göre daha rahat bir şekilde tartışıyorlardı. Bu rahatlık sayesinde öğrenciler dernekler kurarak gizli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Sovyet döneminde Arap dilini konuşmak çok önemliydi. Çünkü Sovyetlerin Arap dilini konuşan ülkelere Arapça bilen uzmanlar göndererek politik ilişkileri güçlendirmek istiyordu.

Okulu biten Ebulfez'in birçok dil bilmesi Sovyetlerin dikkatini çekmişti. Assuan Barajı kapsamında binlerce uzman ve bu uzmanların dil problemine yardımcı olacak kişileri Mısır'a göndermiştir ki bu dil uzmanlarının arasında Ebulfez'de vardır. Proje kapsamında 1 Ocak 1963'te Ebulfez Elçibey Mısır'a gelmiştir. Mısır'da o dönemde iktidarda bulunan isim, politik açıdan SSCB'ye yakın duran Cemal Abdülnasır idi. Sırf bu nedenle Sovyetler tarafından Mısır'a destek verilmekte, büyük kaynaklar aktarılmaktaydı. Mısır'da bulunduğu dönemde Ebulfez Bey hem Mısır hem Sovyetler Birliği'nin izledikleri siyaseti ve bunun uygulayıcısı Kruşçev ile Nasır'ı eleştirmiştir. Mısır'da iken kazandığı paralarla Azerbaycan'ın bu ülkede tanıtılmasına çalışmış, ancak bu tutumları nedeniyle Sovyet idaresinden uyarı almıştır (Özdemir, 2011: 11-12). Mısır'da bulunduğu dönemde görevinin avantajlarını kullanarak Mısır tarihini ve kütüphaneleri araştırarak birçok Arapça eserin tahlilini yapar. Kütüphaneleri Araştırırken aslında amacı bir yandan da Mehmet Emin Resulzâde'nin Müsavat Partisi için yazdığı tüzüğü bulmaktır. Uzun süreli araştırmalarına rağmen bulamamıştır.

Mısır'da ki görevinden döndükten sonra 1965'te Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nde Asya ve Afrika Ülkeleri Tarihi alanında yüksek lisans eğitimine başlamıştır. Ziya Bünyadav'un öğrencisi olan Ebulfez Elçibey tez konusu olan Tolonoğulları Devleti'ni araştırırken birçok yazma eser ve kitap kaynaklarından faydalanarak yüksek lisansını tamamlamıştır. Yüksek lisanstan sonra Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olmuştur.

2.3. MİLLİ BİLİNCİ UYANDIRMA ÇALIŞMALARI

1 Ocak 1968'de Asya ve Avrupa Ülkeleri Tarihi Kürsüsünde görevine başlayan Ebulfez Elçibey'in yaptığı şey, ilk dersinde öğrencilerine Azerbaycan tarihini anlatmak olmuştur. Tarih Fakültesinde ders verdiği yıllarda müfredatın dışına çıkarak milli tarihi anlatmış, öğrencilerinde milli bilinci uyandırmaya çalışmıştır.

Moskova'da Brejnev'in, Azerbaycan'da ise Hıdıraliyev'in iktidarda olduğu yıllarda Ebulfez Bey, öğrencilerine Sovyetler Birliği'nin emperyalist bir devlet olduğunu, sosyalizm diye bir idealin gerçekte var olmadığını anlatıyordu (Bakiler, 2001: 18). Elçibey'in verdiği derslere yoğun bir şekilde ilgi artmış, başka bölümlerden de öğrenciler ders dinlemeye gelmeye başlamışlardı. Bu durumun gittikçe yaygınlaşması üzerine Elçibey'in isyan çıkaracak şekilde ithamların ortaya

atılmasına sebep olmuştur. Üniversitede başlayan milli hareketlere karşı alınan tedbir ise: Tarih, Hukuk, Bilimsel Komünizm ve Felsefe dersleri veren tüm öğretim görevlilerine Komünist Partisine üye olma zorunluluğu getirilmesi olmuştur (Gazenferoğlu, 1995: 50). 1970’li yıllarda okulda görev yapan hocaların komünist olması gerektiğini ve partiye kayıt yaptırılmaya zorlandığını Ebulfez Elçibey şöyle anlatmıştır ‘1973-75’te komünisttim. Hepsi üniversitenin tarihi, hukuk, bilimsel komünizm, felsefe ve ideolojinin genellikle komünist olması gerektiğini düşünmeye başladı; Bir fikir işçisi nasıl komünist olamaz? Sonra Komünist olmayanların üniversiteden atılacağını söylediler. Sadece öğrencileri bırakmak istemediğim için öğrencileri büyütmek için harika bir fırsat vardı. Bu fırsatı kaçırmak istemedim. Beni kaç kere buraya getirdiler ve yakın arkadaşlarım da partiye girmeleri ve onlara baskı yapmaları konusunda ısrar ettiler’ diyerek nasıl kayıt olduğunu anlatmıştır (Elçibey, 1992: 34). Fakat iki defa partiye kayıt olmak için kâğıt çıkarmalarına rağmen Elçibey çok aktif olmamış bu da dikkatleri üzerine çekmesine sebep olmuştur.

1980’li yıllara gelindiğinde milli hareketi gerçekleştiren grubun içerisinde Tarih Fakültesinde ki hocalar ve öğrenciler olduğu görülecektir. Ebulfez Elçibey’in milli ve vatanseverlik duygularını anlattığı Tarih bölümü öğrencileri ilerde milli mücadelede rol oynayan önemli isimler olacaktır. 1970’lerde çalışmalarına başlayan Ebulfez Elçibey, bu çalışmaları dernekler ve diğer fakülteler arasında etkisini artırarak daha sistemli bir hale getirmişti. 3-5-7-9 kişilik gizli öğrenci grupları oluşturmuştu ki bu grupların birbirlerinden asla haberi olmamıştır. Elçibey’i ise sadece grup başkanları biliyordu. Teşkilatı bu şekilde kurma sebebi ise KGB’ye karşı açığa çıkmamaktır. Grup başkanlarından olan Elesger Siyablı’nın bildirdiğine göre gruplar şu faaliyetlerde bulunuyordu: ‘Faaliyetlerimiz, Kuzey Azerbaycan’daki müstemleke esareti ile birlikte Güney Azerbaycan’daki Fars esareti, Türk Dünyası’nın siyasi vaziyeti ve Türk milliyetçiliğinin meseleleri hakkında fikirler üretmek ve bunları kütlelere yaymak, Azerbaycan’ın bütünlüğü meselesini ve Türk milliyetçiliği fikrini geniş kütlelere tebliğ etmekten ibaretti’ (Güler, 2006: 22).

Üniversitedeki görevini sıradan bir meslek olarak değil de, milletin mücadelesine hizmet edecek gençler yetiştirmek gayesi ile çalışan Elçibey’i fakülte dekanı, okul yönetimi, siyasi partiler ve okul teşkilatları izlemeye almış ve çalışmaları yüzünden ihtar vermişlerdir. Okul dekanı, yanına çağırarak uyarı

vermişse de Ebulfez böyle çalışmalar yapmadığını söylemiş, daha sonra da böyle söylediği için pişman olduğunu açıklamıştır. Okulun yanı sıra KGB (Sovyetler Birliğinin Gizli Servisi) tarafından da takibe alınsa da çalışmaları bir türlü açığa çıkarılamıyordu. 25 Ekim 1972’de Tarih Fakültesinden doçent unvanı alacakken KGB’nin okula yaptığı baskılar yüzünden bu hakkı elinden alınmıştı. 5 Kasım 1972 tarihinde Tarih Fakültesinden bir öğrencinin KGB’ye mektup yazarak Ebulfez Aliyev¹, Azerbaycan gençleriyle kahvede, sahilde oturarak teşkilat kuruyor diye ihbar etmesiyle Ebulfez çağrılarak üç defa uyarılmıştır. Altı ay içinde bu davranışlarından vazgeçmezse tutuklanacağı söylenmesine rağmen teşkilatlanma çalışmalarına devam etmiştir. Elçibey’e göre Sovyetler bir gün dağılacaktır ve Azerbaycan’da müstemlekedir. O dönemde bu fikirde olan Elçibey, öğrencilerine de Sovyetler Birliği’nin 1985-1986 yıllarında dağılacağı tahmininde bulunarak dağıldığında ise hazırlıklı olmak gerektiğini düşünmektedir (Bilgin, 2016: 61). Bu fikirler Elçibey’i tutuklamak için KGB’ye yeterli bir delil olmuştu. KGB, Elçibey’i üç defa çağırarak uyarıda bulunmuş, altı ay zaman vererek bu davadan vazgeçmesini istemiştir. Milli mücadelesinden vazgeçerse yüksek mevkilerde görevli olabileceği teklif edilmişti. Elçibey bu teklifi reddederek çalışmalarına devam edince tutuklanma kararı verilmişti. 13 Kasım 1974’te tutuklama emri çıkarılan Ebulfez o dönem Tiflis’te olduğu için tutuklanamamıştı. Elçibey evde olmamasına rağmen 20 Kasım 1974’te Kiraye’de yaşadığı evde KGB aramalarda bulunarak birçok kitabına ve evraklarına el koymuştur (Kemaloğlu, 2007: 472).

Tiflis dönüşünde KGB ajanlarının evde yaptığı aramaları ve eşyalarına el konulduğunu yeğeni Saadet Hanım’dan öğrenmişti. Yetkililer Elçibey geldiğinde kendilerine ulaşması için verdikleri numarayı aradığında KGB merkezine gelmesini istemişlerdir. Ebulfez Elçibey merkeze gittiğinde tutuklanarak sorguya alınmış ve ellerindeki belgelerdeki her şeyi kendisinin yazdığını itiraf etmişti. Sorgusunda, çocukluktan beri amacının Azerbaycan’ın birleşmesi olduğunu söylemiş, hiçbir isim vermeyerek suçu tek başına kabul etmiştir. Sorgu sırasında ağır işkencelere maruz

¹ Ebulfez Aliyev ‘Elçibey’ adını Azerbaycan’da 1920 yılında Rusların katliam yaptığı 20 Ocak olaylarını anlatan beyanatu yazıp tüm dünyaya açıkladığında Azerbaycan’ın sözcüsü manasında almıştır. Azerbaycan halkına yapılan zulümleri dünyaya duyurduğu için Azerbaycan’ın elçisi manasında Elçibey denmiştir.

kalsa da kimsenin ismini vermeyerek ‘Ben üniversitede bütün öğrencilerime kendi tarihlerini öğrenmelerini tavsiye ettim’ demiştir. Birçok üniversite hocası ve öğrencisi de sorguya çağrılmış fakat çoğu böyle bir teşkilattan haberi olmadığını söylemişlerdir. Fakat birkaç öğrencide korkudan Elçibey aleyhinde yalan ifade vermişlerdir. Azerbaycan SSC. Yüksek Mahkemesi tarafından mahkemeye çıkarılan Elçibey’in duruşmasına binlerce öğrencisi ve arkadaşları katılmıştı. Annesinin geldiğini gören Ebulfez Bey mahkeme salonunda annesinin bulunmasını istememiş, dışarı çıkarılmasını sağlamıştı. İlginç olan ise mahkemede Ebulfez Elçibey aleyhinde ifade verenler öğrenciler ve öğretim görevlilerinin olmasıydı. Büyük fedakârlık yaptığı camiadan böyle bir karşılık bulan Elçibey, kendini şikâyet edenlerden hiçbir zaman nefret etmediğini söylemiş, asıl düşmanının Sovyetler olduğunu diğerlerinin ise ona hizmet eden zavallılar olduğunu belirtmiştir. Aleyhinde ifade veren öğrenciler olmasına rağmen Elçibey’i desteklemeye binlerce kişi gelmişti. Mahkemenin ikinci günü, Sovyetler tarihinde belki de ilk kez olan bir şey yaşandı. Üniversite gençliği ‘Ebulfez Muallime azatlık (özgürlük)’ sloganları ile sokaklara dökülmüştü. Başka üniversitelerden gelen öğrencilerde destek vermişler, kapalı yapılan mahkemenin halka açık yapılmasını isteyen miting düzenlemişlerdi. Yaşananlardan çekinen ve hareketin büyümesinden korkan Azerbaycan hükümeti, mahkemeyi geniş bir salonda ve halka açık yapmaya mecbur kaldı (Halilova, 2012: 65). Büyük baskıların uygulandığı mahkemede, Ebulfez Elçibey’e bütün suçları kabul etmesini ve bunların bir hata olduğunu kabul ettiğinde, serbest bırakılacağını söyleyen hâkime verdiği cevap ise tarihin altın harflerine yazılacak niteliktedir. Hâkime karşı verdiği cevapta Elçibey ‘Asla, dediklerimin hepsi doğrudur, biz Türk’üz; dinimiz de İslam’dır, Biz azatlık istiyoruz! Diye haykırmıştır (Halilova, 2012: 66). Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ceza kanununun 57. maddesindeki milliyetçilik ve 188. Maddenin 2. bendindeki Sovyet düzenine karşı gelmek suçundan Ebulfez Elçibey tutuklanmıştı. Tutuklanma kararları ile birlikte öğretmenlik hakkı ve ilmi dereceleri elinden alınarak bir buçuk yıl sürecek hapis hayatına gönderilmiştir.

Verilen cezanın ilk altı ayını KGB zindanlarında, bir yılını ise taş ocaklarına geçirecek olan Ebulfez Elçibey hapisanede de boş durmamış, burada mahkûmlara milli beraberliği anlatmaya çalışmıştı. Mahkûmiyetine rağmen çalışmalarından ve

davasından vazgeçmediğini gören KGB, birkaç defa suikast düzenleyerek öldürmeye çalışsa da her defasında başarısız olmuştu. Hapishanede geçen altı aydan sonra taş ocaklarına götürülen Elçibey'in taş taşıması bedenine çok ağır gelecekti. Taş ocağı mahkumları, Elçibey kimseyi ele vermeden tüm suçu kendi üstlendiğinden dolayı saygı duymuşlar, vatan ve millet aşkını görüp dinleyince yardım ederek, sorular sormaya başlamışlardı. Elçibey mahkûmiyet yıllarını 'Oradaki mahkûmlar özellikle gençler bana çok sorular sorardılar. siyasi, dini suallerin yanında hayatla ilgili ve Sovyetlerle alakalı sorular sorardılar. Çok zaman 'Sen bunları bize izah et işini biz görürüz' diyorlardı. Gidip vagonu yükleyip gelirlerdi. Ben onlarla sohbet yapardım, onun içinde bana hürmet ederlerdi' (Güler, 2006: 37) diyerek anlatmıştır. Fakat bu sohbetler görevlilerin dikkatinden kaçmamış, Elçibey'e fiziki ve psikolojik şiddet uygulamaya başlamışlar, onu görmeye gelenlerin yanına çıkarırken elleri ve ayakları bağlı bir şekilde yanlarında köpekler ve silahlı askerler eşliğinde getirmeye başlamışlardı. Bu hareketlerinin amacı gelen ziyaretçilerin direncini kırarak, Elçibey'e destek vermelerini engellemeye çalışmaktı.

Bu zorluklarla yılmadan mücadele ederek bir buçuk yıl sonra hapisten çıkan Elçibey'i ise dışarda da zorluklar bekliyordu. Öğrencilerinin ve dostlarından birçoğu baskılardan çekinip yüz çevirmiş olsa da sabırla gelmesini ve davasına devam etmesini bekleyen dostları ve onu bekleyen öğrencileri de vardı. Mahkumiyetten önce üniversitede çalışan Ebulfez Elçibey tekrar çalışmak isteyince okul yönetimi tarafından bu isteği geri çevrilmişti. Birçok üniversiteden ret cevabı alan Ebulfez Bey 7 Aralık 1976'da İlimler Akademisi'nin El Yazmaları Enstitüsü'nde memur olarak görev yapmaya başlamıştır. İşe alınırken ise bir daha bu tür faaliyetlere katılmaması sözü alınmıştı. Üniversitede öğretim görevlisi iken El yazmalar Enstitüsünde sıradan bir memur olarak başlayan Elçibey burada zamanını el yazmalar eserleri inceleyerek geçirmiş birçok faydalı kaynaklar keşfederek araştırmalarını genişletmişti. Bu görev esnasında öğrencileriyle tekrar görüşerek yeni gruplar oluşturmaya başlamıştır. Ayrıca Arapça yazma eserleri de Türkçeye çevirerek ilmi faaliyetlerini devam ettirmiş, 1981'de ise şube müdürlüğüne yükselmiştir. Fırsat buldukça eser incelemek için Moskova ve Petersburg kütüphanelerine giderek burada Rus aydınları ve rejim aleyhtarı kişilerle görüşmüştür. Bu aydınlardan biride ünlü tarihçi Lev Gumilyev'dir (Özdemir, 2011: 17).

Bu faaliyetleri olurken 41 yaşına gelen Ebulfez Elçibey'e annesi ve ailesi evlenmesi için baskı yaparlar. Önceleri evlenmekten kaçan Elçibey bunu sebebini ise dostlarına mücadele yaparken bazen tutuklanacak ve bazen de dışlanacaktık. Birkaç kişinin Ebulfez bekar olduğu için ona dava kolay bizim ailemiz var onlara ne olacak demesi üzerine bu yolda ailede kurban olsun diyerek evlenmeye karar verdiğini anlatacaktır. Ailesinin senin çileni davanı ancak o anlar diyerek tavsiye ettikleri amcasının kızı Halime Hanımla evlenerek davasına devam eden Elçibey'in Çilenay ve Erturgut adlarında iki çocuğu olmuştur.

1985 yılında ise staj yapmak için Moskova'ya giden Elçibey dönüşte Kaynak Bilimi ve İlim Tarihi şubesine müdür olarak atanmıştır.

2.4. BAĞIMSIZLIĞA GİDEN YOL

Sovyetler Birliği 1985 yılına geldiğinde Mihail Garbaçov'un başa geçmesiyle açıklık ve yeniden yapılanma (Glosnost ve Prestroyka) siyasetiyle yeni bir politika belirlemiştir. Bu politika tüm Sovyet Cumhuriyetlerini etkilediği gibi Azerbaycan Cumhuriyeti'ni de derinden etkilemiştir. Açıklık politikasının uygulandığı dönemde ekonomik haksızlıklar gittikçe artmış, işçi sınıfının sorunları görmezden gelinmiştir. Bu kötü gidişattan istifade eden Azerbaycan aydınlarının bir kısmı ekonomik haksızlıkları eleştirirken bir kısmı ise kültürel asimilasyonun olduğunu dile getirmişlerdir.

Gorbaçov uyguladığı açıklık ve yeniden yapılanma politikası 1988-1989 yılına vardığında bütün cumhuriyetlerde yapılan haksızlıklar şiddetli bir şekilde dile getirilmeye başlanmıştır. Bu dönemde meydana gelen yumuşama ile Azerbaycan aydınları da fikirlerini daha rahat dile getirir olmuştu. Azerbaycan'da bu yumuşama belli konularda olsa da milli şair Bahtiyar Vahapzade, bilim adamlarından Hudu Memmedov, Ziya Bünyadov, Rafik Aliyev ve birçok ismin yazdığı şiir ve eserler toplumda çok büyük etki yaratmıştı. 1911 yılında kurulan Müsavat Partisi'nin milli bilinci uyandırma çalışmaları ve Azerbaycan'ın bağımsızlaşma çabaları Sovyetler tarafından kanlı ve sert bir şekilde bastırıldığından yukarıda bahsetmiştik. Müsavat Partisi'nin kurucularından Mehmet Emin Resulzâde ve birçok aydının sürgüne gönderilmesi veya idam edilmesi Azerbaycan toplumunda milli şuurun uyanmasına vurulan çok büyük bir darbe olmuştu. Fakat Elçibey'in öğrencilerine 'Siz büyük bir milletin evlatlarıdır. Azerbaycan ismi bize sonradan verilmiş, hepimiz Türk'üz ve

Türkçülüğümüzle gurur duymalıyız' sözleri ile kendi mefkûresini açıklamıştır (Güler, 2006: 47) . Bu fikirle ve ideolojiyle yetiştirilen öğrenciler daha sonra ülkenin bağımsızlık mücadelesi için en önde koşan isimler olacaktır. Elçibey'in sık sık söylediği, birçok kaynakta karşımıza çıkan bu sözleri ise şunlardır 'Bu kuruluş, bu imparatorluk elbette bir gün dağılacaktır, hiçbir zaman bu kadar halkı esaret altında tutmak mümkün değildir. Bu devlet, millete kendi dilini konuşmaya ve yazmaya izin vermiyorsa, o devlet dağılmaya mahkûmdur'. İleri görüşlülüğü ve millet bilincinin temelini bu sözler üzerine kurmuş olduğunu, milli bilincinin ne kadar ilerde olduğunu bu sözlerinde görmekteyiz.

Azerbaycan halkının yavaş yavaş bilinçlenmesi, meyvelerini vermeye başlamıştı. Halk içerisinde küçük çaplı mitingler başlamıştı fakat bu mitingler genellikle kontrolsüz bir şekildeydi. Bu mitingler Neymet Penehov isimli bir fabrika işçisinin halka şiirler okumasıyla başlamasıyla birlikte aslında tam bir bağımsızlık fikri yoktu. Düzensiz olan bu mitingler yine de Halk Cephesi'nin yavaş yavaş uyandığına işaret etti. Bazı kültürel haklar isteyen grupların varlığı ortaya çıkarken, bazı gruplarda Karabağ meselesini protesto ediyordu. Heterojen yapıda olan bu grupları, karmaşık yapıyı ve fikirleri birleştiren isim Ebulfez Elçibey olacaktır. Bu dönemde ortaya çıkan Halk Cephesi Hareketi, Sovyet yönetimini ve Azerbaycan yönetiminde bulunan Moskova taraftarlarını zor durumda bırakmıştır. Halk Cephesi Hareketi'ni titizlikle yapılandıran Ebulfez Elçibey Azerbaycan halkının uğradığı haksızlıkları sert bir dille eleştirerek Sovyetlerin, Azerbaycan'ı artık özgür bırakmasını istemiştir.

Bu protestolar karşısında Moskova yönetimi, Azerbaycan halkının isyanlarını ve isteklerini bastırmak için Ermenileri kışkırtmaya başlamışlardı. 1988'de Ermenistan'da olan depremde birçok ülke yardıma koşmuş fakat yardım adı altında Ermenilere silah getirilmişti. Gorbaçov'un ve yardımcısının Karabağ'ın Ermenistan'a verilmesi fikrini söylemesiyle Ermeniler iyice işi çığırından çıkarmış, Ermenistan bölgesinde yaşayan Türkleri işkencelerle yurtlarından kovdukları gibi Karabağ bölgesinde yaşayan Türklere de saldırılar düzenlemişlerdi. Ermeniler, Azerbaycan Türklerinin evleri yakmış, çocuk ve kadınlara tecavüz ederek öldürmüşlerdi. Ermenilerin özellikle Karabağ bölgesindeki işkenceleri artınca Azerbaycan halkı meydanlara çıkarak protesto gösterilerine başlamıştı. Ermenilerin

yaptıkları zulüm ve işkenceler Azerbaycan halkında milli duyguları ortaya çıkarmaya başlamış halkın artık sesini çıkarmasına sebep olmuştu. Ebulfez Elçibey ve dava arkadaşları mitingleri destekleyerek halkın yanında olmuşlardır. Mitingler uzadıkça Sovyetler Birliği durumdan rahatsız olmaya başlamışlardı. 10 Aralık'ta Sovyetler Birliği'nin tankları, Lenin meydanına girerek birçok kişiyi tutuklamaya başladılar. Tutuklananlar arasında Elçibey ve dava arkadaşları da vardı. Sovyet askerleri, Elçibey'i tutuklarken öldürmek istemişler; fakat bütün gençler, Elçibey'in üzerine kapaklanarak adeta etten kalkan olmuşlar. Elçibey ise 'Çekilin, götürmek istiyorlarsa bizde gideriz' demişti. Zaten onların hedefi Elçibey idi, 10-15 günlük kısa süreli gözaltı sonunda, 5 Ocak'ta tahliye oldu (Halilova, 2012: 137). O sıra Azerbaycan Komünist Partisi'nin başında bulunan Abdurrahman Vezirov kan dökülmesini engellemek için elinden geleni yapmış, Halk Cephesi temsilcileriyle görüşerek olayları yatıştırmaya çalışmıştır.

2.5. AZERBAYCAN HALK CEPHESİ'NİN KURULUŞU

Dağlık Karabağ olayları, büyüyerek Azerbaycan'ın bağımsızlığında önemli bir vaka haline geldi. Halkın bu hareketten anladığı şu olmuştu ki eğer mücadele etmezse bağımsızlığını elde edemeyecekti. Azerbaycan Halk Cephesi'nin kurulması düzensiz bir mücadele boşluğundan ve bir lider arayışından doğmuştur. Azerbaycan aydınları bu mecburiyetin farkında olduklarından bir araya gelerek Bakü Bilim Adamları Kulübü ismiyle bir komite kurmuşlardır. Birkaç ay süre zarfında yapılan çalışmalarda, Azerbaycan Halk Cephesi'nin programı hazırlanmış ve faaliyetlerine nasıl devam edeceklerini planlamışlardır. Daha önceden kurulmuş olan ve faaliyet gösteren Varlık Komitesi ile bir araya gelen AHC üyeleri geçici bir İniyatif Merkezi kurarak on kişilik yürütme kurulu seçmişlerdir. Beş kişinin Varlık, beş kişinin AHC'den olduğu bu kurulda resmi bir başkan olmasa da herkesin başkan olarak kabul ettiği kişi Elçibey'di.

Azerbaycan Halk Cephesi üyelerinden Memmet Aras ve Sabir Rüstemhanlı Azerbaycan Hükümeti'nin Halk Cephesi'ni tanınması için Vezirov'a başvurarak görüşme talep etseler de Moskova yönetimi izin vermediği için bu talep reddedilmiştir. Bu durumdan haberdar olan halk baskı yapmaya başlayınca Vezirov Azerbaycan Halk Cephesi'nin kurulmasına izin verdi. 1989 Nisan aylarının sonuna doğru AHC Bakü'de bağımsızlık mücadelesini ve Karabağ meselesini görüşmek

üzere halka açık bir konferans yaptı. Milli meselelerin açık açık konuşulduğu bu önemli toplantıya Sovyetler hariç ABD, Almanya, İngiltere ve Türkiye'den temsilciler gelmiştir. Ayrıca Halk Cephesi aydınlarından İsa Kamber, Sabir Rüstemhanlı, Ebulfez Elçibey başta olmak üzere birçok yazarın yazılarının bulunduğu haftalık Halk Cephesi bülteni çıkarılmaya başlanmıştı. Dernek ve teşkilatlar toplanarak birlik olma zamanının geldiğine karar vererek toplantılar düzenlemeye karar vererek görüşme ayarlamışlardır. Gerçekleştirilen bu görüşmeye Ebulfez Bey, Varlık dergisinin temsilcisi sıfatı ile katılmış ve 16 Temmuz 1988'de resmen kurulmuş olan Azerbaycan Halk Cephesi'nin başkanlığına seçilmiştir (Adıgüzel, 2005: 37). AHC başkanlığına Elçibey'in seçildiği kongrede ayrıca AHC Merkez İdare Kurulu, Meşveret Kurulu, Yayın Kurulu ve Denetim Kurulu'da oluşturulmuştur.

AHC programında hedeflerini şöyle tanımlamıştır; Cumhuriyetin bütün alanlarında köklü demokratikleşmeyi ve yeniden yapılanmayı savunan toplumsal bir teşkilat AHC'nin nihai hedefi Azerbaycan'da hukuk devleti ve gelişmiş demokratik toplum kurmak idi (Cafersoy, 2001: 17). Azerbaycan Halk Cephesi'nin ekonomik alandaki fikirleri ise Azerbaycan topraklarındaki zengin maden kaynaklarını ve tarım alanlarını kendi yönetimleri altında özgür ekonomik egemenliğini savunmaktaydı.

Bu arada Yüksek Sovyet Meclisi bu gelişmeler karşısında olağanüstü toplantı yaparak devlet başkanlığı kurumunun kaldırılmasını isteyen AHC'ye koalisyon hükümeti kurma teklifi vermiştir. Bu teklif Azerbaycan Halk Cephesi tarafından kabul edilmişti. Yüksek Sovyet Meclisi yaptıkları değişiklikte mecliste AHC üyelerinin bir ikisine yer verirken koalisyon hükümetinde çoğunlukta yine Sovyet yanlısı isimlere yer vermiştir.

AHC kurulduğu zamandan beri çok sayıda önemli faaliyetlerde bulunmuştu. Bunlardan birisi Karabağ köylerinin Ermeni baskınlarından korunması için silah ve yardım malzemelerini Azerbaycan Komünist Hükümetinden gizli bir şekilde gönderme çalışmaları olmuştur. Agdam, Cebrayıl, Fuzuli, Kubatlı, Şusa gibi Ermenilerin saldırdığı bölgelerde cephenin şubeleri açılıyor ve halk örgütlenerek Ermenilere karşı direniyordu (Coşkunslan, 2002: 164). Birçok Azerbaycan Halk Cephesi üyesi bu bölgelerde yaşamını kaybetmiştir. Ebulfez Elçibey'de zaman zaman bu bölgelere giderek faaliyetlere destek vermiştir.

Azerbaycan Halk Cephesi'nin bir başka önemli faaliyeti ise demokratik fikirlerin halk arasında yayılmasını sağlayacak olan yayın organı Azadlıg Gazetesi'nin yayına başlatılması olmuştur. İlk sayısı 25 Aralık 1989 tarihinde çıkarılan gazetenin içeriğinde vatanın ve halkın özgürlüğü için gerekli şartlara sıkça yer verilmesine önem göstermişlerdir. Elçibey yine gazetede Atatürk'ün Mehmet Emin Resulzâde'nin ve Şeyh Hıyaban'ın fikirlerinin de aktarılmasını istemiştir. Azadlıg gazeteyle Türklerin Sovyetler tarafından unutturulan gelenekleri Azerbaycan halkına tekrar hatırlatılmaya çalışılmıştı. Gazeteye Azadlıg isminin konulmasını ise Elçibey şöyle anlatmıştır; 'Gazeteye bu ismin verilmesi fikrini ilk kez Necef Bey Necefov teklif etmiştir. Ancak her birimiz, yeni gazeteye bir isim verilmesi için çalışmalara iştirak eden bizler Azadlıg isminin o zamanki iktidarın hoşuna gitmeyeceğinden ve gazetenin çıkarılmasına engel olacaklarından çekiniyorduk. Necip Bey 25 Aralık'ta gazetenin ilk sayısını AHC'nin karargâhına getirdi, cephecilerin en sevinçli günlerinden biriydi. Evet, a-zad-lıg... Hapisten azadlıg, halklar hapisanesinden azadlıg, kölelikten azadlıg, esirlikten azadlıg, sömürgecilikten azadlıg, işgalcilikten azadlıg, diktatörlükten azadlıg, korkudan azadlıg... Daha doğrusu insanın insan gibi yaşamasına mani olan bütün engellerden azadlıg' (Özdemir, 2011: 21).

Azerbaycan Halk Cephesi'nin gerçekleştirdiği en önemli faaliyetlerinden biri ise İran sınırında bulunan Güney Azerbaycan ile Kuzey Azerbaycan'ı ikiye bölen dikenli telleri halkı örgütleyerek kaldırmasıydı. Yukarda bahsettiğimiz olaylarla Kuzey Azerbaycan ve Güney Azerbaycan'ın nasıl ayrıldığını açıklamıştık. Azerbaycan Türkleri birbirinden ayıran sınır ise Aras Nehri olmuştu. Parçalanan Azerbaycan halkına kardeşliklerini unutturmak için İran tarafından Azerbaycanlı denmesi yasaklanmış Türk ismi söylenmesi istenmiştir. Ruslar ise Türk ismini yasaklayarak sadece Azerbaycanlısınız demişler böylece kardeşlik bağları koparmaya, ayrı milletlermiş algısı yaratılmaya çalışılmıştı. Bir milletin soyunun, Azerbaycan Türklerinden geldiği böylece gizleyerek iki farklı milletin varlığı ortaya atılmıştı. Aras Nehri'nin iki tarafını tel örgülerle kapatarak aradaki iletişim koparılmıştı. Ebulfez Elçibey ve arkadaşları Sovyetlerin dağılmasından sonra verdikleri kararla, bu dikenli tellerin kaldırılmasını ve kardeşlerine kavuşmayı istediğini belirten bildirimlerle halkı bilinçlendirerek toplanmalarını sağlamıştı. Bu

olay 1989 yılının Aralık ayı sonlarında AHC tarafından örgütlendirilen on binlerce insanın birleşmesiyle, Halk Cephesi üyelerinin öncülüğünde Nahcivan'dan Astra'ya yürüyerek gidilmiş, askerlerin müdahalelerine rağmen bir gün içerisinde 10 kilometre kadar sınır hattı ortadan kaldırılmıştı. İran sınırı içinde yaşayan Güney Azerbaycan Türkleri de Aras kıyısına gelerek destek olmuşlardır. 30 Aralık 1989 tarihinde meydana gelen bu olayı kutlamak için milyonlarca insan miting düzenlemiştir, bu önemli günün ismi Azerbaycan Türklerinin Birlik Günü olarak kabul edilmiştir. 1993 yılında H. Aliyev 31 Aralık gününü Dünya Azerbaycanlıların Hemreylilik (Dayanışma) Günü olarak ilan etmiş ve bayram olarak kutlanmasını sağlamıştır.

Ebulfez Bey sadece Azerbaycan Türklerini savunmamış dünyanın her yerinde işkence ve zulüm gören Türklerin sesine kulak vermiştir. 1989'da Bulgaristan'da yaşayan Türklerin kimliklerini yok etmek için Bulgar Hükümeti tarafından yapılan işkenceleri ve eziyetleri tüm dünyaya duyurmak için AHC binasının önünde Bulgaristan Hükümetini eleştiren konuşmalar ve protestolar yapmıştır.

Elçibey ve arkadaşları artık SSCB'nin dağılma sürecine girdiğini, halk ayaklanmaları yerine demokratik taleplerle yavaş yavaş bağımsızlık mücadelesine girmek gerektiğini savunuyorlardı. Fakat bu dönemde AHC'nin ilerlemesinden rahatsızlık duyan KGB cepheyi ikiye bölmek için Nimet Penehov, İtibar Memmedov, Rahim Gazıyev gibi isimlerle çalışarak cephe içinde ayrılık çıkarmaya çalışmışlardı. Bu çalışmalar meyvesini vermiş Nimet Penehov, İtibar Memmedov AHC'den ayrı olarak Ulusal Savunma Komitesi adı altında yeni bir örgüt kurmuşlardır. Bu kurulan örgüt AHC'ye karşı kullanarak, halkın gözünde itibarı düşürülmek istenmişse de pek başarılı olamamıştır. AHC aynı şekilde halk tarafından desteklenerek yoluna devam etmiştir.

2.6. 20 OCAK 1990 YANVAR OLAYI

Azerbaycan Halk Cephesi'nin çalışmaları Sovyetleri oldukça rahatsız etmiştir. AHC faaliyetlerini durdurmaya yönelik en kanlı saldırı 20 Ocak 1990'da yaşananlar olmuştur. Sovyetler yaklaşan seçimlerde Elçibey'in aday olmaması için parti içinde ayrılık çıkarmaya çalışması başarısız olmuştur. Letonya'da, Ukrayna'da, Gürcistan'da, Estonya'da, Halk Cephesinin kurularak yayılması Sovyetler yönetimini oldukça rahatsız etmişti. Türk dünyasında ise Azerbaycan'da başlayan bu

hareketin yayılmasını önlemek ve bastırmak için karmaşa çıkarmaya başlamışlardı. Bir yandan Ermeniler, Azerbaycan halkına taciz ateşleri açarken diğer yandan şimdiye kadar suskunluğunu koruyan Komünist Partisi lideri Vezirov ise halkı silahlanmaya ve kendini savunmaya çağırıyordu. Hükümetin böyle aniden ağız değiştirmesinin arkasında bir provokasyon olduğunu anlayan Elçibey, ‘Sakin kalalım’ dese de AHC’li radikaller Vezirov’un sözlerine inanarak savaşmaya karar vermişlerdi. Elçibey’in herkesi sakin kalmaya davet etmesine rağmen, Rahim Gaziyev, Etibar Bey ve arkadaşları sık sık söylemler vererek halkı savunmaya çağırıyorlardı. Rusya ise bu halk hareketini bahane ederek sıkıyönetim ilan etmek istiyordu.

Parti içinde çıkardıkları problemlerden istediğini elde edemeyen Sovyetler, her seferde yaptıkları gibi bu seferde Ermenileri kullanarak kargaşa çıkarmışlardır. KGB ajanı tarafından birkaç Ermeni öldürülerek, Azerbaycanlılar tarafından yapılmış gibi gösterilmişti. Azerbaycan esnafından birkaç kişinin dükkânı KGB ajanları tarafından ateşe verilmişti. Bu olayı intikam almak isteyen Ermenilerin yaptığını söyleyerek bir panik yaratmışlardı. Moskova yönetiminin asıl amacı ise halkın AHC liderine olan güvenini sarsarak, böylece asayişi sağlayacak tek gücün Sovyetler Birliği’nin olabileceğini göstermekti. Azadlıg gazetesinde yazılan yazılarda ise Bakü halkının sakinliğini korumasını sık sık hatırlatmıştır. Bu uyarılara rağmen huzursuzluk ortamı Moskova’nın aldığı kararlarla gittikçe artmıştır. 15 Ocak 1990’da SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu bazı bölgelerde olağanüstü hal kararı almıştı. Daha sonra yaptığı açıklamada, Bakü ve Gence’yi de buna dâhil ettiğini açıklamasıyla halkın tepkisi gittikçe büyümüştür. 19 Ocak’ta Bakü’de olağanüstü hal ilan eden SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu, bölgeye Sovyetler Birliği’nin askerlerini sevk etmeye başlamıştı. 19 Ocak’ta buradaki Rus askerlerinin sayısı 24.000’i bulmuştur (Fedekar, 1997: 23). Azerbaycan Halk Cephesi, Sovyetler ordusunun Bakü’ye gireceğini bildiğinden Gorbaçov’a müracaatta bulunarak bunu engellemeye çalışmışlardı. Sovyetler Birliği ordusu bu sırada halkı provokasyona sürükleyen Vezirov’u gece yarısı uçakla kaçırarak Azerbaycan Komünist Partisinin başına Ayaz Muttalibov’u getirmişler, böylece suçlu olarak Vezirov’u göstermişlerdir.

19 Ocak’ta aniden alınan olağanüstü hal kararı, 20 Ocak 1990’da saat 00.00’da uygulamaya koyulmuştu. Halka duyurulması gereken bu karar 19 Ocak saat 19.27’de

KGB tarafından Azerbaycan televizyonlarında yayınlandığını iddia etmişse de aynı saatlerde Sovyetler ordusu tarafından radyo ve televizyon kanalları bombalanmıştı.. Azerbaycan Halk Cephesi yöneticileri ise bu olayı son anda duymuş, hemen halkı uarmaya çalışmışlardı. Halk evlerinden çıkmamaları yönündeki uyarıları dikkate almamış, meydana toplanarak beklemeye başlamıştı. 19 Ocak gününü 20 Ocak'a bağlayan gece Kızıl Ordu askerleri, verilen talimat doğrultusunda Bakü'ye girmiş; bu olaylar sırasında çok sayıda kişi ölmüş ve yaralanmıştır (Cafersoy, 2001: 10). Gece yarısı Kızıl Ordu askerleri havadan, denizden ve karadan Bakü'ye girerek modern silahlarla savunmasız halkın üzerine ateş yağdırmışlardı. Acıma duygusu olmadan saldıran Kızıl Ordu askerleri çocuk, yaşlı, kadın demeden vahşice saldırılar düzenleyerek sivil halka ve Azerbaycan askerlerine ağır kayıplar verdirmiştir. Önlerine çıkan herkese kurşuna dizmişlerdir. 20 Ocak 1990 sabahı yakınlarını görmek için sokağa ve meydanlara inen halk,

Sovyet birliklerinin ateşi sonucu delik deşik olmuş binalar, tankların altında öldürülmüş masum insanların kanıyla boyanmış sokaklarla karşılaşmıştır. Özgürlükleri için mücadele eden Azerbaycan halkı hunharca katledilmiş, Azerbaycan aydınları ise ülkelerini terkedilmeye zorlanmıştır. Ülkesini terk etmeyenlere verilen ceza ise ömürlerini cezaevlerinde çürütmek olacaktır.

Resmi bilgilere bakıldığında 20 Ocak gecesi yapılan katliamda 134 sivil vatandaşı, 37 Azerbaycan askeri şehit olurken, 770 sivil ve 80 asker yaralanmıştır. 76'sı AHC üyesinden oluşan 400 kişi tutuklanıp hapisanelere gönderilirken 48 kişi ise ortadan kaybolmuş ve bir daha haber alınamamıştır.

21 Ocak'ta Azerbaycan kadınları sokağa çıkma yasağına rağmen cesurca namluların ucuna doğru yürüyerek canlarını hiçe sayarak Kızıl Ordu askerlerinin karşısına çıkmıştır. Kadınlara önderlik edenlerden biride Elçibey'in yakın dostlarından Hanım Halilova olmuştur. Anılarında o günü anlatan Hanım Halilova namlu göğsümün uçunda olmasına rağmen ben 'Eyvah Türkiye'mi görmeden öleceğim' diye düşündüğünü yazmıştır. Sovyetler Birliği'nin asıl korktuğu bu bağımsızlık fikriydi. Silahla herkesi korkutup evlerine kaçıracaklarını sanmışlar fakat kadınların bu hareketi üzerine yaşlı, genç çocuk, erkek herkes sokaklara çıkarak yürüyüşe katılmışlardır. Bu durumu gören Bakü'de yaşayan başka milletlerden insanlarda Azerbaycan halkına destek vermişler ve ellerinde bulunan Komünist

Partisi'nin üyelik vesikalarını parti binasının önünde yakarak tepki göstermişlerdir. Azerbaycan halkı bir yandan canı pahasına Sovyet askerine direnmeye çalışırken, diğer yandan Kızıl Ordu'nun ardından Ermeni militanlarının yaptığı katliamların yaralarını sarmaya çalıştı (Hürriyet, 26 Ocak 1990, s. 11). 20 Ocak'ta şehit olan Azerbaycan vatandaşlarını, 1918'de yardıma gelen Kafkas İslam Ordusu'ndan şehit olan askerlerin yanına defnetmek isteseler de Azerbaycan Komünist Partisi buna izin vermemiş, orasının eğlence merkezi olduğunu söylemiştir.² Azerbaycan halkı buna tepki olarak, Sovyetler Birliği'nin eğlence parkına çevirdiği Kirov Parkı'nı tekrar şehitliğe çevirerek, 21 Ocak gecesi cenazeleri defnetmişlerdir.

Kızıl Ordu birlikleri AHC üyelerini tutuklayarak, AHC'nin merkez binalarını ve bürolarını kapatmıştır. AHC üyelerinin çoğunun tutuklanmasına rağmen, 21 Ocak'ta, AHC üyeleri olağanüstü toplantı yaparak önemli kararlar almıştı. Bu kararların bazıları şunlardır; Sovyet ordusunun bu yaptığının kanunsuz olduğunu, bu yüzden şehirden çıkarılması gerektiğini, milletvekillerinden oluşan bir komisyon kurularak bu facianın araştırılması gereklidir. Olağanüstü hal devam ederken 21 Ocak'ta Bakü'de matem gösterisi yapılmış şehitlerin gıyabına yapılan cenaze merasimine milyonlarca kişi katılmıştır. Güney Azerbaycan'da yaşayan Türkler, Ermeni elçiliklerinin önünde protestolar düzenleyerek Kuzey Azerbaycan'ın bağımsızlığı için seslerini duyurmaya çalışmışlardır. 22 Ocak'ta Azerbaycan Yüksek Sovyet'i yaptığı açıklamada Bakü'nün işgalinin Sovyet anayasasına aykırı olduğunu ve bu duruma son verilmesi, Azerbaycan'ın SSCB'den ayrılması gerektiğini açıklamıştır.

20 Ocak'tan sonra ilan edilen sıkıyönetimle Sovyetler Birliği, gece sokağa çıkma yasağı koymuştu, bu da fabrikaların gece mal dağıtımını engellemiştir. Ekonomik olarak zorluk yaşamaya başlayan fabrikalarda grevler başlamış, zor durumda kalan hükümet üyeleri, Azerbaycan Halk Cephesi ile görüşmeler yaparak çözüm aramaya başlamıştır. Sıkıyönetimin kaldırılmasından başka çözüm olmadığını gören hükümet, teklif hazırlayarak Milli Meclise sunmuştur. Kanunun kabulüyle sıkıyönetim yasağı sona ermiştir. 26 Ocak 1990 tarihinde Ebulfez Bey ve arkadaşları

² 1918'de Nuri Paşa Komutasında Kafkas İslam Ordusu Bakü'ye gelerek Ermeni zulmünden kurtardığı Azerbaycan Halkı, şehit olan Türk askerlerini defnettikleri yere Şehitler Mezarlığı ismini vermişlerdi. 1920'lerde Sovyetlerin Tekrar işgaliyle bu alan eğlence parkına çevrilmiş ve adına Rus General Kirov'un ismi verilerek büstü dikilmişti.

tarafından üç renkli Azerbaycan bayrağı El Yazmaları Enstitüsünün çatısına dikilmiştir (Cafersoy, 2001: 11).

Ebulfez Elçibey, 30 Ocak 1990 tarihinden sonra Azerbaycan halkına ve BM Genel Sekreterliği'ne 20 Ocak olaylarını anlatan beyanat yazmıştır. Bu beyanattan sonra Ebulfez Elçibey olarak tanınmaya başlamıştı. Elçibey beyanatta şu ilkelere yer vermiştir 'Azerbaycan halkı, dünya demokratik kuvvetleri azatlık uğrana mücadele veren halklar uyanın. Hürmetli Genel Sekreter Sayın Peresde Kuelyar! Sizin başkanlık ettiğiniz Birleşmiş Milletler Teşkilatı dünyanın en nüfuzlu teşkilatıdır. 35 milyonluk Azerbaycan milletinin bu nüfuzlu teşkilatın dışında kalmasını siz nasıl yorumluyorsunuz. Bugün bizim büyük bir derdimiz var dermanı azatlıktır. Demokrasi dünyanın bazı talihli halkları için manevi bir gıda ise, Azerbaycan halkı için dermandır. Dedelerimizden aziz bir Yedigâr olan vatan aşkını gönlünde taşıyan Azerbaycanlı, Azatlığın ışığına doğru durmaksızın yürüyecekler. Bu yürüyüşü dünyada hiçbir kuvvet durduramayacaktır' (Elçibey, 1995: 95). Bu beyanattan sonra Elçibey ve arkadaşları daha sistemli çalışmak için kongreler düzenlemeye karar vererek çalışmalarına başlamışlardı. Fakat Sovyetlerin baskısı yüzünden kongre çalışmaları 13 Temmuz 1991'e kadar ertelenmek zorunda kalmıştı.

13 -17 Temmuz 1991'de Bakü'de bulunan tarihi opera binasının salonunda birçok bölgeden gelen delegelerle ilk toplantı yapılmıştır. Azerbaycan içinde yaşayan delegeler dışında batı ülkelerinden gelen delege sayısı fazla olmamakla birlikte Sovyet Birliğindeki diğer ülkelerin neredeyse bütün halk hareketi temsilcileri kurultaya katılmıştır (Aslan, 1992: 65). Yapılan ilk kongrede AHC'nin tüzüğü ve yeni projesi açıklanarak bu tüzüğe uygun olarak başkanlık seçimleri yapılmıştır. Kongrenin dördüncü gününde yapılan toplantıda kurultay delegeleri şu isimleri başkanlık için aday göstermişlerdi; Ferec Kuluyev, Tefik Kasımov, Nimet Penehov, İtibar Memmedov, Tamerlen Karayev, Hikmet Hacızade ve Ebulfez Elçibey. Aday olan fakat kurultaya gelmeyen İtibar Memmedov adaylıktan oybirliği ile geri alınırken, Hikmet Hacızade, Tamerlen Karayev, Tefik Kasımov adaylıktan çekilmiştir. Kapalı oylamayla yapılan seçimde 166 oy alan Ebulfez Elçibey AHC başkanı seçilmiştir. Kongre sonunda ikinci kongrenin Eylül ayında yapılması kararı alınmıştır. Fakat Ağustos'ta Moskova'da yapılan darbe girişimi sebebiyle kongre ileri tarihe ertelenmiştir. 18 Ağustos 1991'de gerçekleştirilen bu darbenin ardından

Mihail Gorbaçov'un yerine yönetime Boris Yeltsin'e geçmiştir. Azerbaycan'da Muttalibov yönetimi bu darbeyi derhal kabul ederken Ebulfez Elçibey 23 Ağustos 1991'de Halk Cephesi karargâhında bu olayları kınayan miting düzenlemiştir. Bu miting de darbelere karşı olduğunu, anti demokratik cumhurbaşkanlığı seçimlerinin artık sonlandırılması gerektiğini talep etmiştir. Demokratik bir seçim yapılmadığı için sonuçlarının kabul edilmeyeceğini anlatan Elçibey'e ve katılanlara, İşçilerine bağlı milis kuvvetleri tarafından saldırılmıştır. Yüze yakın kişinin yaralanmasına ve AHC binasındaki evrak ve eşyaların tahribine yol açan bu saldırı Azerbaycan Halk Cephesi'nin kuvvetlenerek halkın desteğini daha çok almasına neden olmuştur.

Lenin (Azadlık) Meydan'ında 26 Ağustos 1991'de büyük bir miting yapılarak, Bakü'de ki olağanüstü halin kaldırılması, ulusal ordunun oluşturulması ve Yüksek Sovyet'in fesi istenmiştir. Muttalibov bu kalabalık karşısında kayıtsız kalamamış Komünist Gazetesi'nin adı Halk Gazetesine çevrilmiştir. Halk gazetesinde çıkan haberde parti liderlerinin Bakü'de bulunan Lenin Meydanı'nın adını değiştirerek ona 'Azadlık' adını verdikleri ve meydana bulunan Lenin heykelinin oradan kaldırılması kararının alındığı bildiriliyordu (Halk, 27 Ağustos 1991). 27 Ağustos 'ta Azerbaycan Cumhuriyeti Yüksek Sovyet'i olağanüstü toplanmış, 30 Ağustos'ta Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan eden beyannameyi kabul etmiştir. Bu olaylardan tedirginlik duyan Yeltsin yönetimi, Muttalibov'a destek vererek 8 Eylül 1991'te cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yapılmasını istemişti. Muhalif grupların itirazlarına rağmen yapılan seçimde Ayaz Muttalibov %90 oy alarak cumhurbaşkanı seçilmiştir. En başından beri seçimin sonuçlarını tanımayacağını açıklayan AHC sonuçlar belli olur olmaz itiraz etmiş, yeni bir kongre düzenlemeye karar vermişlerdir.

14 Eylül 1991'de düzenlenen kongrede, Azerbaycan Komünist Partisi'nin feshedildiğini açıklamıştır. Böylece AHC'nin parlamentodaki üye sayısı ve söz hakkı artmış teklif sunar hale gelmiştir. AHC parlamentoya milli ordunun kurulması teklifini vermiş bu teklif kabul edilmiştir. Bu başarının ardından AHC parlamentoya Azerbaycan'ın bağımsızlığı hakkındaki kanun tasarısını sunmuş, tasarı kabul edilince de Azerbaycan'ın kâğıt üzerinde de olsa bağımsızlığı ilan edilmiştir. 30 Ekim 1991'de bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan'ı, 9 Kasım 1991 tarihinde tanıdığını beyan eden ilk ülke Türkiye olmuştur (Akdoğan, 2007: 11).

2.7 AZERBAJCAN'IN BAĞIMSIZLIK SÜRECİNİN GAZETELERDEN İNCELENMESİ

1991 yılına kadar Azerbaycan halkı ve aydınları sıkıntılı dönemlerden geçmiş, kurşuna dizildikleri ya da sürgüne gönderildikleri bir yönetim biçimine maruz kalmışlardı. SSCB'nin amacı ülkeyi komünist olmayan milliyetçilerden temizlemektir (Gürler, 2015: 41) . 1970'lerden başlayan Türkiye'nin iç dinamiklerinin değişmesiyle başka ülkelerde yaşayan Türklerin sorunları ön plana çıkmaya başlamıştır.

Azerbaycan davası Türkiye'de önemli destek bulmuştur. Özellikle 1980'den sonra Azerbaycan Kültür Derneği'nin etkili isimleri, MHP (Milliyetçi Hareket Partisi), AP (Adalet Partisi), ANAP (Anavatan Partisi), DYP (Doğru Yol Partisi) gibi partilerin içinde kendilerine yer aramışlar ve 'Dış Türkler' sorununa bu partiler aracılığıyla dikkat çekmişlerdir (Şimşir, 2002: 135-184).

1980'li yıllarda Sovyetler yönetimi Azerbaycan'a baskı kurmak için Ordubad'ın Kobat, Kilit köylerinin bir kısmı, Kazak'ın İncederesi ve yaylasıyla birlikte Kemerli, Aslanbeyli, ve Kaymaklı köylerini Ermenilere vermesiyle, günümüze kadar uzanan Azerbaycan-Ermenistan çatışmasının temelini oluşturmuştur. Bu tarihsel süreçte en dikkat çeken olaya görüldüğü gibi SSCB'nin Ermenileri kullanarak Azerbaycan topraklarını yok etmeye ve küçültmeye çalışmasıdır.

Mihail Garbaçov'un başlattığı Perestroyka (yeniden yapılanma) ve Glosnost (açıklık) politikası demokratikleşmeyi getirmediği gibi Sovyet cumhuriyetlerinin dağılmasını ve çöküşünü hızlandırmıştı. SSCB'nin çöküşüyle birçok ülke bağımsızlığını ilan etmişti. Bu bağımsızlık hareketi Türkiye gazetelerinde de önemli ölçüde yer bulmuştur. Türkiye gazeteleri incelendiğinde Garbaçov'un profilini dünyayı değiştiren fakat buna rağmen haksız darbe yapılmış bir devlet adamı olduğunu görmekteyiz. Sovyetler Birliği ile birlikte dünyayı değiştiren Mihail Gorbaçov yedi yıla yaklaşan iktidarına buruk bir veda etti. Reformların elde ettiği en büyük başarılarından biri 'totaliter' yönetimin yıkılması olduğunu belirten Gorbaçov, henüz gerçek anlamda kullanılmaya başlanmamasına karşın halkın özgürlüğüne kavuşturduğunu anlattı (Milliyet, 2 Eylül 1991, s. 13). Demokratik gelişmeleri sağlamanın yanında, dinde, ekonomide ve her alanda özgürlük getirdiğini yazan gazete Gorbaçov'un umut ve kaygılı bir şekilde görevden ayrıldığını yazmıştır. Fakat özgürlük getirmiş kavramının altını boş bırakılan yazıda Azerbaycan Türklerinin

zorla alınan topraklarının Ermenilere verilmesinin özgürlük olmadığını, insan haklarının ihlali olduğundan bahsetmemiştir. 1991 yılında Milliyet köşesinde yazan Mehmet Ali Birant ise 'Rus Milliyetçiliği Çok Daha Tehlikelidir' başlığı adı altında Komünizmin çöküşünü alkışlarla karşılamının ne kadar akıllıca olduğunu sormaktaydı. Türk Devletlerinin, Sovyet Rusya'nın hâkimiyeti altında olduğunda, bizim elimizde bir koz olarak kullanabileceğimizi fakat bu durumda bağımsızlıklarını kazanmasıyla bu kozun gittiğini yazmaktadır.

Azerbaycan'dan hemen sonra Türk kökenli iki cumhuriyetin daha bağımsızlığını ilan etmesi buradaki bazı çevreleri şaşırtmadı değil. Çünkü SSCB'den ayrılma konusunda öteki bazı cumhuriyetlere oranla daha az istekli olduğu bilinen cumhuriyeti bunlar. Parlamentosu halkın isteğine uyarak bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan'ın komünist lideri Ayaz Muttolibov'da bunlardan biridir (Milliyet, 2 Eylül 1991, s. 11). Ebulfez Elçibey'in milli şuuru uyandırmak için üniversitede yaptığı çalışmalardan yukarıda bahsetmiştik. Ebulfez Elçibey milli kimliğin ehemmiyetini çok iyi idrak etmiş ve hayatının bütün akışını bu idrakin tezahürü üzerine kurmuştur. Onun için Azerbaycan Türklüğü vazgeçilmez bir hakikattir (Şaşıhüseynoğlu, 2001: 64). 1918-1920 yıllarda Azerbaycan halkı elim tehlikelerde kaldığı tarihte tasdik olunmuştur. 20'inci yüzyıldan sonra Azerbaycan'ın güneyinde Hıyabanı Harekâtını bitirdiler. İran'da Azerbaycan sülalesi olan Kaçarlar devrildi, yerine Fars (Pehlevi sülalesi) hâkimiyete geldi. Azerbaycan halkının yeni facia devri başladı. Katliamlar, zulümler ara vermedi. Azerbaycan'ın kuzeyinde Sovyet Ruspublikası, Azerbaycan halkını ezmek için çalıştı. Böyle bir durum var ve bu durum son zamanlar daha çoğalmış olup ve bu tahminen böyle sürer. Bu durum son zamanlarda daha hızlı yayılır ki bir halk devlet kurma fikrinden vazgeçsin. Bunu böyle şerh ederler ki güya bizim özümüz bu devlete uygundur. Bu tamamıyla yanlış bir düşüncedir. Bizim düşüncemiz halk kendi öz devlet kurumunu yaratmalıdır. Eğer böyle bir durum ortaya çıkarsa halk devlet kurumunu, devlet kurumu da kendi halkını temsil eder. Bu fikirden ayrılmak olmaz. Söylenmeli ki, kendi devletini yaratmak sözü özgür halktan gelir. Eğer herhangi bir halk kanlı terör ve işgal neticesinde kendinden çok çok güçlü olan herhangi bir emperyanın, müstemlekesine alınırsa o vakit bu işgalci emperyalist onu istediği gibi ezer, istismar etmek için oyuncak devlet kurumu yaratarak devamlı bu kuruma istediğini yaptırır. Böyle bir

kurum halkın arzusunu yapmaz ve o halkı yönetmeye layık olmaz. Bugün Azerbaycan'ımız da halkımızı temsil edecek devlet kurumu yoktur. Tekrar ediyoruz yalnız ve yalnız azad! Halkın yarattığı devlet halkın özüne layık olur (Azadlıg, 3 Ocak 1991).

Azadlıg Gazetesi'nin 14 Şubat eki incelendiğinde ise 'Kurtuluş' başlıklı yazıda Türklerin tarihinden ve efsanelerinden bahsedildiğini görmekteyiz. 1991 yılında Azerbaycan Halk Cephesi'nin çalışmalarıyla çıkarılan Azadlıg Gazetesi'nin amacının halkı bilinçlendirmek, kendi köklerinden haberdar etmek üzerine yazılar yazdığını görmekteyiz. Ergenekon destanından bahseden yazının, Türk geçmişinin ne kadar köklü olduğunu, tarih boyunca nasıl mücadeleden geçtiğini 'Zamanımız milliyet asrıdır. Milli bir ruh ve meslek sahibi olan gençlik cehalette ve gaflette yaşayan milletlerimizin halaskar kurtuluşudur.' sözleri ile bittiğini incelemekteyiz.

Bir yandan medyada halkın milli bilincini uyandıracak yazılar yazılırken diğer yandan da Azerbaycan Halk Cephesi toplantılar yaparak özgürlük mücadelesinde nasıl bir yol izleneceğinin planı yapıyordu. Elçibey 'Biz meydanda bildirdik ki Halk Harekâtına artık başladık. Azatlığımızı elde edeceğiz ve söz veriyoruz ki, demokratik cemiyet kuracağız. Bu bizim harekâtımızın özüdür. Bu yolda mücadele verirken Gorbaçov'un verdiği demokratikleşmeye razı değiliz. Onun maksadı Sovyet İttifakını biraz yenileştirmek ve bunun devamını korumaktı. Onun mahiyetini saklayıp formasını değiştirmeye çalışıyorlar. Bizse bütünlükle mahiyeti değiştirmek istiyorduk. Ona göre bizim 'demokrasi anlayışımızla Gorbaçov'un ki tamamen farklı idi.' (Tahirzade, 2001, s. 29). Bu amaç doğrultusunda hareket eden AHC büyük yankı uyandırmıştı. 1991 yılı Şubat'ın 23'ünde Azerbaycan Respublikası Ali Sovyet'i ile Azerbaycan Deputat Bloku AHC'nin münasebeti müzakere edilmiştir (Azadlıg, 28 Şubat 1991). Yapılan bu müzakerede Azerbaycan-Ermeni meselesi, şûra kararları, 17 Mart'ta yapılacak referandumda halkın da katılacağını ve bu referandumda Boris Yeltsin'nin yaptığı darbenin kınanacağı kararları alınmıştı.

Sovyetler Birliği tarafından devlet başkanı seçilen Ayaz Muttalibov 1980'lerden itibaren AHC'ye destek olmaya başlamıştı. Bu durumda AHC ve Elçibey, Ayaz Muttalibov'u desteklemiştir. İlk zamanlar AHC kurultaylarına katılan Muttalibov daha sonra Rus yanlısı politikalar izlemesi sebebiyle kurultaylara katılmamaya başlamış böylece AHC'nin desteğini de kaybetmiştir. Moskova'da

yapılan darbe başarılı olamayınca Ayaz Muttalibov'un gücü gittikçe zayıflamaya başladı. Muttalibov yaşanan bu olaylardan sonra AHC ile görüşerek Haydar Aliyev'i Nahcivan Özerk Bölge Başkanlığı'na getirdi.

Azerbaycan seçimleri üç blokta yapılmaktadır. Azerbaycan Meclisi için ayrı, Bakü Meclisi için ayrı, Nahcivan Özerk bölgesi için ayrı seçimler yapılmaktaydı. Haydar Aliyev'in KGB tecrübesi olması, bütün teşkilatları tanıyıp olması Halk Cephesi'nin ve Elçibey'in destek vermesine sebep oldu. Halk Cephesi Aliyev'in Ruslara karşı çıktığını görünce beraber mücadele edebileceklerini düşünerek görüştüler. Halk Cephesi aslında mecliste milli şûra kurmak istiyordu. Bu şûra ile Azerbaycan'ın bağımsızlığının kurulacağı düşünülüyordu. AHC bunun için çalışmalar yaparak, programını hazırlamıştı. 3 Ekim 1991'de parlamento, milli şuaranın kurulmasını kabul etse de hazırlanan programın büyük kısmı kısıtlandı. Bu programın içerisinde Azerbaycan'ın bağımsız olma talebi de vardı. Azerbaycan Komünistlerinin lideri Ayaz Muttalibov Moskova'da SSCB Federasyon Şûrasında elde ettiği siyasi durumuna bakarak 'Yenilemiş İttifak'ın korunup saklanması halkımıza hava ve su gibi lazım olduğunu gösterdi. Komünist Partisi ise verilen tekliflerin reddedilmesini alkışlarla karşıladı. Bu durumda AHC bloku üyeleri verdikleri beyanatta açlık greviden çıkmamaya, aç kalma tedbirine başlayacaklarını bildirdiler. (Azadlık, 14 Mart 1991). Bağımsızlık talebi kabul edilmeyince ülkenin önde gelen isimleri açlık grevine girmişti. Açlık grevine girenler arasında Ebulfez Elçibey'de vardı. Doktorlar grevdekileri devamlı kontrol ederdi. Elçibey'i kontrol eden doktorlar: bu grevi derhal durdurmak gerektiğini söylemişlerdir (Halilova, 2012: 195). Milletvekillerinin açlığı devam ediyor başlığı altında Elçibey ile birlikte 15'e yakın milletvekilinin de açlık grevinde olduklarını yazmaktaydı (Azerbaycan, 15 Mart 1991). Durumunun gittikçe kötüleşmesi üzerine Elçibey'in greve son vermesi için, hatırını saydığı dostlarını araya koyarak vazgeçmesini sağlamışlardı.

Sovyet politikacıları ve aydınları SSCB'nin sonunun geldiğini görüyorlar ve artık açıkça ifade ediyorlardı. Cumhuriyetlerin çoğunda bağımsızlık akımının bu kadar güç kazanmasının iki nedeni var: Birincisi halkın komünist rejime (baştakilere) karşı olmasıdır. İkincisi ise 'Rus hegemonyası' korkusudur. Boris Yeltsin'in davranışları cumhuriyetlerde de, ülkeyi baştan aşağı Rus Federasyonu'nun denetimi altına almak istediği şeklinde değerlendiriyor (Milliyet, 2 Eylül 1991, s.13). Milliyet

Gazetesi'nin bu haberindeki tezatlar oldukça dikkat çekmektedir. Azerbaycan halkının gerçekten bağımsız olduğunu, fakat Boris Yeltsin'in gelip tekrar hâkimiyeti ele alacağı şeklinde bir haber sunmuştur.

Ermeni militanlarının Azerbaycan sınırlarında düzenlediği saldırıda 16 Azeri öldürüldü, 30'uda yaralandı. Interfaks haber ajansı Gronbey bölgesinde meydana gelen çatışma sırasında üç Ermeni'nde öldüğünü duyurdu. Interfaks Ermeni Norotium haber ajansına dayanarak çatışmanın Azerbaycan İçişleri Bakanlığına bağlı özel birliklerle, Ermenilerin yaşadığı Verisen köyü halkı arasında meydana geldiğini bildirdi. Ajansa göre çatışmada 14 Azeri askeri öldü, 30'u da yaralandı. Milliyet'in edindiği bilgiye göre

Azerbaycan Devlet Başkanı Ayaz Muttolibov'da artan Ermeni saldırıları üzerine Kremlin'den yardım istedi. Azerbaycan İçişleri Bakan yardımcısı Natik Talibov, Ermeni militanların Görenboy'da bazı köyleri yağmaladığını söyledi. Talibov Milliyet'e yaptığı açıklamada, saldırıları gerçekleştiren Ermeni gruplarının ellerinde roketlerle otomatik silahlar bulunduğunu, Sovyet İçişleri bakanlığına bağlı özel birliklerin çatışmalara müdahale etmediğini bildirdi. (Milliyet, 17 Eylül 1991, s. 10).

Karabağ yine kan ağladı. Azerbaycan Dağlık Karabağ bölgesinde, Ermeni militanlarının Meşeli adlı köye düzenledikleri saldırıda, aralarında kadın, çocuk ve yaşlılarında bulunduğu 20 kişinin hayatını kaybettiği açıklandı. Azerbaycan İçişleri Bakanlığının konuyla ilgili açıklamasında önceki gün düzenlenen saldırıda hayatını kaybedenler arasında dört Azer milis görevlisi ile Azerbaycan Ulusal Savunma Kuvvetleri'ne bağlı iki askerinde bulunduğunu bildirdi (Milliyet, 25 Aralık 1991, s. 13). Milliyet, Hürriyet, Tercüman ve Cumhuriyet gazetelerinin Eylül, Ekim, Kasım Aralık ekleri incelediğinde Azerbaycan'ın Karabağ katliamıyla ilgili haberlere sıklıkla yer verildiğini görmekteyiz.

Ermenistan Cumhuriyeti Başkanı Levan Ter Petresyon'un Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanıdıklarına dair açıklamalarına yer veren Milliyet 'Halk Temsilcileri Kongresi'nin dünkü oturumunda da Dağlık Karabağ'daki Ermenilerin bağımsızlık kararı bir ara tartışma konusu oldu. Militan olarak bilinen Ermenistan milletvekillerinden Zori Bolayan konuşmasını yaparken Dağlık Karabağ'daki duruma değindi ve Azerbaycan makamlarını sert bir dille eleştirdi. Bu arada kendi

bağımsızlıklarını ilan eden Azerbaycan'ın nasıl olurda Dağlık Karabağ'daki Ermenilerin bağımsızlığını engellediğini sordu (Milliyet, 4 Eylül 1991, s. 12).

Milliyet Gazetesi'nin bu haberi incelendiğinde Azerbaycan-Ermenistan arasında çıkan bu çatışmanın Ermeni çetelerle Azerbaycan güvenlik güçleri arasında yaşandığını yazmıştır. Fakat işin dikkat çekici noktası ise o dönemde Azerbaycan'da güvenlik güçlerini oluşturacak bir ordunun bulunmamasıdır. 1991 döneminde Kafkasya bölgesinde Sovyet birlikleri görevli olarak vardır fakat haberin son bölümünde söylediği gibi Ermeni çetelerine müdahale etmediği gibi çetelere destek vererek Azerbaycan köylerinde, Karabağ'da katliamlar yapmışlardır. Ermeni haber ajansından alınan bilgilere yer verilmesi, Azerbaycan'da işgale uğramış bölgeler araştırılmadan yapılan bu haber yanlış bir bilgi aktarımıdır. Azerbaycan Karabağ sorununda militan Ermeni milletvekilinin Karabağ'daki Ermenilerin bağımsızlık isteme haklarının doğal olduğu şeklinde yer verilmesi ve Ermeni Devlet Başkanı'nın da barışçıl bir süreç istiyoruz demesinde bulunduğunu yazması basında Karabağ'da Ermenilerin aslında barışçıl olduğu fakat o bölgede yaşadıkları için Azerbaycan halkı tarafından işkenceye uğrayıp, özgürlük istemelerine rağmen alamadıkları imajı çizilmiştir. 1991 yılında Milliyet Gazetesi, basında Azerbaycan'da yaşanan olaylara ara ara yer vermişken bağımsızlık olayının aniden olduğu ve bunun beklenmediği haberi yapılmıştır.

Cumhuriyet Gazetesi'nin 8 Mart 1991 eki incelendiğinde ise Moskova Büyükelçisi Volkan Vural'ın Azerbaycan ile Türkiye ilişkileri hakkında değerlendirmeleri oldukça dikkat çekicidir. Turgut Özal'ın Moskova'ya planladığı ziyaretin iki ülke arasında yeni ilişkilere ufuk açacağından bahsetmiştir. Büyükelçi Vural'ın açıklamasına göre Kafkasya'da yaşanan Azeri-Ermeni çatışmalarının Sovyetlerin iç meselesi olduğu için bu konuda Türkiye'nin sığ milliyetçilik politikasından vazgeçmesi gerektiğine inandığını söylemiştir. Eğer Türkiye milliyetçi duygularla devam ederse Sovyetler Birliği ile olan ikili ilişkilerinin zarar görebileceği iddiasında bulunmuştur.

Cumhurbaşkanı Turgut Özal Sovyetlere yapacağı ziyaret sırasında burada yaşayan Türklerle ilgili bilgi alışverişinde bulunacağını açıklamıştır (Cumhuriyet, 9 Mart 1991, s. 21). Bu açıklama yapılmasına rağmen Azerbaycan'a yapılan ziyaret basında sadece bir cümleyle yer bulmuş konu hakkında detaylı bir açıklama

yapılmamıştır. 1991 döneminin tarihsel süreci incelendiğinde Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecine girdiğini artık Sovyetlerin dağılacağı Sovyetler Birliği'nden birçok kesimin yanında Azerbaycan aydınları tarafından da söylenen bir gerçek olmuştur.

Geçmiş Sovyet İttifakında yaşayan halkların hepsi mazlum halklardır. Bu mazlumluğun açlık, sefalet, zulüm ve ölümün asıl sorumlusu Komünist Partisidir. Vaziyet odur ki XIX. yüzyılın başlarında Rusya Fransa'yı mağlup ederek kendini dünyanın jandarmasına yaptı. Bu sözün asıl manası Rusya'nın Avrupa'ya karşı bu toprakları koruyacağıdır. Rusya Asya'nın jandarması rolünü oynamaya devam etti. Bugün Yeltsin'in ve onun taraftarlarının hâkimiyete gelmesi Rus-Sovyet emperyasının Asya jandarma hukukunu onun elinden alacak ve bütün Asya'da yakın vakitlerde demokrasi ve milli özgürlük uğrunda halk hareketleri ve bununla ilişkili Asya'nın yeni uyanış devri başlayacaktır. Milletimizin özgürlük vakti yaklaşmıştır (Azadlık, 5 Ağustos 1991). Ebulfez Elçibey'in yazdığı bu yazıda mevcut durumun aslında ne olduğunu gayet açık bir şekilde gördüğünü anlamış bulunmaktayız. Moskova Büyükelçisi Volkan Vural'ın ise Sovyetlerin içinde bulunduğu durumu görememesi, Azerbaycan bağımsızlık sürecine yanlış baktığının ve yanlış bir siyaset yolunda ilerlediğinin göstergesidir.

Cumhuriyet Gazetesi'nin Azerbaycan'ın bağımsızlığından önceki bu haberleri bize gösteriyor ki Azerbaycan'la ilgili yaptığı haberlerde objektif olmaya çalışsa da Sovyetlerin dağılmayacağı umudunu taşımaktadır. Bunun yanı sıra Azerbaycan'da yaşanan Ermeni sorunlarının Sovyetlerin iç meselesi olduğunu Moskova ile ilişkileri bozmamak adına işe karışılmaması izlenimini yaratmaktadır.

1985 yılında Komünist Partisinin başına gelen Mihail Gorbaçov halkın seçimiyle gelmemiş, KGB tarafından göreve getirilmişti. O dönemde başa gelecek isimleri KGB belirleyip atama yapardı. Gorbaçov göreve geldikten sonra sistemdeki çöküşü görmüş, bunu kurtarabilir ümidiyle 'Glosnost' ve 'Perestroyka' politikalarını getirerek bir şeyleri değiştirmeyi hayal etmiş ise de bunun işe yaramadığını gördüğünde kendini demokrat göstererek yeni kanunlar çıkarmıştı.

19 Ağustos 1991'de Mihail Gorbaçov'a yapılan darbe ile Türk basınında da Sovyetler ve Azerbaycan'la ilgili haberler artmaya başlamıştır. 29 Mart 1991'de Hürriyet'te çıkan haberde Gorbaçov'un sokağa çıkma yasağını dinlemeyen Moskova askeri abluka altında olmasına rağmen Boris Yeltsin'i destekleyen yaklaşık 500 bine

yakın insanın sokaklarda gösteriler düzenlediğini ve ‘Gorbaçov İstifa’, ‘Kahrolsun Kominiz’ diye sloganlar atarak Moskova sokaklarını inlettiklerini yazmıştır.

25 Ağustos 1991’de Hürriyet Gazetesi’nde ‘Gorbaçov istifa etti, kapısına kilit vuruluyor’ başlıklı manşette Rusya’nın yeni liderinin Yeltsin olduğunu Kremlin’de ki kızıl bayrağı indirerek yeni Rusya bayrağını çektiğini açıklamıştır. Halkın gösterilerde, Çarlık öncesi Rusya Krallığının bayraklarından ve Fransız Devriminden esinlenerek hazırlanan bayrağı sevinçle taşıyor açıklaması, Rus halkının da, darbeye gelen yeni yönetimi desteklediğini görmekteyiz.

Elçibey, bu açılımların doğru ve tarafsız olduğu takdirde, iyi olacağını düşünüyordu (Halilova, 2012: 120). Gorbaçov’un yaptığı bu açılımlar, söz sahibi olmayan Azerbaycan halkı içinde umut ışığı olmuştu. Gorbaçov’un bu hareketi ile Türk halkları da söz haklarını elde etmiş oldular. Fakat Gorbaçov’un bu verdiği haklar Türk halkının başına Ermeni meselesi sorununu da açacaktır. Verilen bu haklar Gorbaçov’un, iktidara gelmesine destek veren Ermenilerin yaptığı işgallere ve zulümlere göz yummasına sebep oluyordu. 1991-1992 yılında iyice artan Ermeni sorunu karşımıza Hocalı ve Karabağ katliamları olarak karşımıza çıkacaktır.

Cumhuriyet Gazetesi’nin haberleri 1991 yılın ortalarına doğru Ermenilerin, askeri olmayan Azerbaycan halkına ciddi bir şekilde tehdit oluşturduğu haberi verilmektedir. Artık Azerbaycan halkının Moskova’dan umudunu kestiğini söyleyerek Moskova karışmadığı takdirde Ermeni meselesinin çözüleceği imajı verilmiştir.

1991 yılının ortalarında Tercüman Gazetesi incelendiğinde Dağlık Karabağ sorununa ağırlık verdiğini görmekteyiz. Sovyet Birliğinin gizliden destek vererek Azerbaycan Türklerini katlettiğini, yaşadıkları Karabağ’dan korkutarak kovduklarını ve katliamlar yapmak için Avrupa’da bulunan Büyük Ermeni lobilerinden destek aldığını yazmaktadır. Ermeni teröristler 4 Türk’ü katletti (Tercüman, 9 Temmuz 1991, s. 9), Karabağ’da Ermeni vahşeti (Tercüman, 23 Temmuz 1991, s. 1) başlıklı haberlerde Ermeni katliamlarının nasıl yapıldığından bahsedilmiştir.

Azerbaycan’da ise 1991 yılında basında yazılan yazılarda bağımsızlık fikri gittikçe ses bulmaya başlamıştı. Ebulfez Elçibey’inde yazılarının bulundu ve AHC teşkilatının gazetesi olan Azadlıg Gazetesi’nde çıkan haberler incelendiğinde artık bu fikrin açık bir şekilde ifade edildiğine rastlamaktayız. Azerbaycan’ın birçok okuyucu

teklif eder ki; halkın milli birliği hakkında konuşulduğunda, halkında söz hakkı olsun. Birlik dediğimiz suni bir şekilde birinin arkasından gitmek değildir. Genel akide şu olmalıdır bir iddia etrafında birleşmeliyiz. Bu manada manevi ve siyasi birlik hakkında konuşmalıyız. Kim benliği ve maneviyatı ile Azerbaycan halkının özgürlüğü, arazisinin bütünlüğü uğrunda çalışırsa, o manevi cihette Azerbaycanlıdır. Biz halkımızın manevi birliğini 1988 mitinglerinde, 20 Ocak faciasından sonraki mitinglerde gördük. İşte bu birlikten korktukları için bizlerin birleşmesini ertelemeye çalışırlar. Gazeteye gelen bu mektup gibi onlarca mektubun sahibi demokrasi ve özgürlük istemektedir (Azadlığ, 4 Nisan 1991). Azerbaycan halkının, Azadlığ Gazetesi'ne yolladığı mektupların yayınlandığı bölümlerin genelinde halkın özgürlük ve demokrasi istediğini görmekteyiz. Mayıs 1991 tarihli Azadlığ Gazetesi araştırıldığında ise 'Özgürlük olmayan bir memlekette ölüm sürer, her ilerleyişin ve kurtuluşun anası azadlığdır' başlığı altında Mustafa Kemal Atatürk'ün milli birlik, beraberlik ve bir milletin özgür olmasıyla ilgili sözlerine yer vermiştir.

19 Ağustos 1991'de Devlet Olağan Hal Komitesi'nin açıklamasıyla Gorbaçov'a yapılan darbenin ardından Sovyetlerin başına Boris Yeltsin geçtiği ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti çöktüğü açıklanmıştır. Bu sırada İran'da olan Ayaz Muttalibov derhal darbeyi yapan komiteyi desteklediğini bildirmiş fakat ihtilalin bastırılmasıyla Muttalibov zor durumda kalmıştı. Bunun getirdiği siyasi çıkmazdan kurtulmak ve Azerbaycan'da hâkimiyetin elinde olduğunu göstermek için 23 Ağustos'ta Halk Cephesi karargâhlarına ve evlerine asker göndererek baskınlar yaptırdı. Elçibey'inde içinde olduğu birçok halk cephesi yöneticisini dövdürdü. Muttalibov yaptığı bu hareketle halkın nefretini iyice kazanarak, muhalefetle de tüm bağlarını koparmış oldu. 26 Ağustos 1991'de Azerbaycan halkı, Azadlığ Meydanı'nın etrafında duran zırhlı araçları geçerek meydanda birleşerek miting yaptı. Ayaz Muttalibov, bu tepki karşısında toplanan milyonlarca insanı dağıtmaya cesaret edemedi. Toplanan halk, AHC önderliğinde şu taleplerde bulundu:

- Bakü'de olağan üstü hal kaldırılınsın.
- Komünist Partisi kapatılınsın.
- Seçimler hakkında yeni kanun kabul edilsin.
- Milli ordu kurulsun (Güler, 2006: 81) .

Bu olaylar sonucunda geri adım atmak zorunda kalan Muttalibov istekleri yerine getirmek mecburiyetinde kalmıştı. Komünist Gazetesi'nin ismini Halk gazetesi olarak, Lenin Meydanı'nın ismini ise Azatlık Meydanı olarak değiştirilerek burada bulunan Lenin heykeli halk tarafından parçalanıp yıkılmıştı.

27 Ağustos günü Azerbaycan parlamentosu, olağanüstü toplantıya çağrılarak, Azerbaycan Devleti'nin bağımsızlığı beyannamenin kabul edilmesi kararını alacak, ordunun kurulması çalışmalarının başlatılacağı ve en önemlisi ise olağanüstü halin kaldırılması kabul edildiği açıklayacaktı.

31 Ağustos 1991 günü yaşanan gelişmeler için beyanatta bulunan Elçibey Azerbaycan halkına şöyle sesleniyordu:

“Sovyetlerdeki askeri darbeye karşı çıkan güçlerin zaferi, Azerbaycan'da demokratik harekâtın güçlenmesine sebep olmuştur. Milletimizin bütün tabakaları demokrasi ve bağımsızlık ideali etrafında birleşmeye başlamıştır. Bundan korkuya kapılan, ülkenin askeri-komünist rejimi, yeni yeni fitneler hazırlıyor uyanık olmak lazım.

Eli nasırlı gardaş ve bacılarımız!

Emin olmalısınız ki, bu rejim size şimdiye kadar olduğu gibi açlık ve sefalet getirecek. Eğer bu açlık ve sefaletten kurtulmak istiyorsanız, Azerbaycan Demokratik Harekâtında daha inatla birleşmelisiniz.

Kendi babaları Lenin'in boynuna ipi takıp heykellerini deviren, kitaplarını yakan bu rejim yöneticileri için yedi milyonluk vatandaşın geleceği hiç önemli değildir. Eğer yedi milyon, 250-300 kişilik komünist yöneticiyi iktidardan uzaklaştıramazsa, daha uzun müddet, zulüm altında yaşamaya mahkûmdur. Azerbaycan'ın gerçek bağımsızlığını, Azerbaycan halkı ve halkın demokratik yolla sececeği parlamento elde edebilir.

Aziz yurttaşlarımız!

Azatlık karne ile verilmez, mücadele meydanlarında kazanılır. Halkımızın üstüne yeni oyunlar oynandığı bir zamanda bütün güçlerimizin bağımsızlık ve demokrasi ideali etrafında birleşmesi çok vaciptir. Milletimizin her bir evladı, üç renkli bayrağımıza büyük sevgi ve saygı duyarak bağımsız, demokratik ve güçlü devletimizin kurulması uğrunda mücadeleye katılmalıdır” Ebulfez Elçibey/ AHC Gen. Başkanı (Güler, 2006: 83)

Azerbaycan milli ordusunu kurmak için harekete geçti. Bağımsızlık coşkusu başlığı altında Azerbaycan önceki gün ilan edilen bağımsızlık kararının coşkusunu yaşarken, kendi ordusunu kurma fikri içinde ilk adımlarını atmaya başladı. İlk aşamada, cumhuriyetin ulusal savunma güçleri oluşturulması kararlaştırıldı. Bağımsızlık kararının alındığı tarihi toplantıda, en çok tartışılan konu, Azerbaycan'ın kendi ordusunu kurması oldu. Parlamentoda muhalefeti oluşturan Demokratik Blok üyeleri, bağımsızlığın ordu kurulması kararıyla güçlendirmek istedi. Ancak komünist parlamenterler bunun çok aşırı bir adım olacağı gerekçesiyle, öneriye karşı çıktılar. Ordu kurulmasına karşı çıkan parlamenterler, Sovyet ordusunun çekilmesi durumunda, Azerbaycan'ın Ermeni militanların saldırısı karşısında savunmasız kalacağı görüşünü ileri sürdüler. Devlet Başkanı Ayaz Muttolibov'da hemen hemen bir ordu kurulmasına karşı çıkarken, yine de konunun yarın Moskova'da başlayacak Halk Temsilcileri Kongresi'nden sonra karara bağlanabileceğini söyleyerek açık kapı bıraktı (Milliyet, 1 Ekim 1991, s. 13). Bu haber incelendiğinde Azerbaycan bağımsızlığını ilan etmiş olsa bile hala Moskova'ya hesap veren bir devlet başkanına sahip olduğuna görmekteyiz. Bağımsızlık haberini bu şekilde veren Milliyet daha sonraları verdiği haberlerde, Azerbaycan'ın bağımsızlığının tanınması konusunda çok acele edilmemesi gerektiğini savunmaktadır.

Türkiye, Azerbaycan Parlamentosunun 30 Ağustos'ta oy birliğiyle aldığı tam bağımsızlık kararını olumlu duygular ve anlayışla karşıladı. SSCB yönetiminden koparak bağımsızlık ilan eden üç Baltık ülkesi ile de çok yakın gelecekte diplomatik ilişkiler kurulacak (Milliyet, 3 Eylül 1991, s. 12).

Hükümet kaynaklarının bu konuda ki görüşünü yazan Milliyet Gazetesi Ankara'nın Gorbaçov yönetiminin bağımsızlığını isteyen ülkeler için nasıl bir tutum sergileyeceğine bakarak, Türkiye'nin özellikle Gorbaçov yönetimiyle Türkiye yönetimi arasında ki ilişkilere gölge düşürecek bir acelecilik içinde görünmemeye özen gösterilmesi gereken bir politikası gütmesi gerektiğini yazmıştır. SSCB'nin silah zoruyla Kafkas ülkelerini ilhak etmesini hiçbir zaman Türkiye'nin kabul etmediğini yazan gazete bu bağımsızlıkların kabul edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Buna rağmen Ankara yönetiminin SSCB'nin dağılışını simgeleyen bağımsızlık ilanlarına destek olmamayı yararlı gördüğü için destekleyici bir politika izlenimi bırakmamayı tercih ettiğini yazmıştır. Özellikle Türkiye'nin çeşitli tarihsel ve

kültürel nedenlerle kendine yakın gördüğü Azerbaycan'ın bağımsızlık kararını 'derhal ve koşulsuz' tanıma kararını almakta yarar görmüyor. Türk halkının bu konuda duyarlı olmasına rağmen Dışişleri Bakanlığı'ndaki hava, Azeri Türklerinin bağımsızlığını ortaya koyuncaya ve bunu Moskova yönetimine kabul ettirinceye kadar Ankara'nın açıkça bir tavır sergilemesinin birçok tatsız gelişmeleri meydana getirebilir

Azerbaycan'daki parlamentonun çoğunluğunun komünist üyelerinin elinde olduğunu devlet başkanı Muttalibov'un Komünist Parti'yi askıya almakla beraber ülkenin derhal parlamentoyu feshedip yeni bir anayasa ve seçim yasası çıkararak, parlamentoyu halkın iradesini yansıtır hale getirmeye karşı çıktığı haberleri geliyor. Ankara bu nedenle alınan bağımsızlık kararının sonuçları ve uygulanma şansı konusundaki gelişmeleri beklemekte yarar görüyor (Milliyet, 3 Eylül 1991, s. 14).

Milliyet Gazetesi'nin Azerbaycan'ın bağımsızlığının tanınmasıyla ilgili haberleri incelendiğinde Türkiye'nin ilke olarak bağımsızlık kararına karşı çıkmamasına rağmen çıkar ilişkileri yüzünden Moskova yönetimiyle ters düşmemek adına bağımsızlığı tanımayı geciktirdiğini vurguladığını görmekteyiz. Dönemin Türkiye yönetiminin Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ilişkilerine milli duygularla bakmaktansa komşuları ile iyi geçinme politikasını öne çıkardığını görmekteyiz.

Cumhuriyet Gazetesi'nde Aydınlar Ocağı Başkanı Nevzat Yalçıntaş imzasıyla bir bildiri yayınlamıştı. Bildiride '30 Ağustos'ta büyük Türk milletinin iki sevinci bir arada yaşadığı ve kardeş Azerbaycan'ın bağımsızlığının gecikmeden tanınması' isteğinde bulunulmuştu (Cumhuriyet, 1 Eylül 1991, s. 9).

Tercüman Gazetesi'nde 1991 Eylül ayı yayınlarında Azerbaycan'ın bağımsızlığının tanınması talebinde bulunmuş ve geciktirilme gerekçesi politikasını eleştirmiştir.

Hürriyet gazetesinde ise Ertuğrul Özkök Azerbaycan'ın tanınmaması sebeplerini köşe yazısında analiz ederken Türkiye Büyükelçisi Volkan Vural'ın Azerbaycan Parlamentosu Başkanı Elmira Gafarova ile yaptığı görüşmeden bahsederek bu görüşmenin konusunun Azerbaycan bağımsızlığının tanınması olduğu bilgisini vermiştir. Mesut Yılmaz'ın, hükümet eğer Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanırsa büyük sıkıntılar içinde kalacaktır yorumu ise dikkat çekicidir. Bununla birlikte bağımsızlığı kabul etmeyi geciktirme sebeplerini halka anlatamayan Mesut

Yılmaz'ın halkın karşısında bu durumu izah etmekte zorlandığı yorumunda bulunmuştur. Vural ile Gafarova arasındaki görüşmede Türkiye'nin Azerbaycan'ı tanıdığı takdirde zor durumda kalacağını şimdilik Litvanya, Estonya ve Letonya'yı tanıyıp daha sonra Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanıyacakları konusunda anlaşmaları Ankara hükümetini rahatlattığını bildirmiştir. Özkök makalenin devamında Gafarova'nın da Türkiye ile Sovyetler Birliğinin ilişkilerinin zarar görmemesini istediği iddiasında bulunmuştur.

Mesut Yılmaz'a ise gazeteciler tarafından Azerbaycan bağımsızlığının tanınması konusunda sorulan soruya şu cevabı vermesi; Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanımamız Azerbaycan'a en ufak bir fayda getireceğine inansaydık, bir dakika bile beklemezdik. Azerbaycan hazır olduğu zaman tanırız (Hürriyet, 3 Eylül 1991, s. 1). Hürriyet Gazetesi'nin haber ve köşe yazıları incelendiğinde ise Azerbaycan'ın tanınması düşüncesinin, Sovyetlerde olaylar sonuçlanmadan karar verilmesi Türkiye için tehlikeli ve zararlı olacağı fikrinin yaygın olduğunu görmekteyiz.

Bu açıklamalardan sonra 6 Eylül 1991 tarihli yazısında Hürriyet Gazetesi, Türkiye'nin bu çekimser tavırlarının batı medyasında sık sık yer bulduğundan bahsederek CIA analizcisi Graham Fuller'in "The Economist'e verdiği röportaja yer vererek 'Sovyetlerin içinde yaşayan Türk asıllı milletler için Türkiye kilit ülke konumundadır. Türkiye bu ülkeler için inisiyatif almak zorundadır. Artık Sovyetler çözüldüğü için Türkiye'nin yeni dış politika sınavı zamanı gelmiştir' bu açıklamalar üzerine Türk basınında ve Türk hükümetinde belirgin bir yumuşama olduğu görülmektedir.

Vakit Gazetesi ise Fransa'nın ünlü Le Monde gazetesinde Azerbaycan'ın, ekonomik bakımdan Türkiye'nin vesayetinden yararlanabileceği haberini yapmıştır. Bakü'nün bağımsızlık kararından önce yayınlanan bir yazıda, SSCB içindeki Müslüman Cumhuriyetlerin bağımsızlığa yönelebileceği fakat, Azerbaycan'ın dışında hiç birinin, çok uzun bir süre, ekonomik bakımdan tek başına çıkamayacağı görüşü belirtildi. Azerbaycan'ın ekonomik bakımdan Türkiye'nin şahsında uzun süreli bir vasi bulabileceği ifade edilen incelemede, Sovyet Orta Asya'sındaki durum da fırtına öncesi sessizliğe benzetildi (Vatan, 2 Eylül 1991, s. 6). Vatan Gazetesi haberleri incelendiğinde ise Orta Asya'da ki bu durumun aslında bu cumhuriyetlerde

yaşanan sıkıntının ne milliyetçi, ne de yerel demokratlarla, nede Komünist Partiler arasındadır. Bu anlaşmazlıkların altında aslında çeşitli etnik grupları karşı karşıya getiren, hızlı siyasileşme yoluna giden İslam fundamentalizmini suçlamaktadır. Orta Asya'da çıkan herhangi bir savaşta ise Moskova'nın tek hakem olacağı görüşüne yer vererek ilginç bir yaklaşım sergilemiştir.

SSCB'nin içinde yaşayan birçok halk bu durumdan yararlanarak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdi. Çarlık Rusya ve Sovyetler döneminde Azerbaycan halkının milli değerlerini yıpratılarak, millet olma bilincini kaybettirmişlerdi. Azerbaycan Halk Cephesi ise Ebulfez Elçibey önderliğinde milli şuuru uyandırarak, halkını kendi köklerine döndürmeye ve bu süre zarfında demokratik yollarla mücadele etme savaşına girmişlerdi. 'Demokrasi dünyanın birkaç mutlu halkları için manevi gıda ise Azerbaycan halkı için dermandır. Biz fişle verilen demokrasiyi reddediyoruz' (Kemaloğlu, 2007: 144) diyerek yola çıkan Elçibey Azerbaycan'da varmış gibi görünen demokrasiyi değil aslında gerçek bir demokrasi istediğini ve verilen mücadelenin ne için olduğunu bu sözleriyle açıklamıştır. Azerbaycan aydınlarının mücadeleleri sonucu halk bilinçlenmiş ve meydanlarda gösteriler yapılmaya başlanmıştı. 20 Ocak hadiselerinden sonra Komünist Partisi'nin başkanı olan Ayaz Muttalibov'a Moskova tarafından sözde seçim yapılarak iktidara getirilmesi, demokratik bir ülke olduğunu gösterme çabası içinde olan Sovyetlerin daha kötü bir izlenim uyandırmasına sebep oldu. Tek kişinin aday olmasıyla yapılan anti demokratik bir seçimle tekrar iktidara getirilen Ayaz Muttalibov AHC tarafından protesto edilmişti.

'Müstakillğe demokratik yolla gitmeliyiz. Bizim harekâtımız da demokratik harekâttır. Mukaddes amel olan milli azatlık diktatörlük yolu ile elde edilmemelidir. Milli azatlık iddiası bütün millete kesilmelidir. Varlıklı-varlıksız, dinli-dinsiz, eğri-doğru, birleşip milleti ezen kuvvetlere karşı bir yumruk gibi karşı koymalıdır. Bu benim, arzumdur. Gereklidir ki bu arzu hepimizin isteğine, sonra aşkına, sonra mesleği haline gelmelidir. Bütün halka bu mesleki aşkı aşılamanın yolu demokratik yoldur' (Azadlık, 12 Ağustos 1991) diyen Elçibey Azerbaycan halkını oy kullanmaya çağırmıştır.

Azerbaycan'da basın yoluyla, yapılacak olan seçim için halkın ve AHC'nin itirazları yükselirken Türkiye'de çıkarılan gazetelerde haberler ise çok ilginçtir.

Ebulfez Elçibey'in başkanı olduğu Halk Cephesi Türkiye basınında isyancı olarak gösterilmiştir.

Muttalibov Halk Cephesi'ni protesto etti. Azerbaycan'da büyük protesto gösterileri, işi bırakma eylemleri ve açlık grevleriyle oluşan tehlikeli hava içinde bugün devlet başkanlığı seçimleri yapılıyor. Halk Cephesi çatısı altında toplanan muhalefetin boykot çağrılarına karşın, yapılacak seçime, şimdiki devlet başkanı Ayaz Muttalibov, tek aday olarak katılıyor. Anti demokratik olduğu gerekçesiyle seçimleri boykot eden Halk Cephesi'nin çağrısıyla önceki gün başkent Bakü'nün Azatlık Meydanı'nda toplanan yaklaşık yarım milyon Azerbaycan halkı, Muttalibov'u alkışlarla protesto etti. Azerbaycan'da yerel kaynaklar bu gösteriye bir milyon kişinin katılabileceğini ve seçimleri engelleyebileceğini belirtiyor. Aynı kaynaklar bütün bu gelişmeler ışığında bugün Azerbaycan'da, tarihinin belki de en tehlikeli olayları meydana gelecek diyorlar (Milliyet, 8 Eylül 1991, s. 4).

Halk Cephesi, Muttalibov'a karşı taktik belirliyor. Sivil itaatsizlik kampanyası (Milliyet, 12 Eylül 1991, s.4) başlıkları altında Azerbaycan Halk Cephesi'ni itaatsizlikle suçlarken, Azerbaycan Halk Cephesi'nin istediği ise demokratik bir seçim yapılarak halkında oy kullanabilmesi ve Komünist Partisi'nin haricinde halkı temsil eden kişilerin halk tarafından seçilebilmesiydi. Azerbaycan Hükümeti, Halk Cephesi'nin yaptığı mitinglerin, Azerbaycan'ın bağımsızlığını bozabileceğini söyleyerek tehdit ediyordu. Bu baskılara rağmen Ebulfez ve AHC, Almanya'dan yayın yapan Azatlık Radyosu sayesinde halka ulaşabiliyor ve destek kazanıyordu. Bu radyonun haricinde birde Amerika'nın Sesi Radyosu'yla Azerbaycan Türklerinin sesini dünyaya duyurmaya çalışmışlardı. AHC'nin daveti üzerine seçimleri izlemeye gelen yabancı gözlemcilerin gelmesi Azerbaycan Hükümeti tarafından sert tepkiyle karşılandı. Muhalif grupların itirazlarına rağmen 8 Eylül 1991'de yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Ayaz Muttalibov oyların %90'ından fazlasını alarak Azerbaycan Cumhurbaşkanı seçilmiştir. En başından seçim sonuçlarını tanımayacağını açıklayan Azerbaycan Halk Cephesi çıkan bu sonuca itiraz etmiştir. Yapılan bu itirazlar ve halkın tepkisi üzerine komünistler 14 Eylül 1991 günü bir kongre düzenleyerek Azerbaycan Komünist Partisi'ni feshettiklerini duyurmuşlardır (Adıgüzel, 2000: 180). Halkın desteğini alan AHC ise yaptığı eylemlerden ve basın açıklamalarıyla Muttalibov'u iyice köşeye sıkıştırmıştı. Bu olaydan sonra AHC'nin

parlamentodaki ağırlığı artmış, yapılan görüşmelerde Azerbaycan'ın bağımsızlığı hakkındaki kanun tasarısı tartışılarak kabul edilmiştir.

Muttalibov bu baskılara dayanamayarak 18 Ekim 1991'de Azerbaycan Parlamentosuyla aldığı kararla, artık Sovyetlerin etkisinden tamamen kurtularak Azerbaycan'ın bağımsızlığı kabul ettiğini resmen tüm dünyaya ilan etti. Bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan Cumhuriyeti 1918 yılında Mehmet Emin Resulzâde tarafından kurulan Azerbaycan Demokratik Cumhuriyetinin devamı olduğunu söylemiştir. Üç renkli bayrağı ve milli marşı kabul edilen Azerbaycan'ın bayrağındaki mavi rengi Türklüğü, kırmızı rengi çağdaşlığı, yeşil rengi ise İslam'ı temsil ediyordu. 18 Ekim 1991'deki başarı Azerbaycan Halk Cephesi'nin ve Elçibey'indir (Halilova, 2012: 199). Cephenin içinde liberal ve radikal gruplar olmasına rağmen bağımsızlık mücadelesinde hep beraber aynı fikir altında mücadele edilmiştir.

Azerbaycan Parlamentosu'nun 18 Ekim 1991 tarihinde bağımsızlık kararını onaylaması Türk basınında büyük yer bulmuştur. Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet ve Tercüman gazeteleri Azerbaycan'ın parlamento kararıyla tam bağımsızlığını elde ettiği üzerine haberler yapmıştır.

Bağımsızlığın parlamentoda onaylanmasının ardından Azerbaycan hükümetinin Türkiye'ye Azerbaycan'ı tanıması çağrısı sıklaşmış ve 30 Ekim'de resmi bir şekilde mektup göndererek tanınmak istediklerini bildirmişlerdir. Ekim sonuna kadar Azerbaycan Cumhuriyetinin tanınmasının nasıl sonuçlar getirileceği tartışılmıştır. Bakü'de bulunan Türk Başkonsolosu Altan Karamanoğlu ile yapılan görüşmede, Karamanoğlu'nun 'Karışık dönemi kollayan İran'ın Azerbaycan'ı kendi etkisi altına almak istediğini, Türkiye'nin bu süreçte çok dikkatli olması gerektiği (Cumhuriyet, 3 Kasım 1991, s. 9) yönünde açıklamaları yol gösterici olmuştur.

Tercüman Gazetesi köşe yazarlarından Fahir Armaoğlu yazdığı yorum köşesinde Azerbaycan ile Türkiye'nin kardeş ülkesi olduğunu, Azerbaycan'ın ısrarlarına rağmen Türkiye'nin bağımsızlığı kabul etmeyi bu kadar tereddütle karşılıyor olmasının yersiz olduğundan bahsetmiştir. Türk Tarih Kurumu Bilim Kurulu olarak Haziran'da iki haftalığına Azerbaycan'ı ziyaret ettiğini ve Azerbaycan Türklerinin büyük umutlarla Türkiye'den yardım beklediğini, maddi olmasa da manevi destek istediklerini belirtmiştir. Armaoğlu yazısına Türkiye'nin çekingen

tutumundan vazgeçmesi gerektiğini ve Sovyetlerin çöküşünün gerçekleştiğini artık görmesi gerektiğini, Türk hükümetinin artık yeni bir siyaset uygulaması gerekliliğini vurgulamıştır. Fahir Armaoğlu Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Azeriler için kullandığı 'Onlar Şii, biz Sünni'yiz, İran'a daha yakınlar (Milliyet, 16 Ocak 1991, s. 11) sözlerinin tamamen talihsiz bir açıklama olduğunu bu açıklamaya dayanarak Azerbaycanlı kardeşlerimize kapılarımızı kapatmamızın Türkiye için tam bir felaket olacaktır. Türkiye'nin yalnızlaştığı bir dönemde bulunduğunu, bunun için dost ve kardeş bir ülkeyi tanıyan olmanın Türkiye'nin büyük yararına olacağı kanısında bulunmuştur.

Azerbaycan'ın bağımsızlığının tanınmasının sinyalini ilk olarak dönemin başbakanı Mesut Yılmaz vermiştir. NATO toplantısı için Roma'ya giderken gazetecilerin sorularına yanıt veren Yılmaz yakında Azerbaycan'ın tanınacağını belirtmiştir. Bir gazetecinin 'Tanınmak için Türkiye bir şart sundu mu' sorusuna Mesut Yılmaz, 'Şart ileri sürülmez, ya tanırırsınız, ya da tanımazsınız' yanıtını vermiştir (Cumhuriyet, 8 Kasım 1991, s. 9).

Başbakan Mesut Yılmaz başkanlığında 9 Kasım 1991'de toplanan Bakanlar Kurulu tek gündem maddesi olan Azerbaycan'ın bağımsızlığı maddesiyle yapılan toplantıda, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının tanınması kararını alan Türkiye, Azerbaycan'ı tanıyan ilk devlet olma unvanını da almış bulunmaktaydı.

Azerbaycan'ın bağımsızlığının tanınması haberi Cumhuriyet ve Tercüman gazetelerinde ilk sayfada sürmanşetten ayrıntılı bir şekilde verilirken, Milliyet ve Hürriyet gazetelerinde ise kısa ve küçük haber şeklinde geçilmişti. Başbakan Mesut Yılmaz Azerbaycan'ın bağımsızlığının tanındığı haberini verirken 'Türk milletine ve Azerbaycan halkına hayırlı olsun' diyerek duyurmuştur.

Tercüman Gazetesi ayrıca Azerbaycan'da, Türkiye'nin bağımsızlıklarını kabul etmesini büyük sevinç ve mutlulukla karşıladığını yazmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN ve TÜRKİYE GAZETELERİ İŞİĞİNDA EBULFEZ ELÇİBEY (1991-1997) DÖNEMİ

3.1. EBULFEZ ELÇİBEY'İN CUMHURBAŞKANLIK DÖNEMİ

3.1.1. Ebulföz Elçibey'in Cumhurbaşkanlığı Olma Süreci

18 Ekim 1991 yılında Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle yeni bir siyasi mücadele sayfası açılmış oldu. Bağımsızlık sonrasında yaşanan hadiseler Azerbaycan Halk Cephesinin yükselmesine ve iktidara daha hızlı gelmesine sebep oldu.

Türkiye basınında Karabağ katliamı büyük yankılar yaptı. Türkiye Dışişleri Bakanı'nın Bakü'yü ziyaret edip oradan Orta Asya'ya geçmesi basında hem çözüm hemde Türkiye'nin Azerbaycan'a destek vereceği şeklinde algılanmıştı. Bu durum karşısında Erivan bir an önce Türkiye'nin kendisini tanımasını ve diplomatik ilişkiler kurulmasını istemiştir. Türkiye ise buna yanaşmamıştı (Tercüman, 15 Mayıs 1991, s. 11).

Karabağ sorununun gittikçe alevlenmesi üzerine yeni bir savaşın çıkacağı endişesiyle Türkiye, Azerbaycan'ı korumak zorunda kalacağı düşüncesiyle Azerbaycan'a ihtar göndermiştir. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Süleyman Demirel, Azerbaycan Cumhuriyeti Başbakan'ı Hasan Hasanov'a Ermeni tahriklerine gelmemesi için ağır bir dille uyarı mektubu yolladığını söylemiştir (Tercüman, 28 Kasım 1991, s. 1).

Demirel'in mektubu Azerbaycan'da olumlu karşılanmış, ancak Sovyet ordusunu arkasına alan Ermenistan'a karşılık, eli yalın silahsız Azerbaycan halkı yürütülen soykırımı durdurmak için Türkiye'nin yardım elini uzatmasını istemiştir (Hürriyet, 1 Aralık 1991, s. 4). Hürriyet Gazetesi haberlerinde Azerbaycan'ın bölgedeki çatışmaları şiddetlendirici bir politika izlediği iddiasında bulunarak Moskova Büyükelçisi Volkan Vural'ın, Sovyet Dışişleri Bakanlığı yetkileriyle yaptığı görüşmede söylediği Azerbaycan yönetiminin savaştan yana politikalarını Türkiye tarafından desteklenmediğini ve bundan endişe duyduklarını bu duruma Bakü yönetimine bildirdiklerine yer vermiştir.

Ebulfez Elçibey Azerbaycan'ın bütünlüğü meselesinde önceliği Karabağ meselesine vermiş ve Karabağ'ın Ermeni işgalinden sonra Güney Azerbaycanla bütünleşme meselesinin çözüme kavuşacağını söylemiştir. 'Biz önce Karabağ'ın kurtuluşunu, sonra Bütöv Azerbaycan'ı düşünüyoruz. Bütöv Azerbaycan uzun bir yoldur, beş altı yıl sürer. Karabağ'ı ise hemen çözüme kavuşturmak gerek bu ertelemesi mümkün olmayan bir meseledir (Tahirzade, 2003: 16).

AHC'nin ülkenin bağımsızlığındaki başarılarına rağmen, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Ermeni sorunu devam ediyordu. 22 Aralık 1992'de Hendek'teki silahlı Ermeniler SSCB'nin jandarma birliklerine saldırarak depolardaki bütün cephane ve zırhlı araçlara el koymuş ve Rus askerlerini silahlarını bırakarak bölgeyi terk etmeye zorlamıştır (Süleymanov, 2003: 127). SSCB'nin yasalarına göre Rus askerlerinin aslında bu silahlar kullanılmaz hale getirip öyle bırakmaları getirirken onlar silahları sağlam bir şekilde Ermenilere bırakmıştı. Ermenilerin silahlanmasıyla dağlık Karabağ'a yapılan saldırılar sıklaşmıştı. Öncelik olarak Hendeki köyünü alarak Ermenistan ile karadan bir bağ kurmuşlardı. Burada yaşayan Azerbaycan halkı evlerinden çıkarılarak sürgün edilmiş ve köyleri boşaltılmıştır. Azerbaycan halkının çoğunlukta yaşadığı yukarı Karabağ bölgesinde Yukarı Karabağ bölgesinin işgal edilmesinden sonra 15 Ocak 1992'de Kerkicihan, 13 Şubat'ta ise Malıbeyli ve Kuşçulu köyü işgal edilmeye başlandı. Kuşatma çemberini daraltan Ermeniler Hocalı ve Şusa köylerini kuşatma altına aldı. Milliyet Gazetesi'nin haberinde ise Karabağ bölgesinin Azerbaycan topraklarından ayrılmaz bir parçası olduğunu yazmıştır (Milliyet, 16 Mart 1991, s. 13).

Azerbaycan Halk Cephesi ise Ermenilerin bu işgalleri karşısında yürüyüşler yaparak, Cumhurbaşkanı Ayaz Muttalibov'la bu konu hakkında görüşme yapmıştır. Cumhurbaşkanı Muttalibov ile aralarındaki anlaşmazlıktan Ermenilerin yararlanarak Azerbaycan halkını katlettiğinin farkında olan AHC üyeleri, Muttalibov ile parlamentoda milli meseleler görüşüldüğünde Ermenilere karşı birlikte mücadele etme teklifinde bulunmuşlardı. Bu isteği il başta kabul eden Muttalibov, daha sonra sözünde durmamıştı.

20 Eylül 1991'de Bakü'ye gelen Rus Federasyon Cumhurbaşkanı Boris Yeltsin ile Kazakistan Devlet Başkanı Nur Sultan Nazarbey Bakü'ye gelerek Ermenistan-Azerbaycan çatışmalarına son vermek istemiştir. Yeltsin gezi sırasında yaptığı

görüşmeler sonrasında iki taraf arasında on kilometrelik güvenlik şeridi oluşturulması kararıyla birlikte bu şeride Azer ve Ermeni güçlerince korunduğunda Rusya'dan ya da BM'den yardım kuvvetleri gelecektir (Milliyet, 20 Mart 1991, s. 17). Nazarbey ile Yeltsin'in çabaları sonucu Ermenistan ile Azerbaycan arasında protokol imzalanarak iki tarafında silah ve rehineleri bırakmaları konusunda anlaşmaya varılmıştı. Yapılan bu protokol anlaşmasına rağmen Ermeniler çatışmayı bırakmamışlardır.

20 Kasım 1991'de bölgeye gelen, içinde Azerbaycan hükümeti yetkililerinin, iki Rus generalini, gazetecileri ve Rus-Kazak gözlemcilerinin bulunduğu helikopterin Ermeniler tarafından vurulması olayların gittikçe gerilmesine sebep olmuştur. Azerbaycan ise Ermenistan'a giden demiryollarını kapatarak, özerk bir bölge içinde Ermenilerinde yaşadığı bazı reyonları Bakü yönetimine bağlamıştır. Bu durum karşısında Ermeniler, Karabağ bölgesinin adını Arsakh Ermenistan Halk Cumhuriyeti olarak değiştirerek, bölgenin Azerbaycan'dan ayrıldığını ilan etmesi üzerine Kafkasya'da Ermeni-Azeri sorununu hat safhaya taşımışlardır.

Azerbaycan parlamentosu, Ermenilerin bağımsızlık ilanını anayasaya aykırı olduğunu tanımlayarak protesto etmiştir (Aslan Ş. 2010: 66). Yaşanan bu olaylardan sonra AHC programına kurultay toplantısı yapılarak başlandı. AHC I. Kurultay işini başa yatırdı. Ocak'ın 25'inde AHC'nin yarım kalmış kurultay toplantısına başlandı. Kurultayda 35 matbuat organının temsilcisi, 58 muhabir, Türkiye, İran, Gürcistan ve Ukrayna'dan konuklar gelmiştir (Azadlık, 28 Ocak 1992). Kurultay Nesir Agayev'in başkanlığında, Karabağ ve Ermenistan'da savaşta şehit olan Azerbaycan vatandaşları için bir dakikalık sessizlik ile başlamıştır. İlerleyen zamanlarda Ebulfez Elçibey'e söz verilmiştir. Bu kurultayda daha önce 25-27 Ocak 1992'de yapılan ve kurultay programının nasıl bir içeriğe sahip olması gerektiği konusunda çıkan anlaşmazlık karara bağlanmıştır. 26-27 Ocak 1992'de AHC içerisinde iki grup haline ayrılmış, birinci grup, Aydın Kerimov, Arif Rahimov, Nesir Agayev, Ali Mesimov ve Tahir Kerimli temelinde milliyetçilik, ülkücülük, dayanışmacılık ve demokrasi ile hürriyet ilkelerine dayanan muhafazakâr bir çizgiye sahipti (Azadlık, 14 Ocak 1992). Bu öneriye karşılık, Hikmet Hacızade İsa Gamber, Sabit Bağirov, Penah Hüseyinov, Zaur Aliyev, Kamran Aliyev ile Ali Kerimov tarafından hazırlanan bir başka tasarı da ise sivil toplum ve hukuk devleti ilkeleriyle birlikte demokratikleşme, insan

hakları, milli egemenlik ve yasaların üstünlüğüne daha fazla vurgu yapan liberal bir çizgiyi savunmaktaydı (Azadlıg, 21 Ocak 1992). İki farklı programın içeriği halkın fikrini de almak amacıyla Azadlıg gazetesinde yayınlanmıştır.

27 Ocak 1992'de biten kurultayda, bu iki programın ortak noktasında anlaşmaya varılmıştı. AHC yeni programında bağımsız, demokratik ve birleşik Azerbaycan Cumhuriyeti için mücadele eden kurum ve kişileri birleştiren sosyo-politik bir örgüt olarak kendini tanımlamıştır. Azerbaycan Halk Cephesi, kabul ettiği bu ilkeler doğrultusunda Mehmet Emin Resulzâde'den devraldığı Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin yeniden inşasını ve Azerbaycan halklarını tek çatı altında birleştirme görevine başlamıştı. Azerbaycan Halk Cephesi ana programını belirledikten sonra, vatandaşların geçiş döneminde ekonomik düzeyinin kötüleşmesini engellemek için hukuk ve demokrasi alanlarında insan haklarının dikkate alınarak herkese eşit davranılmasını, kültür ve eğitim okullarında milli birliği canlandırmayı, Türk tarihinin öğretilmesini ve ortak alfabe oluşumunun sağlanması gibi konularda kararlar alındı. AHC'nin iktidarlığı döneminin temelini oluşturacak bu faaliyetleri 26 Ocak 1992'de kabul edilen programla belli oldu.

Yeni programın oluşumu için AHC toplantı yaptığı sırada Ayaz Muttalibov iktidarı ise SSCB'nin yeniden hayata döndürülmesi için kurduğu BDT (Bağımsız Devletler Topluluğu) ile işbirliği yapmaktaydı. 21 Aralık 1991'de çöküşünü ilan eden SSCB'nin yeniden toparlanması için Almatı'da yaptığı BDT zirvesine katılan Muttalibov muhalefetin tepkisiyle karşılaştı. Azerbaycan Halk Cephesi başkanı Elçibey'in 'BDT altı ay içinde dağılacak bir kurumdur' demesine rağmen Almatı zirvesinde Rusya'nın diğer üye ülkelerinin çıkarlarını koruması kararında, üye ülkeler içinde Ermenistan'ında bulunması Azerbaycan'ın bağımsızlığını tehlikeye attığı için tepki almaktaydı. İran Devrimi münasebetiyle büyük bir heyetle İran'a giden Muttalibov bu ziyaretin amacının İran'ın içişlerine karışmak olmadığını, Birleşik Azerbaycan düşüncesinin imkânsız olduğunu söyleyerek İran'ın endişelerini gidermeye çalışmıştır. Öte yandan Muttalibov 24-25 Ocak 1992'de Türkiye'yi ziyaret ederek iki ülke arasında Dostluk, İşbirliği ve İyi Komşuluk anlaşması imzalamıştır (Halk, 28 Ocak 1992). Muttalibov yönetimine tepkilerin artmasının bir diğer sebebi ise Karabağ bölgesinde saldırıların artmasıydı. Azerbaycan Halk Cephesi'nin, Muttalibov yönetimi tarafından Almatı Zirvesi'ndeki aldığı kararları

reddetmesi, Rusların Karabağ'da Azerbaycan aleyhine Ermenilere yardım faaliyetlerini artırmıştı.

Muttalibov'un Ermeni meselesinde sıkı bir politika uygulamaması neticesinde 26 Şubat 1992'de Ermeniler Hocalı şehrinde katliamlar gerçekleştirmişlerdir. 366. Rus alayının Ermenilere yardım etmesiyle gerçekleştirilen katliamda 630'dan fazla kişiyi öldürerek kadınlara ve çocuklara tecavüz edip, cenazeleri üzerinde saldırılarda bulunmuşlardı. İnsanlık dışı bu saldırıda insanlar uykusunda iken tanklarla evlerinin üzerinden geçilmiş, hamile kadınların karınları yarılmış, insanların derileri canlı canlı yüzülmüştü.

Azerbaycan halkı bu durum karşısında sessiz kalmayarak AHC ile birlikte cumhurbaşkanlık binasına yürüyüş yaparak, mitingler düzenlemişlerdi. Azerbaycan Devlet Başkanı Muttalibov'a 'Sen buna nasıl sessiz kalıyorsun, nasıl Ermenilere destek oluyorsun' diye bağıarak tepkisini göstermiştir (Halilova, 2012: 204). Katliamın üstünden üç gün geçmesine rağmen Muttalibov, Ermenilerle işbirliği yapan Moskova yönetimi tarafından susturulmuş, tepkilerin zamanla azalmasını beklemeye başlamıştı. Fakat mitinglerin durmayıp gittikçe şiddetlenmesi karşısında çıkıp 'Ermeniler Hocalı'da katliam yapmıştır' şeklinde açıklama yapmasıyla dünya yaşananları öğrenmişti. AHC, Muttalibov'un açıklamasından önce Azatlık Radyosu aracılığıyla katliamı Türkiye ve dünyaya duyurmuş olsada hiçbir devletten tepki gelmemiş ancak yapılan bu resmi açıklamadan sonra tepkiler gelmeye başlamıştır.

AHC üyelerinin 5 Şubat 1992'de Muttalibov yönetimine Dağlık Karabağ ile ilgili sunduğu çözüm önerleri kabul edilmemişti. Bu durum karşısında Milli Meclisin ülkeyi yönetmesine karar verilmişti. Muttolibov'un yapılan toplantıda çözüm önerilerini dinlemeden salonu terk etmesi iktidar ile AHC arasındaki sorunun büyümesine ve işbirliği yapma yolunu kapatmasına neden olmuştu. Muttalibov'un bu hareketi karşısında AHC, Yüksek Meclise Muttalibov yönetiminin istifa vermesini ve yönetimi Milli Meclise devretmesini talep etti.

Milli Şûra, Cumhurbaşkanı'nın istifasını müzakere ederken Cumhurbaşkanı müzakereye kalmadı. Bu müzakerede konuşan milletvekili Tofiq Kasimov 'Bir ayda Sovyet ordusuna altmış milyon asker seferber eden Rusya altı ayda yüzelli bin nefer seferber ederken bu olaylar karşısında hükümetin sessiz kalması halka ihanettir ve bu hükümetin başkanı olan kişi şartsız istifa vermelidir. Milletvekili M. Memmedov ise

aldığı sözde ‘Azerbaycan Cumhuriyeti arazisinin ve halkının Ermeni zulumlerinden müdafaa edilmemesine ve bunun neticesinde yaralanan halktan Cumhurbaşkanı ve yönetimi mesuldur. O Gence’de milli birlik için çalışacağını söyledi. Fakat genel durumdan sonra Cumhurbaşkanı başta olmak üzere bütün görevlilerin istifasını vermesini talep ediyorum’. Bir başka milletvekili E. Pehinov ise ‘A.Muttalibov birçok cumhurbaşkanlık ahdini yerine getirmemiştir. Onun hakimiyeti devrinde Azerbaycan’ın hayli toprağı yitirilmiştir. Bu durumda hakimiyette kalma hakkı yoktur’ açıklamasında bulundu. Bu sözler üzerine milletvekilleri fikir birliği ile A. Muttalibov’un istifası talebinde karar kıldılar (Azadlıg, 15 Şubat 1992).

Azerbaycan Halk Cephesi 26 Şubat’tan önce Muttalibov yönetimine stratejik bir bölgede bulunan Hocalı kentinin savunulması için uyarıda bulunulmuş fakat Muttalibov söz vermesine karşılık bu duruma kayıtsız kalmıştır. Saldırıda 600’den fazla sivil öldürüldüğü bunlardan 63’ü çocuk, 106’sı kadın, 70’i yaşlıydı. Ayrıca 487 kişi Ermenilerce rehin olarak götürüldü. 1275 kişi yaralandı, 150 kişiden ise haber alınamadı (Ağar, 2017: 44).

DNH haber merkezinin Şubat’ın 27’sinde verdiği malumatta: Ermeni jandarmaları, Hocalı’yı güçlü roket ve top ateşine tuttu. Beş nefer helak olup onsekiz nefer yaralandı. Hocalı havaalanı yakılıp ancak haber merkezinin emekleriyle bu haberler verilmeye başlanmıştır. Hocalı ile tüm iletişim kanalları kapatılmış, havaalanı yakılmış, yollar tutulmuştu.

Azadlıg muhabiri Hocalı’daki hadiselerden şöyle haber vermiştir: Şubat’ın 26’sında asker ve Ermeni tarafından büyük baskın oldu. Hücumda Ermenilerle beraber geçmiş Sovyet ordusunun 366’ncı alayıda gelmiştir. Ölenlerin ve yaralananların sayısı hesabı yoktur. Ahalinin çok az kısmı Gor-Gor Çayını geçerek, şose yol ile Agdam köyüne gelip sığındı. Bu saldırılar bir hafta evvel söylenmesine rağmen Azerbaycan ordusunu Akdam’dan gelmesi hükümet tarafından engellendi (Azadlıg, 28 Şubat 1992). Bu haberin içeriği gösteriyorki bu saldırının yapılacağı önceden tahmin edilmiş ve hükümet önceden uyarılmıştı. Buna rağmen Agdam köyünde bekleyen Azerbaycan askeri Hocalı katliamı yapıldığında köyün savunulmasında yardıma gönderilmemişti. Ayrıca bu katliamda Rusların Ermenilere yardım ettiği çok açık olmasına rağmen Rus hükümeti bunu şiddetle yalanlamıştı. Fakat 366. Rus alayından kaçan dört asker düzenledikleri basın açıklamasında

‘Beyinlerinin yıkanarak Hristiyan Ruslar olarak Hristiyan Ermenilerin yanında Müslüman Azerbaycan’lılara karşı savaşmaya çağrıldıklarını’ itiraf etmişlerdir (Milliyet, 4 Mart 1992, s. 1). Basın toplantısı düzenleyen Hocalı muhtarı Azerbaycan Cumhurbaşkanı’nın bugün yarın yardıma geleceğini söylemesine rağmen hiçbir şekilde yardım gelmedi demesi Ayaz Muttalibov hükümetinin Ermeni saldırılarına karşı Azerbaycan halkını korumadığını göstermektedir.

Bu feci olaydan sonra bile çözümün Rusya ile anlaşmak olduğunu söylemesi Muttalibov’un sonunu getirmesine sebep olmuştur. Muhalefetin ve halkın baskıları sonucu Ayaz Muttalibov istifa etmek mecburiyetinde kalmış yerine olağanüstü toplanan Yüksek Sovyet Başkanlığına Yakup Memmedov getirilmişti. Azerbaycan Halk Cephesi, meclis başkanlığından devlet başkanlığına getirilen Yakup Memmedov’dan devlet başkanlığı rejiminin kaldırılması talebinde bulundu. Bu talebe karşılık süre isteyen Memmedov bu süre içerisinde devlet başkanlığı propagandası yaparak hükümet içerisinde adamlarını kadrolaştırma çalışmaları AHC’nin tepkisini çekmesine neden oldu. Azerbaycan Halk Cephesi, Azerbaycan’ın içinde bulunduğu durumdan dolayı başkanlık sisteminin işe yaramayacağını bunun yerine parlamenter demokrasinin getirilmesi gerektiğini savunuyordu. Yüksek Sovyet, AHC’nin bütün itirazlarına rağmen 25 Mart’ta vermiş olduğu direktifte devlet başkanlığı seçiminin 7 Haziran 1992’de yapılmasını kararlaştırdı.

Ebulfez Elçibey’in cumhurbaşkanı adayı olma meselesi Haziran’ın 7’sine kadar Azerbaycan Halk Cephesi kongresinde müzakere olundu. Bu müzakereler sonucunda 9 Nisan’da devlet başkanlığına aday olması kararı alındı. Ebulfez Bey’in başkanlık adayı meselesi meclis müzakerelerinden önce Elçibey’in teşebbüsüyle birlikte, AHC İcra Komitesi üyelerince kapalı bir yerde müzakere olundu ve Bey dikkatle herkesin bu meseledeki şahsi fikrini dinledi (Siyablı, 2018: 158). Daha sonra söz alan Ebulfez Elçibey ‘Ben genel seçimin sisteminin değiştirilmesi için çok çalıştım, fakat bu mümkün olmadı yeni bir yola başlandı. Bu yeni yolda savaşım ahirete kadar devam edecektir. Ben rakiplerime hep hürmet ve liyakatla yaklaştım, onları da liyakatlı olmaya çağırıyorum. Ben bütün ömrümü halkımın azadlığına çalışmışım ve bu yolda hiç kimse beni bu fikrimden döndüremez. Bu yolda her türlü sorumluluğa hazırım. Azadlık benim idealim olmuştur. Bundan sonrada böyle olacağına emin olabilirsiniz. Bu başkanlık seçimlerinde Ebulfez’in ardından değil,

Azerbaycan Halk Cephesi'nin ardından gidiyorum. Bu cemiyet Azerbaycan'ın en güçlü cemiyetidir. AHC, Azerbaycan halkının azadlığı yolunda çok büyük işler yapmıştır. Fikrimce azadlık hareketi Azerbaycan'da hele iki ilde yükseliş devrimi yaşayacak. Biz halen emperyalist büyük devletlerin nüfuzu altından çıkabilmemiştir. Bazıları şöyle iddia ediyor: Biz kılınç müslümanınız, başımızın üstünden kılınç eksik olmamalıdır. Öyle bir şey yoktur. İslamın en büyük şartı adalettir. Ne Kur'an'da ne de peygamberin dilinde müslüman zulme tabidir sözü yoktur. Allah zalime lanet etmiştir. Zalime karşı savaşmak adalettendir (MecidzAde, 2018: 38)

Bu toplantıdan sonra AHC Ali Meclisi:

1: A.H.C. başkanı Azerbaycan Cumhuriyeti El Yazmalar Enstitüsü'nün emekdaşı, 1938 yılı doğumlu Ebulfez Aliyev (Elçibey) Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Başkanlığı'na aday gösterilsin (Azadlığı, 10 Nisan 1992).

Elçibey'in adaylığı kesinleştikten sonra Sabit Bağirov AHC seçim komisyon başkanı, Vurgun Eyyubov tebligat grubunun başkanı, matbuat bölümünün ise Ebulfez Elçibey'in yakın dostu Adalet Tahirzade tayin oldu. Adalet Tahirzade ile Beam İbrahimov birlikte yaptıkları kampanyada Ebulfez Elçibey'in hayatını anlatan "Bu Benim Taleyimdir" kitabını neşrederek elçibey'i halka anlattılar. Ebulfez Bey ile yarışacak olanlar, Ali Sovyet'in başkanı Yakup Memmedov, Etibar Memmedov, Nizami Süleymanov, Araz Alizade aday olmuşlardır. 7 Haziran 1992'de yapılacak olan seçimler yaklaşırken Mayıs'ın üçünde Türkiye Cumhuriyeti başbakanı Süleyman Demirel, Dış İşleri Bakanı Hikmet Çetin, Türkiye Büyükelçiliği binasının açılması için Bakü'ye gelmişti. Milliyetçi Hareket Partisi'nin başkanı Alparslan Türkeş'de yanlarında gelmiş ve Ebulfez Elçibey ile görüşmüşlerdir. Elçibey ile görüşmeleri, Elçibey'in başkanlık yolunda önünü açmıştır. Süleyman Demirel ve Elçibey AHC karargahının önünde toplanan halka miting konuşması yaparak halkı selamlamışlardır. Süleyman Demirel AHC karargahında E. Elçibey ve cephenin öncüleri ile görüştü. Demirel Azerbaycan'ın bağımsızlığını tebrik ederek, bağımsız Azerbaycan'a geldiğine çok sevindiğini bildirmiştir. Demirel ile, Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasında emekdaşlık perpesktiflerinden ve bu cumhuriyetlerde bağımsızlığa giden yol hakkında konuşuldu. Ebulfez Elçibey yakınlarda yapılacak cumhurbaşkanı seçimlerinde yalnız demokratik bir yol izleme taraftarı olduklarını söylemiştir (Azadlığı, 4 Mayıs 1992). Yapılacak bu seçimlerin demokratik yollarla

olmasının Azerbaycan'ın geleceği ve gelişmesi için çok önemli olduğunu anlatan Elçibey bunun Azerbaycan'ın gelişmesi için başlangıç yolunun olduğunu söylemiştir. Daha sonra sözlerine devam eden Elçibey bizim maksadımız demokratik bir devlet ve cemiyet kurmaktır. Bu demokratikleşme çabalarıyla Komünist Partisi'ne büyük darbe vurarak, onu bütün sahalarda büyük buhrana saldığını ifade etmiştir. Geçmiş başkanlarının halka değil, Moskova'ya hizmet etmiştir. Süleyman Demirel bu görüşmede Karabağ probleminin Azerbaycan'ın özgürlük yolunda engel olduğunu Minsk'te yapılacak görüşmeye hazırlıklı gideceğini ve Karabağ'da yaşananların Hristiyan- Müslüman münakaşasına çevrilmemesine çalışmanın zaruri olduğunu demiştir. Süleyman Demirel, Azerbaycan'ın arkasında 60 milyonluk ahalisi olan Türkiye'nin olduğunu bildirmiştir.

Bu görüşmeden sonra Türkiye Hükümeti üyeleri ve Alparslan Türkeş'in iştiraki ile Azadlık Meydanı'nda muhteşem bir miting oldu. Ebulfez Bey ve Alparslan Türkeş halka müracaat ettiler. Türk Heyeti'nin gelişi ile Bakü'de bayram havası hüküm sürdü. Cepheciler büyük bir coşku içindeydiler (Siyablı, 2018: 160). Alparslan Türkeş havaalanında kendini karşılayan cephecilere bildirdiki: Bütün Türk illerindeki bozkurtların hepsinin hedefi barış, birlik, beraberlik, kardeşliktir. Azerbaycan'ın asıl bozkurtu burda yanımdadır diyerek Elçibey ile selamlaşmıştır (Azadlık, 4 Mayıs 1992). AHC cephesinin evinde Azadlık muhabirinin sorduğu 'Türkiye'de AHC'ye ve onun liderine bakış açısı nasıldır?' sorusuna cevaben Türkeş 'Halk Cephesi, Türk milletinin yükseliş ve kurtuluşunu meydana getirdiği büyük ve önemli bir teşkilattır. Halk Cephesi'nin kurulduğunu Türkiye'de biz işittiğimizde çok sevindik, memnun olduk. Onun hürmetli lideri, muhterem Ebulfez Elçibey'in beyanatlarını okudukça tam bir Türk lideri olduğunu anladık. Yalnız Azerbaycanlı kardeşlerimize değil, bütün Türk milletine Ebulfez Bey'in liderliği çok faydalı olmuş ve gelecekte daha fazla olacaktır. Ona haktan ömürler ve uğurlar diliyorum' diyerek Elçibey'i desteklediğini açıklamıştır.

Daha sonra Azadlık Meydanı'nda yaptığı mitingde Azerbaycan halkına seslenen Alparslan Türkeş 'Bütün milletlerin hür ve müstakil yaşaması, en mukaddes hakkıdır. Biz dünyada başkalarının zararını hiçbir zaman istemedik. Bütün insanlar için hürriyet isteriz. Kendi milletimizinde hür, bağımsız, şerefli şekilde yaşamasını, zengin olmasını isteriz. Bugün Birleşmiş Milletler teşkilatında Türkiyemizin ay

yıldızlı al bayrağı ile birlikte beş Türk Cumhuriyetinde şerefli bayrağı dalgalanır. Bu bizi çok bahtiyar etmektedir. İnşallah bu istiklal ve hürriyet hareketi dahada genişleyecektir. 21. yüzyıl dünyada Türklerin tutumlu ve adaletli bir asrı olacaktır. Eski çağlarda olduğu gibi, bugün Birleşmiş Milletlerin yaptığı hesaba göre dünya üzerinde 210 milyon insan Türkçe konuşur, yeryüzünde en çok konuşulan diller arasında Türkçe beşinci sıradadır. Bu kadar sıkıntı ve felaketlere rağmen bizim büyüklüğümüz bundan belli olmaktadır. Büyük işlerin sahibi milletimiz gelecekte 'insanlığa şeref veren büyük işler yapacaktır' şeklinde konuşması Azerbaycan halkı tarafından coşku ve umutla karşılanmıştı.

Türkiye gazetelerinde Alparslan Türkeş'in bu geziye neden katıldığı sorgulanmıştı. Türk Hükümetinin Elçibey'i desteklediği ancak bunu açıkça ifade edemediği biliniyordu. Fakat Türkeş'in resmi bir sıfatı olmadığı için katıldığı bu desteği açıkça verebileceği yazılmıştı. Ayrıca bu gezinin yapılması gösterdiği Türkiye, kardeş cumhuriyetler için herseyi yapamaz. Ama umursamaz bir tavır içine giremez. Çünkü bu insanlar Moskova'dan ne kadar ürküyorlarsa, bize kadar güveniyorlar (Hürriyet, 5 Mayıs 1992, s. 30)

Ayrıca Mayıs'ın beşinde AHC karargahında Ebulfez Elçibey Türkiye Cumhuriyeti Devlet Bakanı Şeref Ercan başta olmakla birlikte bir grup milletvekilini ve Türkiye siyasi partilerin üyelerini kabul etti. Türkiyenin Bakü'de ki Büyükelçisi A. Karamanoğlu'nun katıldığı görüşmede Ebulfez Elçibey ülkenin çağdaş durumu hakkında malumat vererek, sosyal-iktisadi durumuda değerlendirdi. Türkiye, Azerbaycan ilişkilerinin gelecekte daha iyi geliştirilmesi için nasıl yollar izlenebileceği konusunda fikir alışverişinde bulunulmuştu. Görüşmeden sonra Ebulfez Elçibey Türkiye'den gelen gazeteciler için matbuat konferansı vermiştir.

Bu konferansta Milliyet Gazetesi muhabirlerinden birinin 'Eğer Cumhurbaşkanı seçilürseniz hükümet cephecilerden mi olacak?' sorusuna Elçibey'in cevabı 'Eğer AHC bu seçimleri kazanırsa biz koalisyon hükümeti kurmayı planlıyoruz. Bu hükümette cepheci de olacak, başka siyasi kurumların üyeleride, profesyonel uzmanlar da. Eğer böyle bir hükümet ortaya konmazsa Azerbaycan'ın şimdi içinde bulunduğu buhrandan çıkartmak mümkün olmayacaktır' (Azadlık, 8 Mayıs 1992).

Cumhurbaşkanı adaylarının açıklanması ardından, adı kabul edilmeyen Haydar Aliyev taraftarları Nisan'ın 28'inde Ali Sovyet Binası'nın karşısında çadırlar kurarak mitingler yaparak karışıklıklar çıkartmışlardır. Bu karışıklıkların üzerine, Gardaşlık Cemiyeti ile Tövbe Cemiyeti üyeleri Haydar Aliyev taraftarlarına saldırarak onları dövmüş ve çadırlarını dağıtmışlardır. Bunun üzerinde Aliyev taraftarları, Ebulfez Elçibey ile görüşerek seçim için Aliyev'in de aday gösterilmesini talep etmişti. Ebulfez Bey, her defasında onlara bu meselede herhangi bir yardım yapmasının imkanı olmadığını bildirmiştir.

Bu gelişmeler haricinde Ebulfez Elçibey'e adaylığı sırasında en büyük desteği dönemin cumhurbaşkanı Turgut Özal vermiştir. Özal, Servet Kabaklı'ya Elçibey'e bütün imkanlarıyla seferber ol, zorlandığı yerde beni haberdar et demişti. Özal'ın referanslarını iyi değerlendiren Servet Bey, Türkiye Gazetesi sahibi Enver Ören'in de desteğiyle Elçibey'in 812 ebatındaki bir resmini 16 milyon adet bastırılmış, resmin altında da "Bugün bizi kurtaracak yegane kişi Azerbaycan Türklerinin tek lideri Ebulfez Elçibey'dir. Ona ses verin" yazdırmıştı (Ağar, 2017: 46). Bunun yanı sıra 16 milyon Elçibey'in yaka fotoğrafı ile 50 bin tane 'Vahit Azerbaycan için Elçibey'e ses verin' yazan renkli ilanlar göndermiştir. Bu ilanların ve bazı Türk işadamlarının verdiği maddi destekle Ebulfez Elçibey başkanlık yolunda hızlı bir yükselişe geçmiştir.

Seçim çalışmaları bu şekilde devam ederken Hocalı'dan sonra Ermenilerin Şusa bölgesine saldırarak bu şehirde işgal etmeleri Bakü'de ortamın gerilmesine ve yeni bir kriz çıkmasına sebep olmuştu. Bu krizin yeni bir fırsat olduğunu düşünen Muttalibov taraftarları Yüksek Sovyet ile olağanüstü toplantı yaparak Muttalibov'u yeniden göreve getirmesi için baskı yapmaya başladılar. 14 Mayıs 1992'de toplanan olağanüstü Yüksek Sovyet toplantısına, 253 milletvekili katılmıştı. Bu toplantıda Hocalı katliamının sebeplerini araştıran Milli Meclis Komisyonu başkanı Ramiz Feteliyev yaptığı konuşmasında 'Hocalı faciasın da yapılan araştırmada birçok insan dinledik. Bu durumda Hocalı'yı Azerbaycanlılar değil Ermeniler harap etmiştir. Ayaz Muttalibov'un hatası sadece cumhurbaşkanlığı yaptığı sürede birkaç kararları almada noksanları olmuştur. Hocalı hadisesinde halk ordan kara yolu ve hava yolu ile ordan çıkabilirdi. Bundan Muttalibov sorumlu değildir'. Daha sonra ise yapılan açıklamalarda Mart'ın 6'sında Ayaz Muttalibov yoldaşın istifası hakkında Ali

Sovyetin kabul ettiği kararda hiçbir hukuki kuvveti bulunmamaktadır. 6 Mart'ta alınan karar lağv edilerek Cumhurbaşkanı Ayaz Muttalibov öz vazifesinin icrasını devam ettirsin (Azadlığ, 15 Mayıs 1992). Bu öneri sonrasında 6 Mart'ta alınan karar iptal edilerek Muttalibov'un tekrar görevine getirilmesi kararlaştırıldı.

Bu yaşananlar karşısında Azerbaycan Halk Cephesi, demokrasiye vurulan bu darbe karşısında halkı demokraksiyi korumak için mücadeleye çağırmıştır. Bu çağrı sonucu Azerbaycan halkı Yüksek Sovyet binasına doğru yürüyüş yapmaya başladılar.

Geçtikleri yerlerdeki önemli devlet kurumlarını ele geçirmişlerdi. Bu yaşanan gelişmeler karşısında halk, Ayaz Muttalibov'un saat 22:00'ye kadar devlet başkanlığı binasını boşaltmaması halinde ele geçirdikleri uçaklardan bomba atacakları çağrısı üzerine Muttalibov Rus askerleri tarafından Azerbaycan'dan gizlice kaçırılmıştı. Yüksek Sovyet'in şimdiki geçici Başkanı Yakup Memmedov'un, Ayaz Muttalibov'u desteklemesi yüzünden görevden alınarak yerine AHC milletvekili İsa Gamber Yüksek Sovyet Başkanlığı'na getirilmişti. Böylece seçim sürecinin devamını ve sorumluluğunu daha çok üzerine alan Azerbaycan Halk Cephesi demokrasileşme yolunda giden bu görevi üstlenmiş oldu.

Azerbaycan Halk Cephesi lideri Ebulfez Elçibey bu başarının ardından gece yarısı televizyonlarda verdiği demeçte halka seslenerek: 'Ey büyük gençlik, bugün size müracaat ediyorum. Bugün Azerbaycan'da demokrasinin en güçlü olduğu günlerden biridir. Bugün Azerbaycan halkı demokratik iradesini bütün dünyaya gösterdi. Bugün bütün dünya anladı ki, Azerbaycan halkı Mehmet Emin Resulzâde ideallerine sahiptir. Şimdi yüz binlerce insan meydanlarda toplaşıp haklı sesiyle bağırarak adalet istemiştir. Bugün bir daha gördünüz ki biz hakkımızı talep etmek için bütün irademizi meydana koyarak meydanlara çıkmışızdır. Ancak bugünden sonra düşman çok daha güçlüdür. Biz seçimlerden sonra devletimizi kurarak bütün kuvvetlerimizi Karabağ sorununa yönlendirerek, düşmana karşı ciddi tedbirler alacağız. Sizler biliyorsunuz ki, bir zaman bize bu halk cephesi nedir diye sordular. Ancak bugün gördünüz ki, sizin iradeniz çok güçlüdür. Bu irade ile bütün topraklarımız azad olduktan sonra kendimizi özgür millet sayacağız' demiştir.

Elçibey verdiği röportajda 'Ben bir maksatla ve bir sözle size müracaat edeyim. Bugün Azerbaycan halkının en ağır günüdür. Ben özümü size dönüp diyorum ki:

Azerbaycan Halk Cephesi hadiselerini devam ettirmek için önce Ali Sovyet'in binasını geçiçi olarak yeniden inşa etmeliyiz. Radyo ve televizyon şirketleriyle aynı dili konuşarak halkımıza her zamanki gibi müracaat edeceğiz. Ben sözümü hürmetimin çok olduğu büyük şahsiyet Mustafa Kemal Atatürk'ün sözleri ile bitirmek istiyorum. Mustafa Kemal derki: 'En çetin olan doğrunun kazanmasıdır. Kazandıktan sonra en çetin olan ise onu korumaktır. Biz birincisi onu kazanmalıyız ikincisi ise onu kazandıktan sonra koruyabilmeliyiz. Kazandıktan sonra biz Azerbaycan'da hukuki devlet kurup milletimizi yüzyıllar boyu çektiği eziyetten kurtarmalıyız. İşte bu yüzden devir uyanıklık ve teyakkuz devridir. Biz bu yolla mücadele edeceğiz ve ben inanıyorum ki bu mücadele sonunda istediğimize nail olacağız. Biz vatanımızı kurtaracağız. Ben sizi demokrasiye, milli birlik ve dini akidelerin yeniden dirilmesi uğruna Mehmet Emin Resulzâdenin koyduğu prensipler yolunda mücadeleye çağırıyorum' (Halk, 17 Mayıs 1992).

AHC başkanı olarak Elçibey verdiği bir diğer raporunda ise 'Ben BDP'ye üye olmayı kabul etmiyorum ve düşünüyorum ki BDP'ye üye olan ülkeler aslında müstakil bir devlet değildirler. Karabağ probleminin çözülmesinde de Türkiye, Amerika, Rusya ve Ukranya gibi ülkelerin bu problemi ortadan kaldırmak için barışçıl bir çözüm üretse Karabağ problemi dünya ve SSCB ülkelerinin genelinin yardımı ile hallolabilecektir' (Komsomolskaya Pravda, 20 Mayıs 1992).

Azerbaycan Cumhurbaşkanı adayı Ebulfez Elçibey Azadlık Gazetesi'nde yayınladığı yazıda, seçimden önce cumhurbaşkanlık döneminde yapacağı çalışmaların maddelerini açıklamıştır:

1-Harici Siyasette

Azerbaycan dünyanın Bağımsız Devletler Birliği'nde olmalıdır. Azerbaycan Cumhuriyeti uluslararası geçerli olan bütün ilkeleri tanıyarak barış içinde birlikte yaşama, toprak bütünlüğüne saygı duyma, sınırların dokunulmazlığı, diğer devletlerin iç işlerine karışmamayı ve insan haklarına riayet edilmesini en önemli faktör olarak kabul etmiştir.

Asya ve Avrupa'nın kavşağında bulunan Azerbaycan huzurlu bir işbirlik ve milletlerarası bütünlüğün korunmasında hem Asya'nın hemde hayli gelişmekte olan Avrupa prensiplerine iştirak etmek için uygundur. Azerbaycan Türk halklarının

etnik-kültürel birliğin sağlanması, komşu ülkelerle ekonomik, kültürel ve politik bağlantılar kurup geliştirilmesine dikkat gösterilecektir.

2-Dahili Siyasette

Cumhuriyetin toprak bütünlüğünü, vatandaşların eşitliğini temin etmek, Azerbaycan kabul edilmiş uluslararası hukuk normlarına uygun olarak vatandaşların bütün şahsi ve siyasi haklarını temin eden bir siyasi sistem kurulacaktır.

Siyasi ve ekonomik bağımsızlık kazanılmadan Karabağ buhranını halletmek mümkün değildir. Bizim görüşümüze göre BM nizamnamesi ile bu halledilebilir. Karabağ sorununun halledilebilmesi için aşağıdakilerin göz önünde bulundurulması zaruridir.

-Çatışmada yer alan tarafların uluslararası hukuk ilkelerine uyması, mevcut sınırların dokunulmazlığını kabul etmesi,

-Yerel ve cumhuriyetçi seçim organlarının yetkilerinin açık bir şekilde sınırlandırılması,

-Azerbaycan'da Stalin Sosyalizminin neden olduğu yapay, kirli sorunları ortadan kaldırarak siyasi ve iktisadi demokrasiyi geliştirmek lazımdır.

Karabağ sorununun barışçıl yollarla çözümünün sağlanması için Azerbaycan Cumhuriyeti'nin etkin silahlı kuvvetleride dahil olmak üzere tek bir ulusal güvenlik sistemi olmalıdır. Böyle bir sistemi yaratmak için Azerbaycan'ın elinde olan bütün imkanları kısa bir zamanda seferber etmelidir. Azerbaycan'da demokratik bir toplumun kurulmasının yasal olarak sağlanmasının ilk görevi yeni anayasa (Bağımsız Hukuk Devletinin Anayasası) kabul edilmesidir. Bu anayasada şunlar olmalıdır:

-Bireyin iradesinin özgür ifadesi, vicdan, hareket özgürlüğü, haklarının dokunulmazlığı,

-Azerbaycan Cumhuriyeti'nde kamu yönetimi, yasama, yürütme ve yargı özgürlüğü

-Azerbaycan sivil toplumlarının ideolojilerinin

-Demokratik süreçlerin devamı için Azerbaycan'ın çok partili siyasi sistemi tanınması

-Hukuk önünde milliyetinden bağımsız olan tüm vatandaşların eşitliği ilkesinin onaylanması, özgür gelişim hakları ve ulusal ihtiyaçların karşılanmasıdır.

3.Ekonomide

Piyasa ilişkileri ilkelerine geçiş ile bağlantılı olarak Azərbaycan Cumhuriyet'i vatandaşlarının yaşam standartlarının düşmesine neden olan sorunlara bulunan çözümleri hayata geçirilmelidir. Her vatandaşın devlet bütçesinden, sağlık hizmetlerinden, eğitiminden, işçilerin gelirlerine karşı zorunlu sigorta sistemi fonlarına ücretsiz erişim sağlamak ve kesintilerin büyük bir şekilde azaltılmasından oluşan yeni bir sosyal güvenlik metodu uygulanmalıdır.

Her Azərbaycan vatandaşı, vatandaşların kolektif emeği tarafından yaratılan, özelleştirilen devlet mülkiyetlerinden payını almalıdır. Cumhuriyetin iç pazarını koruma önlemleri alınmalıdır. Yakında kendi para, kredi, gümrük sistemini oluşturmalı, bu gümrük sistemimiz, kaliteli ve rekabetçi ürünlerin üretimini genişletmek için bir vergi sistemi uygulamalı, bir pazar fiyatlandırma sistemi oluşturmalıdır. Tez zamanda arazi reformu yapılmalı, kırsal nüfusa arazi sağlama çalışmasına başlanmalıdır.

Dünyanın tüm ülkeleriyle karşılıklı olarak yararlı ekonomik ilişkiler geliştirilmeli, yabancı sermayeyi çekmek, serbest ekonomik bölgeler oluşturmak, cumhuriyet ekonomisinin uluslararası iş birliğine aktif katılımı için elverişli teklifler yaradılmalıdır. Dış turizm gelişimine daha fazla dikkat edilmelidir.

4. Sosyal Politikada

Devlet sosyal güvenlik, tıp ve eğitim sistemi ile birlikte bu tür özel yapıların oluşturulmasına katkıda bulunulmalıdır.

Şahıslar, teşkilatlar ve devlet tarafından vatandaşa tahsis edilen kurumlara maddi ve manevi zarara neden olduklarında sorumluluklarını içeren mevzuatların kabul edilmesi hızlandırılmalıdır. Sağlık çalışanları hastalara karşı fiziki ve manevi zarara neden olurlarsa sorumluluk almalarıyla ilgili kanun çıkarılmalıdır.

Devletin ve toplumun ana kurumu olan aile bireylerinin yasal eşitliği sağlanmalı, çocukların terbiyesi için ücret ödeme çalışmaları başlatılmalıdır.

5. Hukuk Sahasında

Hukuk sisteminde demokratik reformlar yapılmalıdır. Her vatandaş devlet huzurunda, hukukun karşısında eşit olmalıdır. Mahkemelerde hukuk sistemi libelleştirilmeli ve hümanistleştirilmelidir.

Mahkemeler, kolluk kuvvetleri, soruşturma makamları, hapisaneler, yürütme organının etkisinden çıkarılarak Adalet Bakanlığı'na bağlanmalıdır. Cezaevi

kurumları ve hapishane rejimi insancılaştırılmalı, bireyin dürüst bir hayata dönmesi için yeni ortamlar yaratılmalıdır.

Biz insan hakları mevzuatımızı, uluslararası kuruluşların uzmanlığında yeniden yapmaya ve tavsiyelerini dikkate almaya hazırız.

6.Milli Münasebetlerde (Ulusal İlişkilerde)

Ulusal ilişkilerde diğer halkların eşitliği, milli ihtiyaçların karşılanması prensibini hayata geçirilmelidir. Azerbaycan Türklerinin çoğunluğu teşkil ettiği için milli münasebetlerden Türkler sorumludur. Bu cumhuriyet içinde yaşayan bütün etnik grupların medeniyeti, dili ve ananelerinin korunup geliştirilmesi için uygun ortam temin edilmelidir.

Azerbaycan Cumhuriyeti içinde daimi yaşayan ve anayasasına hürmet eden kişiler, Azerbaycan vatandaşlığına alınarak Azerbaycan vatandaşları ile aynı eşit yasal, sosyal haklara sahip olmalıdır.

Azerbaycan Cumhuriyeti içerisinde devlet dili ilan edilmiş Azerbaycan Türkçesi'nin gerçekten idare, ilim ve uluslararası ilişkilerde kullanılması, Azerbaycan arazinde yaşayan etnik grupların temsilcilerinde öğrenebilmesi için ortam yaratılmalıdır. Aynı zamanda diğer dillerin de korunması ve geliştirilmesi için ortam yaratılmalıdır.

7.Kültür, Bilim ve Eğitim

İlerlemeyi sağlayan kültür, bilim ve eğitim sistemi geliştirilmelidir. İdari-bürokrasinin, bilim ve kültür üzerindeki idareciliği lağv edilmelidir. Bağımsız yaratıcı komiteler kurularak, bilim ve eğitim kurumlarını ele almalıdır. Finansal ihtiyaçlarını karşılamak için uygun bir bakanlık ve komite kurulmalıdır.

Kültür, bilim ve eğitimde özel inisiyatif için koşullar oluşturulmalıdır. Dünya gereksinimleri düzeyinde reformlar, yöntemler ve programlar belirlenmeli, milli eğitim kavramı geliştirilmeli, yasallaştırılmalı ve uygulanmalıdır.

Mevcut bilimsel potansiyelin korunması ve geliştirilmesi için devlet özel bir bilimsel politika gerçekleştirilmeli, bilimin finansal yayılımı iyileştirilmelidir.

8. Maneviyat ve Din Alanında

Farklı dinler için etik ve hoşgörü çeşitliliğini benimsemek, ayrı din ve tarikatlar arasında keskin çatışmaları önlemek, her tür fanatizmi batıl inanaçları reddederek

bütün dinlerin barışçıl ve özgür şekilde gerçekleşmesine izin veren bir kamu politikası uygulanmalıdır.

Dini ihtiyaçlarını karşılayarak inananlar için koşullar oluşturulmalı, tüm tapınaklar restore edilmeli, yeni tapınaklar, dini eğitim ve yetiştirme ocaklarının oluşturulmasına yönelik bürokratik engeller ortadan kaldırılmalıdır.

Bir dizi nesnel ve öznel sebeplerle komünist rejimin Azerbaycan'ın ulusal bilincimizi zayıflatmak için özel önlemler sonucunda belirli bir kesimde kompleks oluşturmuştur. Bu durum ortadan kaldırılmalı Azerbaycan halkının tarihi vakarı ve gururu geri getirilmelidir.

9.Ekoloji Sahasında

Halkın sağlığının hayati mesele olduğunu, doğal kaynakların korunmasını, kalkınmanın temelini, çevresel çıkarları ekonomik çıkarın üstünde tutan bir kamu politikası yapılmalıdır.

BM 'Kalkınma ve Çevre Koruma' komisyonu tarafından hazırlanan 'Uzun Vadeli ve Sürdürülebilir Kalkınma' konseptine uygun olarak Azerbaycan'ın modern aşamada gelişimi kavramını, modernliğin ekonomik taleplerini aynı anda dikkate alırsak gelecek nesilleri tehlikeye atmamış olacağız. Azerbaycan'ın mevcut doğa koruma mevzuatı uluslararası hukuk normlarına uyulanmalıdır.

Azerbaycan'ın tüm iklim bölgelerinde biyosfer rezervlerinin oluşturulması sağlanmalıdır. Halkta geniş kitlelere ulaşılarak ekolojik bilinç geliştirilmelidir. Azerbaycan'ın komşu eyaletlerinde ekolojik gözlem noktaları oluşturulmalıdır (Azadlıg, 3 Haziran 1992).

Bu çalışmaların ardından 7 Haziran 1992'de yapılan seçimde İlyas İsmayılov % 0,7, Rafik Abdullayev % 0,5, Yakup Memmedov %1.7, Nizami Süleymanov % 33, Ebulfez Elçibey ise oyların %59.4'ünü alarak Azerbaycan Cumhuriyetinin cumhurbaşkanı olmuştur.

3.1.2. Ebulfez Elçibey'in Gazeteler Işığında Cumhurbaşkanlık Dönemi (1992-1993)

16 Haziran 1992 Salı günü saat 14:00'da Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi'nde Azerbaycan için mühim bir ân yaşandı. Ebulfez Elçibey, Azerbaycan halkı karşısında cumhurbaşkanlık andı içti. Ant içme merasiminden sonra Azerbaycan Cumhurbaşkanı Ebulfez Elçibey'e, Şeyhülislam Hacı Allahuşükür

Paşazâde tarafından Kuran-ı Kerim hediye edilerek “Kuran’ı Elçibey’e, Elçibey’i ise Allah’a emanet ediyorum” diyerek cumhurbaşkanlık kürsüsüne çıkarmıştır. (Azadlıg, 17 Haziran 1992).

Ebulfez Elçibey kürsüye çıkıp Kuran’a el basarak ‘Azerbaycan Cumhuriyeti’nin Cumhurbaşkanlığı görevini vicdanımla hayata geçireceğime, Azerbaycan Cumhuriyeti’nin kanunlarıyla amel edeceğime, vatanımızın egemenliğini ve arazi bütünlüğümüzü göz bebeğim gibi koruyacağıma, Azerbaycan Cumhuriyeti’nin vatandaşlarının hukuk ve azadlığının peşinde duracağıma, halkın yüksek itimadını alacağıma and içerim’ (Savalan, 19 Haziran 1992). Elçibey daha sonra sözlerini halka sadakatle hizmet edeceğini ve Avrupa ve Şark devletleri ile ilmi, siyasi, teknik alakalar yaratma taraftarı olduğunu bildirmiştir. Milletler arası münakaşaların artık kaldırılmasının en önemli meselesi olacağını ve bu meselede Azerbaycan’ın özüne dönerek, Azerbaycan’ı müdafa edebileceğini açıklayan Elçibey, Ermeni tecavüzlerinin karşısında yalnızca güçlü bir Azerbaycan ordusunun duracağını anlatmıştır.

Yetmiş yıllık Sovyet ağılığından sonra millet ilk kez, yüksek bir misyonla görevlendirdiği, kendi içinden çıkan bir lideri alkışlıyordu. Otuz yıl önce, Azerbaycan bağımsızlığına kavuşacağını derin bir inançla haykırmış bu üniversite hocasına o zamanlar bıyık altından gülenler için kaderin ne tür bir gelecek hazırlamakta olduğu şimdi anlaşılıyordu. Hürriyeti uğruna yıllarca mücadele ettiği milleti şimdi kendi kaderini ona ve arkadaşlarına emanet ediyordu. Ebulfez Elçibey için milletin bu itimadından daha yüksek bir şey olamazdı (Gazenferoğlu, 1995, s:178).

Elçibey’in cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra bir çok ülkenin devlet başkanından tebrik mesajları ve iyi niyet dilekleri gelmişti. Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal yazdığı tebrik mektubunda ‘Elçibey’in cumhurbaşkanlığı seçiminde, kardeş ülke halkının özgürlük ve insan hakları, liberalizimi esas alan münasebetlerdeki mücadelesini gördük. Ben Azerbaycanlı kardeşlerimizin çektiği zorlukları sizin defedeceğinize şüphe etmiyorum. Bu yolda Türkiye’nin yardımlarını arkanızda biliniz’ diyerek destek olmuştur.

Nahçıvan Muhtar Cumhuriyeti Ali Meclisi Başkanı Haydar Aliyev, gönderdiği tebrikte ‘Azerbaycan’ın müstakillliğini, birliğini, gelecekte inkişafını temin etmek

gibi çetin bir vazifeyi yerine getirmek işinde size uğurlar ve can sağlığı arzuluyorum' yazmıştır. Rusya Cumhurbaşkanı Boris Yeltsin ise Elçibey'e 'Cumhurbaşkanı' seçildiğiniz için sizi samimiyetle tebrik ediyorum. Ümit ederim ki mühim siyasi hadiseler, devletlerimiz arasında, dünya birliği tarafından hukuk normlarına uygun kabul olunmuş prensipler esasında yeni gelişmeler yaşanmasını isteriz. Cumhurbaşkanlık kürsüsünde size uğurlar, Azerbaycan halkına da sulh ve terakki dilerim' yazmıştır. Corc Bush ise gönderdiği tebrik mektubunda '7 Haziran'da yapılan seçimlerde galip gelmeniz münasebitiyle sizi tebrik ediyorum. Yapılan bu seçimde Azerbaycan'da demokrasinin gelişmesi mühim bir rol oynadı. Dağlık Karabağ münakaşasının artık halklar arasında kaldırılması için görüşmeler yapmalıyız. Azerbaycan'da demokrasinin kurulmasını ve serbest pazar münasebetlerini yarattığınız için sizi saadakatle alkışlıyorum' (Azadlık, 17 Haziran 1992).

Ebulfez Elçibey'in cumhurbaşkanı olması Türkiye gazetelerinde de geniş yankı bulmuştu. 8 Haziran 1992'de ki Tercüman Gazetesi'nde Elçibey'in iktidara gelmesi sevinçle karşılanmıştır. İlk sayfada verilen bu haberde Azerbaycan'da cumhurbaşkanlığı için yapılan seçimlerin sonucunda 'Elçibey kazandı, hayırlı olsun Elçibey' başlıklarıyla verilmiştir.

Milliyet gazetesi ise 9 Haziran 1992'de yapılan seçimleri Azerbaycan Halk Cephesi'nin lideri Azerbaycan Başkanı Elçibey iktidarda: Azerbaycan'da 3.8 milyon kayıtlı seçmenin %73'nün sandığa gitmesiyle oyların %60-65'ini alan Ebulfez Elçibey iktidara gelmiştir yazısıyla birinci sayfadan duyurmuştur. Türkiye gazeteleri incelendiğinde Elçibey'in iktidara gelme sürecini genellikle demokrasiyle ilk kez seçilmiş bir cumhurbaşkanı olmasını sevinçle karşıladığını görmekteyiz. Elçibey iktidara geldikten sonra 25 Haziran 1992'de cumhurbaşkanı sıfatı ile ilk ziyaretini Türkiye'ye, Turgut Özal'ın başkanlığındaki Karadeniz Ekonomik İşbirliği toplantısına katılarak gerçekleştirmiştir. Uçaktan iner inmez Türk toprağını öpen Elçibey İstanbul'daki toplantıya katıldıktan sonra Ankara'ya gelmiş ve Anıtkabiri ziyaret etmiştir.

Atatürk'ün askeri Elçibey başlığıyla: Elçibey Anıtkabiri ziyaret ederken şeref defterine şunları yazdı 'Daha diyecek bir söz kalmadı, hepsini siz büyük Atamız dediniz. Sizleri ziyaretten mutluyuz. Ne mutlu Türküm' diyerek şeref defterini sizin

askeriniz Ebulfez Elçibey ifadesiyle imzaladı haberine yer verilmişti (Milliyet, 27 Haziran 1992, s. 1). Elçibey'in bu ifadesi Türk basınında büyük yankılar uyandırmıştır. Bir başka ülkenin cumhurbaşkanının, farklı bir ülke cumhurbaşkanı için sizin askeri olduğunu söylemesi diğer devletleri rahatsız etmeye başlamıştı. Bu sözler Elçibey'in hangi ülkeye yakın bir politika izleyeceğinin de göstergesiydi.

Elçibey daha sonra 28 Mayıs 1998'de kurulan Azerbaycan Milli Cumhuriyeti Devlet Başkanı Mehmet Emin Resulzâde'nin Cebeci Asri Mezarlığındaki kabrini ziyaret etti ve dua okudu (Milliyet, 27 Haziran 1992, s. 1).

Bu ziyarette “Bugün Türk Dünyasının iki önderinin kabrini ziyaret ettik. Ant içerizki Türk dünyasının özgürlüğü ve Türk ilkelerinin saadeti uğruna sonuna kadar vuruşacağız dedi. Mehmet Emin Resulzâde bizim rehberimiz ve büyük kurucumuzdur. Büyük önder 19. Yüzyılda hem Azerbaycan'da hem gelişmekte ve şekillenmekte olan bir tefekkürü, bir ideali savundu. Bir idealin birinci hedefi Türklüktür. İkincisi bunu dünyaya bildirmek ve çağda demokratik cumhuriyeti kurmaktır. Üçüncüsü ise İslam medeniyeti idi. Bu idealleri Mustafa Kemal'de savundu. İstiklal ve cumhuriyeti yeniden kazanan Azerbaycan Cumhuriyeti olarak Mehmet Emin Resulzâde'nin gösterdiği hedeflerden şaşmayacak ve onun fikirleriyle aydınlanacağız' (Halilova, 2012: 249-250) .

Elçibey, Mehmet Emin Resulzâde'nin Ankara'da kurmuş olduğu Azerbaycan Kültür Derneği'ni ziyaret ederek burada Azerbaycan'dan Türkiye'ye eğitim için gelen öğrencilerle görüşmüştür. 26 Haziran 1992'de TBMM'de konuşma yapan Elçibey: ‘Avrupa ile Asya'yı birleştiren unsur Türkiye Türkleri olacaktır. Türkler demokrasi geleneğinden gelen bir millettir. Emperyal devletler dağıldıktan sonra bütün Türk devletleri bu demokrasiye yürüyecektir. Bizim milletimizin ve şarkın bir demokrasi geleneği vardır. Fransa'daki yada Amerika'daki gelenekleri Azerbaycan'a getirirsek yanılırız. Biz kendi geleneklerimizi yaşatarak devletimizi kurmaya çalışacağız. Biz parlamento sisteminde Türkiye'yi örnek alarak özgürlük mücadelesi verecek, müslüman dünyasına elimizden gelen yardımı esirgemeyen bir asker gibi konuşacağız' diyerek sözlerini bitirmiştir. 27 Haziran'da Azerbaycan'a dönen Elçibey Türkiye'ye ikinci ziyaretini ise 29 Ekim 1992'de gerçekleştirmiştir. İkinci gelişinde beş günlük bir program yapan Elçibey önce Türk Cumhuriyetleri Cumhurbaşkanları toplantısına katılmış daha sonra ise MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş ile

görüşmüştür. Yapılan görüşmelerin ardından Elçibey Turgut Özal'la birlikte 3 Kasım'da Kayseri'ye gitmişlerdi. Kayseri'de halkın büyük coşkusuyla karşılaşan Elçibey, 20 Yanvar olaylarında ilk tepkiyi veren Kayseri halkı olduğu için teşekkür etmiştir. Kayseri'den Turgut Özal'la birlikte İzmir'e geçen Elçibey burada Vestel ve Raks şirketleriyle ön görüşme yaparak Azerbaycan'da fabrika kurma planlarını hayata geçirmişti. 4 Kasım'da Bursa'ya geçen Özal ve Elçibey burda Tofaş araba fabrikasını ziyaret ettikten sonra Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey ve Orhan Bey'in kabirlerini ziyaret ederek buradan İstanbul'a geçmişlerdir. Turgut Özal Elçibey'in ziyareti münasebetiyle Dolmabahçe Sarayı'nda ziyafet vermiştir.

Seçimleri kazandıktan sonra görevine başlayan Elçibey ne yazık ki kaos içinde bırakılan bir ülkenin cumhurbaşkanı olmuştu. Nasıl bir ülkenin toplumuna cumhurbaşkanı olduğu incelendiğinde yetmiş yıl boyunca zalim bir diktatörlükle, insan haklarından mahrum, konuşmasına, isteklerini ifade edilmesine asla müsaade edilmeyen bir halk vardı. Bu insanların büyük bir kesimi, Sovyetlerin pek mükemmel olan insan fabrikalarında imal edilmiş birer "Homosovyetekus" veya Cengiz Aytmatov'un tabiri ile birer mankurttular. Sadece kendilerine emredilene yaparlar, sistemin gereği, yalancılığa, sahteciliğe, rüşvete, hırsızlığa alıştırmışlardı (Adıgüzel, 2005: 48). Sovyet sistemine alıştırmış halk toplumu değerlerini değil yalnızca kendini düşünmeye itilmiş, hak, adalet, vatan, millet ve dini duyguları sömürülerek sadece komünist sisteme çalışır hale getirmek için uğraşılıyordu. Devlet kademelerinde olan insanlar Sovyet sistemine hizmet edecek kişilerden seçilerek yerleştirilir, Sovyetlere sadık birer insan olarak yaşarlardı.

Halkın genel durumu böyle iken Azerbaycan topraklarının büyük bir kısmı Ermeniler tarafından işgale uğramış, diğer kısmı ise her an tehdit altında bırakılmıştı. Karabağ bölgesi tamamen Ermeni-Rus askerlerinin eline geçmişti. Suşa gibi, Azerbaycan'ın incisi sayılan ve Karabağ'ın kilidi durumundaki bir şehir ihanetle elden gitmişti. Karabağ'ı Ermenistan'a bağlayan koridor Laçın'ın düşmesiyle Karabağ, Ermeniler'in eline geçmişti. Bu koridordan Karabağ'da Ermeni-Rus vahşetini besleyecek erzak ve cephane sevkiyatı aralıksız sürüyordu. Bakü'nün sokakları, Azerbaycan'ın çoğu şehirleri, sayıları yüzbinlere varan ve hepsi de işsiz güçsüz, fakir ve aç göçmenlerle dolmuştu. Bunlara her geçen gün yenileri ekleniyor (Gazenferoğlu, 1995, s:179). Ordu düzeni olmayan, anarşi ve kaosun hüküm

sürdüğü, ekonomik durumu gittikçe kötüleşen ve hazinesi boşaltılmış bir ülke alan Elçibey'in iktidarlık sürecine ağır şartlarda başladığını görmekteyiz.

Merkez Bankası'nın rezervinde toplam 10 milyon ruble (yaklaşık 1 milyon dolar) ve 1.5 milyon dolar olması durumun ne kadar vahim olduğunu kanıtıydı. Elçibey bu ağır şartlarda iktidara başladı (Halilova, 2009: 202). Birliğin dağılmasından sonra Rusya, Sovyet Merkez Bankası'nı kontrol altına alarak, ruble üzerinde tek söz sahibi olan ülke haline gelmişti. Bu kozu kullanarak uyguladığı para politikasıyla diğer ülkelerin ekonomileri üzerinde baskı kurarak, bağımsızlıklarını yeni kazanan ülkeleri mali sıkıntı içerisine sokmuştu. Tedavülde milli paranın olmayışı, mal-para dengesini bozduğu gibi devler dört aydan beri, kamu kuruluşu çalışanlarının parasını da ödeyemez olmuştu.

Azerbaycan Devleti çok ağır bir ekonomik krize sokulmuş, gıda depoları tamamen boşaltılarak, fabrikalar hammadde yetersizliğinden dolayı kapatılmıştı. Devlet kuruluşlarında hırsızlık, rüşvet artmış, milli servet işinin ehli olmayanlar tarafından heba ediliyordu. Eski Savunma Bakanı Rahim Gaziyev'in kasıtlı davranışlarından dolayı milli ordu oluşturulmamıştı. Ülkeyi savunan gönüllü birlikler ile milli orduda 150 asker kalmasına rağmen ordudan firarlarda devam etmekteydi. Azerbaycan'da halk arasında gerginlik gittikçe büyümeye başlamış, her an iç savaş çıkma olasılığı yükselmişti.

Elçibey'in iktidarlık süreci bir yıl kadar kısa bir süre devam etmişti. Fakat bu kısa süre içerisinde geniş çaplı ıslahatlar yaparak, kaos içerisinde bulunan ülkenin durumunu düzeltmeye çalışmıştı.

Görev yapacağı kısa zaman diliminde Elçibey'in önemli icraatlarından biri Latin Alfabesi'ne geçme kararı olmuştu. Rusya'nın Azerbaycan Türkleri ile Türkiye arasındaki bağları koparmak için 1928'de bir gecede Kiril Alfabesi'ne geçme kararıyla Azerbaycan'da milli duygulara büyük darbe vurulmuştu. Elçibey bu meseleyi Rus emperyalizmi olarak görmüş ve buna engel olmak için çalışmalara başlamıştı. Elçibey ve Milli Meclis Başkanı İsa Gamber Kiril Alfabesi'nden Latin Alfabesi'ne geçirilmesi hususunda büyük gayretler göstermişlerdir. Elçibey Türk birliğinin kurulmasını, bu birliğin karşısında Sovyetler dağılmış olsada hala büyük tehlikenin bulunduğunu bildirmişti. Bu tehlikenin Rusya ve Çin devletlerinin olduğunu, bununla baş edebilmek içinde Türk halklarının birlik olması gerektiğini

söyleyen Elçibey bu birliği de ancak umumi Türk alfabesine geçilerek sağlanabileceğini vurgulamıştır. ‘Türk’ün tarihi onun diline ve dil birliğine bağlıdır. Bunu bütün zamanlarda olmasada, Türk’ün bir sıra lider ve alimleri görmüş ve bilmıştır. Türk’ün en gaddar düşmanı Rus imparatorluğu da bunu görmüş, Türk’ün dil birliğini bozmak için her türlü siyasi, ideolojik, hukuki hileler, tahribatlar ve katliamlar yapmıştır’ (Güler, 2006: 101).

Türk Dili’ne çok önem veren Elçibey katıldığı uluslararası toplantılarda konuşmalarını Türkçe yapmış, devlet müessesesi arasındaki yazışmaların Türk dilinde yazılmasını istemiştir. Boris Yeltsin’le yaptığı görüşmede çok iyi Rusça bilmesine rağmen Türkçe konuşan Elçibey, Azerbaycan Devleti’nin bağımsız bir devlet olduğunu ve kendine ait bir dili olduğu mesajını vermiştir. İkinci Helsenki toplantısında Türkiye’nin, Kazakistan’ın ve Kırgızistan’ın temsilcileri İngilizce ve Rusça konuşurken Azerbaycan temsilcileri ilk defa uluslararası bir toplantıda Azerbaycan Türkçesiyle konuşmuştur (Hayat, 26 Ağustos 1992). 1938’de Stalin tarafından yasaklanan ‘‘Türk Dili’’ ibaresini kanunlaştırmak için büyük mücadele vermiştir. Devlet dilinin Türk Dili olmasının Türkiyecilik olduğunu savunanlara karşı mücadele veren Elçibey ve Meclis Başkanı İsa Gamber yaptıkları çalışmalardan sonra 22 Aralık 1992’de Azerbaycan Cumhuriyeti’nin devlet resmi dilini Türk Dili olarak kabul eden kanun çıkarmışlardı. Bunun yanı sıra 2 Şubat 1993 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlarının soy isimleri devlet diline uygun hale getirilmesi hakkında kanun çıkarılarak Milli Meclisi’nde kabul edildi.

Azerbaycan ekonomisi, bağımsızlığın kabulünden önce Sovyetlerin ekonomik planlamasıyla şekillenmişti. Bu yüzden Azerbaycan sanayiden yoksun, tarıma dayalı bir planlamayla Sovyetlere bağımlı hale getirilmişti. Bağımsızlığın sonrasında fiyatlar artmış, siyasi iktidarsızlık enflasyonun yükselmesine sebep olmuştu. Ermenistan ile yaşanan Karabağ savaşları ve BTP pazarının yavaş yavaş kaybedilmesi ülkeyi iyice ekonomik buhrana sürüklemişti. İktisadi reformların yapılmasına öncelik veren Elçibey’in amacı ekonomide Rusya’ya bağımlı olan Azerbaycan’ın kamudaki iktisadi teşebbüslerini azaltarak, özelleşme ve liberalleşme reform yoluyla özel sektörü geliştirmek için planlama yapmaktı. Bağımsızlıktan sonra serbest piyasaya geçmeye çalışan Azerbaycan özellikle petrol ve doğalgaz zenginliklerine sahip olması dolayısıyla Batılı devletlerin her zaman ilgisini çekmeyi

başarmıştı. Bu yüzden küresel ekonomiye uyum sağlamak ve yabancı sermayeyi ülkeye çekebilmek adına 1992'de Uluslararası Para Fonuna üye olmuştur. Elçibey ekonomiyi canlandırmak ve dört aydır ödenemeyen işçi maaşlarını verebilmek, nakit parada oluşan sıkıntıyı azaltabilmek için milli para manatı tedavüle sokan bir karar imzaladı. Sovyetler döneminde ruble karşısında bir değeri olmayan manat, Fransa'da bastırılarak Rus rublesi ile aynı zamanda piyasalara sürülmüş ve böylece devletin nakit sıkıntısı ortadan kaldırılmıştı. Azerbaycan artık kendi parasını kullanacak. 1 manat 10 rubleye eşit olacaktır (Milliyet, 28 Haziran 1992, s. 5).

Ticarette libelleştirilmesi, devlet ticaret müesseselerinin özelleştirilmesi, yarım kalmış inşaatların kiraya verilmesi hakkında, küçük işletmelere yardım ve onun geliştirilmesi hakkında cumhurbaşkanı kanunları kabul edildi. Bundan başka, özelleştirme, özel teşebbüse yardım, çiftçiliğin, imalat sanayisinin gelişmesi hakkında devlet programları hazırlandı. Böylelikle Cumhuriyette iktisadi reformların hayata geçirilmesine mükemmel hukuki sistem kurulmuş ve bu yönde ilk adımlar atılmaya başlandı (Kemaloğlu, 2007: 376-377).

Azerbaycan Cumhuriyeti uzun yıllar üretilen tarım ürünlerinin güzel kısmını ve üretimin büyük miktarını Rusya'ya göndererek, Rusya'nın hamallığını yıllarca yapmıştı. Ürettiği pamuğu, üzümü, tütününü uzun yıllar boyunca çok ucuz fiyata satmıştı. Bu ekonomi buhrandan kurtulmak, üretim sanayisinin geliştirilmesi için programlar hazırlanarak bir yıl içerisinde iplikçi, boyacı, dokuyucu, sigara ve şarap üreten fabrikaların yapılandırılmasına başlanılmıştı.

Bir diğer önemli icraatlerinden biri ise ülkenin siyasi sistemini değiştirmek için atılan adımlar olmuştur. Oldukça başarılı olan bu adımlarla ,demokratik bir toplum olma yolunda ilerleyebilmek için fikirlerin rahatlıkla söylenebilmesinin özgür ortamda gerçekleşeceğine inanan Elçibey yeni kanunlar çıkarmıştır. Çıkardığı kanunlarla 30'a yakın siyasi partinin, 200'den fazla sosyal birliğin, 500'den fazla ise basın kuruluşunun ve haber kuruluşunun yapılanmasına izin vermiştir. Ağustos 1992 yılında Milli Meclis'te çıkarılan, Basın Kurumları ve Basın Çalışanlarına Yönelik Kanun ile gazetelere 100 milyon rublelik para yardımı yapılmıştı (Azerbaycan, 7 Ağustos 1992).

Elçibey, demokrasileşmeyle ülkenin yeniden kalkınacağına inandığı için yasama, yürütme ve yargıyı düzenleyen kanunları cumhurbaşkanlığı yetkilerince

hazırlayarak, Milli Meclis'e seçimler hakkındaki yasayı sunmuştu. Muhalefet ve halk tarafından kabul edilip, desteklenen bu kanunlarla Azerbaycan'ı çok partili yaşama geçirebilecek olan yasaların kabulü ne yazık ki hala Komünist fikirlere bağlı olan Milli Meclis üyeleri tarafından kabul edilmeyerek geciktirilmiştir. Azerbaycan Cumhuriyeti mahkemelerinin hakimiyetini ve statülerini yasalaştırmak, anayasayı yeniden yazarak demokratikleştirmek ve tekmlileştirmek için sunduğu tasarı da Milli Meclis üyeleri tarafından incelenmeye dahi alınmamıştı. Bu tasarıların geciktirilmesine rağmen yapılan çalışmalar sonucunda hapishaneler, İçişleri Bakanlığı'ndan ayrılarak Adalet Bakanlığı'na bağlandı.

Azerbaycan'da eğitim sistemide oldukça kötü durumda bulunmaktaydı. Üniversitelere ve yüksekokullara öğrenci alımı torpil, rüşvetçilik ve menfi çıkarlarla yapılmaktaydı. Sovyet rejiminin kurduğu sistemde komünist ideolijisi programları verilmekteydi. Orta öğretimden sonra üniversiteye devam etmek isteyen öğrenciler yüklü bir miktar rüşvetle üniversiteye girebiliyorlardı. Eğitime çok önem veren Elçibey, üniversiteye kabul sınavını yeniden düzenledi. Kabulü rüşvetten kurtaran adam başlığı altında 17 Ekim 1992'de verilen haberde Azerbaycan Milli Eğitim Bakanlığı'nın aldığı kararla artık üniversitelere kabul, test sistemiyle yapılacaktır. Cumhurbaşkanı Ebulfez Elçibey ve onun komisyonu tarafından alınan, test usulu sistemine geçme kararı ile artık üniversiteye girişlerde daha hızlı bir netice alınacağı bildirilmiştir. Doymak bilmeyen adamların karşı çıkmasına, güçlü bir kargaşa çıkarmalarına rağmen bu kanun kabul edildi (Azadlıg, 17 Ekim 1992). İlk sınav 1992 yılının Haziran ayında devlet kontrolüyle yapılmış, Türkiye'ye eğitim için gönderilen öğrencilerde test usuluyla seçilmişti. Bunun yanı sıra eğitimde Sovyetler'in getirdiği ideolojiden kurtulmak için yeni ders kitapları ve müfredatlar belirlenmiş, okul kitaplarını basacak bir basımevi açılmıştı.

Ebulfez Elçibey'in Azerbaycan için yaptığı en büyük reformlardan biriside Rus ordusunun askerlerini Azerbaycan topraklarından çıkarmak olmuştur (Arifoğlu, 2019)³ Bu konuda çok yoğun bir çalışma yapan Elçibey tam bağımsızlığın

³ Rauf Arifoğlu Yeni Müsavat Medya Grubu sahibidir. Sovyetler döneminde Müsavat gazetesini gizliden çıkarıp halka dağıtmıştır. Mitingler düzenleyerek Ermeni ve Ruslara karşı büyük mücadeleler vermiştir. 1991 yılında Elçibey ile görüşerek Azerbaycan Halk Cephesinin Basın Yayın Bölümünde çalışmaları olmuştur. 1992 yılında ise Ebulfez Elçibey'in cumhurbaşkanlık döneminde basın danışmanı olmuştur.

sağlanması için Rus askerlerinin çıkarılmasının şart olduğunu söylemiştir. Azerbaycan'dan Rus askerlerinin çıkarılması Elçibey'in çok ehemmiyet verdiği bir milli meseleydi. Fakat bu durumdan Rusya oldukça rahatsız olmuştu. Bağımsızlığını kazanan bir millet için en büyük problem milli ordusunun olmaması meselesidir. Elçibey cumhurbaşkanı olmadan öncede ısrarla Muttalibov yönetimine milli ordunun kurulması için baskı yapmıştı. Fakat Sovyetlerin maşası olan Muttalibov ve Rus yanlısı Savunma Bakanı Rahim Gaziyev her zaman buna karşı çıkmıştı. Karabağ problemini çözüme kavuşturmak için milli ordunun kurulması gerektiğini söyleyen Elçibey, Cumhurbaşkanlığı dönemi öncesinde Milli Şuura toplantısında öneri sunmuştu. Dönemin Cumhurbaşkanı Muttalibov bu öneriyi reddetse de baskılara dayanamayarak kabul etmek zorunda kalmıştı. Fakat Ayaz Muttalibov, baskılar sonucu aldığı bu kararı engellemek için milli ordunun kurulmasına karşı çıkan General Valeh Berşadlı'yı Milli Savunma Bakanı yapmıştır. Berşadlı milli ordunun kurulmasını masraflı ve gereksiz bulduğu için kararı yerine getirmiyordu. Cumhurbaşkanı olduktan sonra Ermeni ve Karabağ meslesinin çözümünde hayati önem taşıyan milli orduyu kurmak isteyen Elçibey, çalışmalara hızlıca başlamıştı. Nizami ordu birlikleri kurularak, askerlik çağına gelmiş gençlerin orduya alınma işinde daha önce yapılan ihmellere son veren çalışmalar yaparak düzenli bir hale getirilmişti. Azerbaycan Milli Ordusu için gerekli olan subayların yetiştirilmesi ve eğitilmesi gerektiğinden, Türkiye'ye öğrenciler gönderilmişti. Bunun için bütçe ayrılmıştı. Karabağ savaşında yer alan gönüllü birlikler Milli Savunma Bakanlığı'na alınarak göreve başlatılmışlardı. Milli donanmanın kurulup, güçlendirilmesi için girişimlerde bulunularak SSCB'nin Hazar filosundaki Azerbaycan'ın hissesini almak için çalışmalar başlatılmış Temmuz 1992'de 5 adet gemiyi Azerbaycan donanmasına katmayı başarmıştı.

Milli Savunma Bakanlığı'nın bünyesinde Sovyetler'in yetiştirdiği ve Ruslara sıkı bağlılığı olan kişilerin bulunmasından ve Türkiye'ye eğitime giden askeri kadroların eğitimleri uzun süreceğinden hemen dönemeyecekleri için, askeri birliklerde tam düzen sağlanamamıştı. Bu durum Karabağ'da ki mücadeleye tam yardım sağlanmasını geciktirmişti. Elçibey, Azerbaycan ordusunda görev yapan ve Rusya'yla yakın ilişkiler içinde bulunan Suret Hüseyinov ve Rahim Gaziyev gibi isimleri görevden azletmek istemiş fakat ilk başlarda sert tepkilerle karşılaşmıştı.

Büyük mücadeleler veren Elçibey, daha sonra bu kişileri görevden almıştır. Bu iki isim, görevden alınmadan hemen önce Kelbecer ve Ağdere’de bulunan Azerbaycan birliklerine emir vererek bir gecede geri çekmesiyle Ağdere’nin bir kısmını, Kelbeçer’in ise tamamının işgal edilmesine sebep olmuştur.

3.2. ELÇİBEY’E YAPILAN DARBE’NİN AZERBAJYCAN VE TÜRKİYE BASININDAKİ YERİ

Başarılı bir cumhurbaşkanlık dönemi geçiren Ebulfez Elçibey yaptığı reform ve işlerle Azerbaycan Cumhuriyeti’nin oldukça ilerlemesine ve dünya üzerinde Azerbaycan halkının varlığını ve uğradığı haksızlıklar karşısında sesini duyurmasını sağlayan bir lider olmuştur. Elçibey’in yaptığı reformlar ve Türkiye ile kurduğu yakın ilişkiler başta Rusya ve İran olmak üzere birçok komünist rejim taraftarlarını rahatsız etmişti. Rusya arka bahçelerinden birini kaybedeceği korkusunu taşıırken, İran Sovyetlere benzeme, yani parçalanma psikolojisini yüreğinin derinliklerinde hissediyordu (Adıgüzel, 2005: 54). Bu ülkeleri korkuya düşüren Elçibey ise hızla reformlarına devam ediyordu. Türkiye ile sıcak ilişkiler içinde bulunan Atatürk’ün askeriyim diyen Elçibey, Cumhurbaşkanı olduktan sonra iki defa Türkiye’yi ziyarete geldiğinden ve Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile yakın ilişkiler kurduğundan bahsetmiştik. İnsan sevgisi, hürriyet, demokrasi ve Türkçülük ideolojileri ile dolu olan ve Türk dünyasının birleşmesini isteyen Elçibey’in bu tutumunun başarıya ulaştığını gören bazı kesimler Elçibey’e darbe düzenleyerek cumhurbaşkanlık görevinden uzaklaştırdılar. Bu bölümde Türkiye basının da Azerbaycan’a 1990 yıllarında ‘Onlar Şii biz Sünni’yiz Azerbaycan İran’a daha yakın’ ideolojisiyle yaklaşılırken, Elçibey’in kurduğu sıkı bağlarla 1992 yılında Türkiye, Azerbaycan’a daha çok destek vermeye başladığını fakat Turgut Özal’ın ölümünden sonra yerine Süleyman Demirel’in gelmesiyle ilişkilerin bir anda nasıl değiştiğini inceleyeceğiz.

Elçibey’e yapılan darbelerden ilki 1993’ün Şubat’ın da planlanmıştı. Rahim Gaziyev ve Suret Hüseyinov, 21 Ocak tarihinde emirlerindeki orduyu, Ağdere bölgesindeki stratejik savunma mevzilerinden geri çekme emrini verdiler. Bölge Ermeni askerleri için açık ve savunmasız bırakıldı. Bunun üzerine Ermeniler, Ağdere’nin pek çok önemli noktasını ele geçirdiler. Geri çektikleri askeri birlikleri Gence’de tekrar toparlayan darbeciler gerekli hazırlıklara giriştiler (Gazenferoğlu, 1995, s. 210). Plana göre darbenin siyasi kanadı ise bütün yetkilerini Milli Şura’ya

devreden tamamı komünistlerden oluşan üyeler Gence'de toplanarak kendilerini iktidar olarak ilan edeceklerdi. Hazırlanan bu oyunu fark eden Halk Cephesi, Suret Hüseyinov'un ihanetini basın toplantısı düzenleyerek halka duyurdular. Halkın tepkisi üzerine darbeciler ihanet teşebbüslerini ertelemek zorunda kalmışlardı.

Azerbaycan toprakları Ermeniler tarafından işgal edilirken Türkiye'nin Ermenilere yardım etmesi Azerbaycan halkı ve politikacılarına şok etkisi yaratmıştı. Türkiye Ermenistan'a yardım edemez. Türkiye'nin Azerbaycan'a karşı Ermenistan'a yardım etmesi akla hayale sığmaz bir haberdir (Azadlık, 6 Şubat 1993). Turgut Özal 2 Şubat 1993 yılında Boston'da düzenlenen kongrede yaptığı açıklamada Ermenistan'a yardım konusunda anlaştık. İlk olarak Ermenistan'a gidecek olan yardımların Türkiye arazisinden geçmesine izin verdik. İkinci olarak Ermenistan'a buğday ve petrol verilmesine ortam hazırlayacak. Üçüncü olarak Karadeniz İktisadi İşbirliği çerçevesinde Ermenistan'la iktisadi durumlar ortaya konulacak demıştır. Türkiye'nin yanı sıra BM'de Ermenistan'a yardım edecektir (Azadlık, 6 Şubat 1993). Ebulfez Elçibey ise Türkiye'nin Ermenistan'a yaptığı yardım için Hürriyet'e verdiği özel demeçte 'Ermenistan'a yardım yaptı diye ben kimseye kırgın değilim. Bu Türkiye'nin özel politikasıdır. Elektrik verilmesi ise tartışmalı bir meseledir. Kırılma meselesi değil bunu tartışmak gerekir. Ermenistan'a elektrik verilirse Nahcivan'a da verilsin. ABD Ermenistan'a insani yardım yapıyor. Ama Azerbaycan'a yapmayı durdurdu. Nasıl olur? Saldıran Ermenistan. Ermenistan'a insani yardım var, Azerbaycan'a ambargo uyguluyor. Neden Ermenistan'a da bize de yardım yapılmıyor. Bu karşılıklı olmalı. Demek dünya Ermeni'yi bizden çok istiyor' (Hürriyet, 9 Mart 1993, s. 14). Birleşmiş Milletlerin ve dünyanın birçok ülkesinden destek almaya başlayan Ermeniler Karabağ bölgesine saldırmaya başlamışlardı.

Mart ayında Azerbaycan toprakları hem iç saldırılar hem dış saldırılara maruz kalmaktaydı. Azerbaycan'ın ikinci büyük şehri Gence'de yaklaşık 200 kişiden oluşan bir grup askerin bir kışlayı işgal ederek isyan başlattıkları bildirildi. Dağlık Karabağ'da, Akdere bölgesinde Şubat ayında çok sayıda yerleşim merkezinin Ermenilerin eline düşmesinden sorumlu tutulan bölgenin eski komutanlarından Suret Hüseyinov'u destekleyen askerler, her ne pahasına olursa olsun direnişlerini sürdüreceklerini bildirdiler (Tercüman, 25 Mart 1993, s. 1).

İç savaşın yanı sıra Ermenilerin de saldırıya geçmesi Azerbaycan hükümetini oldukça zor durumda bırakmıştı. Azerbaycan ordusunun olmayışı Ebulfez Elçibey'i ülkeyi savunma konusunda oldukça zorlamış, yardım bulmak ve ateşkes yapılması için diğer ülkelerden yardım istemiştir. Elçibey, Türkiye ve Rusya'nın bölgede barış yapılması için uğraşlarına ABD'nin de destek vermesi gerektiğini söyleyerek Karabağ bölgesinde huzur ortamı için çalıştığını dile getirmiştir. Bu barış ve ateşkes çabalarına rağmen Ermeniler saldırılarına şiddetli bir şekilde devam etmişlerdi. Ermenistan ordusuna bağlı piyade ve zırhlı birlikler, dün sabah Azerbaycan'ın Laçın ve Kelbecer bölgelerindeki 35 köyü işgal ederek, dış dünyayla bağlantılarını kesti. Azerbaycan Savunma Bakanlığı kaynaklarının verdiği habere göre bu köylerde yaşayan 60 bin Azeri katliam tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyor. Türkiye ise Ermenistan'ı Azerbaycan topraklarındaki saldırılarına son vermesi için sert bir dille uyardı (Hürriyet, 1 Nisan 1993, s. 14). Uçaklarla desteklenen Ermeni Kuvvetleri, Azeri toprakları üzerinde hızla ilerlemeye devam ediyor. Ermeni saldırısının dünkü hedefi Kelbecer şehri alevler içinde yanıyor. İyi donatılmış Ermeni birlikleri karşısında bölgedeki Azeri birliklerinin daha fazla dayanamadığı geri çekildiklerini, bu yüzden düşmanın çok rahat ilerlediği duyuruldu. Laçın ve Kelbecer bölgelerinde 12 köy tamamen işgal edildi. 30 kadar köy ise sarılmış durumda. Ermeniler işgal ettikleri köylerden birçok kişiyi rehin alarak bilinmeyen yerlere götürdü. Ermeni saldırısından hemen sonra Azerbaycan hükümeti Türkiye, ABD, İran ve Rusya'ya başvurarak işgale engel olunmasını istemişti. Diğer taraftan, Azerbaycan Cumhurbaşkanı Elçibey de BM, AGİT gibi uluslararası kuruluşlar ile bütün dünya ülkelerine bir çağrıda bulunarak, Ermeni saldırıları karşısında kararlı bir tavır alınmasını istedi (Tercüman, 2 Nisan 1993, s. 6). Türkiye basınında ise Azerbaycan'ın Türkiye'den Ermeni saldırılarına karşı yardım istemesi Tercüman Gazetesi'nde Azerbaycan'dan Türkiye'ye sert tavır şeklinde yansıtılmıştır. Ermenistan'ın Azerbaycan'a yönelik saldırıları devam ederken, Azerbaycan Büyükelçisi Mehmet Ali Nevruzoğlu, Türkiye'nin iç işlerine karışmak istemediklerini vurgulayarak 'Ancak Türkiye bir eliyle ekmek verirken, öbür eliyle de masaya vurup Ermenistan'a doğru yolu göstermelidir' dedi (Tercüman, 3 Nisan 1993, s. 6). Milliyet gazetesinde ise bu haber Azerbaycan hükümeti Türkiye, İran,

Rusya ve ABD'ye, savaşın sona erdirilmesi için Ermenistan'ın uyarılması talebinde bulundu (Milliyet, 2 Nisan 1993, s. 14) şeklinde verilmiştir.

Ermeniler Kelbecer bölgesine saldırırken, bölgede görevli olan Cephe Komutanı Suret Hüseyinov görevden alınacağını anladığı an cephedeki orduyu bir gecede ani verdiği kararla geri çekmiştir. Elçibey'in büyük mücadeleler sonunda görevden aldığı Rus yanlısı eski Cephe Komutanı Suret Hüseyinov ve eski Savunma Bakanı Rahim Gaziyev'in askerleri cepheden geri çekmesiyle 1993'te Ermeniler Kelbecer'i kuşatmış ve şehirle bütün bağlantı yollarını kesmişlerdir. Bu saldırıların artması üzerine Azerbaycan Cumhurbaşkanı Ebulfez Elçibey, Başbakan Süleyman Demirel'den helikopter istedi. Demirel ise Ermeni saldırılarını soran gazetecilere şu açıklamada bulunmuştur 'Büyük sıkıntı var. Dün akşam Elçibey'le görüştüm. Bizden helikopter talepleri var. Oraya helikopter götürmek, kolay değil. Pratiği yok. Yol uzunsa gitmek gelmek kolay değil (Milliyet, 4 Nisan 1993, s. 14). Yaşanan sıkıntılar üzerine Ebulfez Elçibey bir kararname imzalayarak ülkede 2 aylık olağanüstü hal ilan etmiştir. Bu durum uygulaması çerçevesinde:

-Bakü ile ülkenin çeşitli yerleşim merkezlerinde gece sokağa çıkma yasağı ilan edildi.

- Siyasi parti faaliyetleri donduruldu.

-Her türlü toplantı ve gösteri yasaklandı. Basına sansür getirildi (Hürriyet, 4 Nisan 1993, s. 14). Bu olaylar karşısında Elçibey oldukça zor durumda kalmıştı. Ermenilerin son saldırıları Azerbaycan'daki iç kavgayı daha da körükledi. Muhalefet kışkırtıcılığının daralmasıyla, Azerbaycan Cumhurbaşkanı Ebulfez Elçibey'in koltuğu sallanmaya başladı. Halk Cephesi dört parçaya bölünürken, iç kavga cepheye de yansıyor. Elçibey'in telefonla görüştüğü bazı siyasilere Ermeni saldırılarının biran önce durdurulması için gerekli girişimlerin yapılması önerisinde bulunurken 'Eğer bu saldırılar devam ederse benim bu görevde kalmam zorlaşır' dediği belirtiliyor (Milliyet, 7 Nisan 1993, s. 13)

Azerbaycan topraklarında Ermeni saldırılarının yanı sıra muhalefette baskıları sürerken Türkiye'de ise Azerbaycan konusunda Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile Başbakan Süleyman Demirel arasında görüş ayrılığı bulunmaktaydı. Ermenistan'ın Azerbaycan ile ateşkes yapacağı haberi üzerine Süleyman Demirel, Özal'ın birkaç gün önce açıkladığı 'Ermenistan'a üç bombamız düşse ne olur?'

şeklindeki sözlerine atıfta bulunarak ‘Bu büyük devleti keserim, biçerim gibi tehditlerin içine sokmayacaksınız. Zaten sen güçlü isen kâfi derecede caydırıcılığı olacak. Ateşkese sevindim’ dedi Başbakan Türkiye’nin komşularına ‘Bu ülke aklına geldikçe bizi vurur’ hissini verilmemesi gerektiğini kaydederek ‘Türkiye Pantürkizm ya da Turancılık hissi vermemeli’ dedi (Hürriyet, 9 Nisan 1993, s. 16). Süleyman Demirel’in bu sözlerine Türkiye’de ki siyasetçiler ise Azerbaycan’a destek verilmesi gerektiğini savunmuşlardır. MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş, Ermenistan’ın canice saldırılarına son vermesini, Azerbaycan’da daha fazla kan dökülmemesi için bir an önce harekete geçilmesi gerektiğini söyledi. Türkeş ‘Diplomatik teşebbüslerle birlikte, askeri müdahaleden de çekinilmemelidir. Bunları ancak askeri harekât yola getirir’ dedi. SHP Genel Başkanı Erdal İnönü Ermenistan’ın Azerbaycan topraklarını işgalini vahim bir uluslararası hukuk ihlali olduğunu söyledi. İnönü bu işgalin ‘Irak’ın Kuveyt işgalinden bir farkı olmadığını, bölgemizde barış olmazsa bundan hepimiz zarar görürüz’ dedi (Tercüman, 9 Nisan 1993, s. 9). Milliyet Gazetesi ise yaptığı haberde ‘Türkiye Ermenilere saldırmaz’ başlığı altında Ermenistan Savunma Bakan Vekili Vazgen Manukyan, ülkesinin, Karabağ’ın Azeri toprağı olarak kalmasına razı olmayacağına ve sınırlarının değişmezliği ilkesini kabul etmediğini açıkladı ve Türkiye’nin Ermenistan’a saldıramayacağını söyledi. Ayrıca Ermeni Patriği Karekin Bedros Kazancıyan’ın Azeriler Türk değil. Harp Azeriler ile Karabağlılar arasındadır. Şu anda Ermenistan’ın hiçbir alakası yok açıklamalarına da yer vermiştir. (Milliyet, 9 Nisan 1993, s. 14). Bu açıklamalara karşılık Azerbaycan Gazetesi haberleri incelendiğinde ise 3 Nisan’da Kelbecer’in bütünüyle Ermeni güçlerince işgal edilmesi üzerine Dışişleri Bakanlığı bir açıklama yayınlarak saldırıya Ermenistan ordusunun yanı sıra Ermenistan’da yerleşik 7. Rus ordusu subay ve askerlerinin de katıldığını belirtti (Azerbaycan, 6 Nisan 1993).

Ermeniler Türkiye’nin ve Azerbaycan’ın ateşkes çağrısına rağmen daha şiddetli bir şekilde saldırılarını devam ettirmişlerdir. Bu saldırılar üzerine Azerbaycan hükümeti Türkiye’ye bir imdat heyeti göndererek Türk hükümetinden acil askeri ve diplomatik yardım talebinde bulunmuştur. Gelen heyet Başbakan Süleyman Demirel ve siyasi parti liderleriyle görüşerek şu taleplerde bulunmuşlardır:

-Askeri Talepler: Türk tarafından uzun menzilli roketler başta olmak üzere çeşitli kategoride hafif ve ağır silah ve mühimmat istedi. Heyet ayrıca cephedeki Azeri birlikleri yönetecek 150 subay istedi.

-Siyasi Talepler: Azeri heyeti Rusya ile yaptığı görüşmeyi Türk yetkililerine aktardılar. Bu duruma göre Rusya'nın ateşkes önerisi karşısında Azeri tarafı 'Ermenistan, Kelbecer'den çekilmediği sürece' ateşkesi kabul etmeyeceğini bildirdi. Heyet Ermeni birliklerinin Kelbecer'den geri çekilmesinin sağlanması için Ankara'nın başta olmak üzere Batı dünyasının da bütün diplomatik olanaklarını seferber etmesini, Demirel hükümetinden istedi.

Demirel ise bu görüşmeden sonra yaptığı açıklamada 'Türk hükümeti Azerbaycan'ın her zaman yanında yer aldığını ancak Türkiye'nin bu kavgaya kesinlikle müdahale edemeyeceğini söyledi' (Hürriyet, 10 Nisan 1993, s. 14).

Karabağ bölgesinden sonra, İran sınırına yakın Fizuli şehrini de kuşatan Ermeniler ülkeyi dört bir yandan kısıp altına almıştır. Fizuli şehri düştüğü zaman Azerbaycan ile Nahcivan şehri arasında tüm bağlantıların kesileceği için Azerbaycan'ın başkan yardımcısı Penah Hüseyinov, Tahran'a giderek İran'dan yardım istedi (Tercüman, 13 Nisan 1993, s. 9). Ermeni saldırıları karşısında Azerbaycan halkı büyük kayıplar yaşarken binlercesi evsiz ve yurtsuz kalmıştır. Azerbaycan yetkilileri, BM başvurarak Ermenilere Rusya'nın silah ve asker yardımı yaptığını iletmişse de bir cevap alamamıştır. Bu olaylar üzerine Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Azerbaycan'a giderek Ebulfez Elçibey ile görüşmeyi planlamıştır. Azerbaycan Cumhurbaşkanı Ebulfez Elçibey 32'nci Gün Programı'nda 'Artık Türkiye'den hiçbir şey istemiyorum diye sitem etmiştir. Azeri- Ermeni arasında yapılan ateşkes anlaşması hakkında ise şunları söyledi 'Ateşkes yok. Hele öyle bir ateşkes konuşması hiç yok. Bizim için ateşkes şartları vardır. Biz meseleyi AGİK sürecinde halletmek istiyoruz. Bunun dışında bir çözümün kalıcı olacağını düşünmüyoruz.'

Elçibey, Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Bakü ziyaretinden ne beklediği sorusuna şu karşılığı verdi: 'Türkiye tecrübeli bir devlettir. Dünyanın siyasetini bilen bir devlettir. Ben Türkiye'nin işlerine karışmam. Yalnız Kelbecer olaylarında çok zor bir durum vardı. Ben Türkiye'ye de İran'a da başvurdum. 5-10 helikopter verin o insanları kurtaralım. Çocukları kadınları kurtaralım dedim. İnsanlar ormanlara

köylere kaçımlardı. Ne Türkiye, ne İran, ne de Rusya verdi. Orada çocuklar öldü, kadınlar karın içinde dondu. Şimdi ben Türkiye'den ne isteyeyim? İstedim, vermediler. Helikopter vermiyorsa, bundan sonra ne isteyeyim?'. Azerbaycan'da ana muhalefet partisi lideri İtibar Memedov Bakü'de düzenlediği basın toplantısında yaptığı açıklamada 'Rusya'nın etkisi ve gücünden kurtulmak için hemen kendi milli ordumuzu kurmalıyız. BTD üyeliğine girmememiz bu savaşın devam etmesinin en önemli nedenlerinden biridir. Demirel eğer isteseydi, istediğimiz helikopterleri ve uçakları üç saat içerisinde Bakü'ye indirirdi. Bu helikopterleri savaş için değil, halkı kurtarmak için istedik. Ne zaman Türk hükümeti Ermenilere yardım yolunu açtı, o zaman Kelbecer işgal edildi' diye konuştu (Hürriyet, 12 Nisan 1993, s. 14). Kelbecer saldırısının ardından 6 Nisan'da Moskova'da Rusya Savunma Bakanı Pavel Greçev kendisi ile görüşmeye gelen bu açıklamalar ve olaylar üzerine Turgut Özal 13 Nisan 1993'te Azerbaycan Devlet Sekreteri Penah Hüseyinov'a bölgedeki sorunları görüşmek üzere Ermenistan ve Azerbaycan yetkililerinin bir araya gelmelerini önerdi. Bu öneri üzerine 8 Nisan'da Rusya'nın Soçi kentinde bir araya gelen Penah Hüseyinov'la Ermenistan Savunma ve Güvenlik Bakanı Vazgen Sarkisyan arasındaki görüşmede de ateşkes sağlanması mümkün olmamıştır (Azerbaycan, 10 Nisan 1993). Saldırılan artması, ateşkes anlaşmasının sağlanamaması üzerine Turgut Özal, Azerbaycan'a ziyaret düzenlemiştir.

Cumhurbaşkanı Özal, Bakü'de mecliste ve üniversitede yaptığı konuşmalarda, hem Ermenistan'a hem de Azerbaycan halkına önemli mesajlar vermiştir. Özal, parlamentoda ilk yabancı cumhurbaşkanı olarak yaptığı konuşmasının önemli bir bölümünü Ermeni saldırılarına ayırarak, Türkiye'nin çatışmalara son verilmesi için ABD ve diğer devletlerle ciddi teşebbüslerde bulunduğunu belirtmiştir. Özal ayrıca 'Kan dökülerek saldırganlıkla sağlanan avantajların kalıcı olmayacağı bilinmelidir. Ermeni halkı ve idarecileri bu hareketi görmelidir. Ermenileri uzun vadeli menfaatlerini değerlendirmeye ve barışçı çözüm yolunu seçmeye davet ediyorum. Türkiye'de Azerbaycan gibi barışçı çözümler istiyor. Ancak Türk milletinin sabrının hudutları olduğu da bilinmelidir. Münasebetlerimizden rahatsız olan çevreler bazı uygulamalarımızı size sapıtarak takdim ettiklerini biliyoruz, Bütün dünya bilmelidir ki, Türkiye milleti, devleti ve hükümeti, Azerbaycan'ın dostu, kardeşidir. Bu sonsuza

kadar böyle olacaktır'. İlk görüşmede oldukça durgun görünen Ebulfez Elçibey daha sonra bu açıklamalardan sonra canlandı (Milliyet, 15 Nisan 1993, s. 16).

Cumhurbaşkanı Ebulfez Elçibey'in gönderdiği heyet Ankara'ya gelerek yardım talebinde bulunmasının ardından Türkiye'nin yollamayı kararlaştırdığı askeri yardımın ilk partisi Azerbaycan'a ulaştı. Türkiye'nin yolladığı acil askeri yardım, roket, roketatar ve çeşitli çapta mühimmat gibi hafif kategorideki silahlardan oluşuyor. Türkiye'nin yardım malzemelerinin varışı Türk Genel Kurmay Başkanlığı Hareket Başkanı Korgeneral Erdoğan Özal'ın Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ziyaretine eşlik etmek üzere aniden Bakü'ye gelmesi ile aynı zamana rastladı (Hürriyet, 15 Nisan 1993, s. 9). Silah gönderildiği Hürriyet gazetesi haberinde yayınlanmış olsa da Türkiye'de ki diğer gazetelerde ve Azerbaycan basınında bu tür habere rastlanmamıştır. Başbakan Süleyman Demirel'in askeri müdahale konusunda yardım edemeyecekleri açıklaması üzerine Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın 14 Nisan 1993'de Bakü'yü ziyaret ederek 'Türkiye'nin Azerbaycan'ın yanında olduğunu, Türk milletinin sabrının zorlanmaması gerektiğini' belirterek Başbakan Süleyman Demirel ile arasındaki yaklaşım farkını ortaya koymuştur (Azerbaycan, 15 Nisan 1993).

Özal'ın bu açıklamalarından sonra Azerbaycan-Türkiye ilişkisi değişmiş Azerbaycan'a yardım uçakları gönderilmeye başlanmıştı. Ancak ne yazık ki bu geziden sonra Türkiye'ye dönenen Turgut Özal ani bir kalp krizi geçirerek 17 Nisan 1993'te vefat etmiştir.

Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ölümüyle yas ilan edilen Azerbaycan'da, Cumhurbaşkanı Elçibey 'Özal'ın vefatı, Türk ve Azerbaycan halkları için yeri doldurulamaz bir kayıp' şeklinde açıklama yaparak 'Bu büyük siyasi liderin kişiliğinde, Türk halkları büyük bir lider yitirmişlerdir' dedi (Milliyet, 19 Nisan 1993, s. 16). Özal'ın cenaze törenine katılan Azerbaycan Cumhurbaşkanı Ebulfez ile Ermenistan Cumhurbaşkanı Petrosyan ile dün Ankara'da bir araya geldi İki lider Türkiye'nin Ateşkesin uzatılması, Ermeniler'in Kelbecer'den çekilmesi, Türkiye, Azerbaycan, Rusya, Ermenistan ve ABD'nin katılacağı bir toplantı yapılması planında görüş birliğine vardılar (Hürriyet, 22 Nisan 1993, s. 1). Hayatta iken Azerbaycan'a destek veren Turgut Özal'ın cenaze töreni de Azerbaycan için barış ışığı olmuştur. Ayrıca bir araya gelen Elçibey ile Petrosyan AGİT Minsk Grubu çerçevesinde görüşmelerin sürdürülmesinin yararlı olacağına görüş birliğine

vardılar. Süleyman Demirel ile yaptığı görüşmenin ardından açıklama yapan Petrosyan ‘Elçibey ile yaptığı görüşmenin olumlu geçtiğini, her iki tarafında sorunun barışçıl yollarla çözülmesini istediğini ve kısa zaman içinde çözümün sağlanacağına inandığını’ belirtmiştir (Azadlık, 23 Nisan 1993).

5 Mayıs 1993’te Azerbaycan ve Ermenistan’a sunulan ABD, Rusya ve Türkiye’nin, Kelbecer’in 14 Mayıs’a kadar boşaltılması ve 17 Mayıs’ta AGİT barış görüşmelerinin tekrar başlatılmasına ilişkin çözüm planları, 7 Mayıs’ta Azerbaycan ve Dağlık Karabağ Azerbaycanlıları tarafından kabul edilirken Ermenistan ve Dağlık Karabağ Ermenileri tarafından reddedilmiştir (Azadlık, 7 Mayıs 1993). Ermeniler ile barış çözümü başarısız olmuş, üstüne birde Gence’de Suret Hüseyinov tarafından bir isyan başlamıştı. Ayrıca Rusya’nın baskılarının da bu isyanda rolü olduğunu görmekteyiz.

Rusya’nın etkisinden kurtularak, eşit ilişkiler kurma politikası yolunda ilerleyen Azerbaycan yönetimi Rusya tarafından baskı altına alınmıştı. Rusya’nın desteğini alan Ermeniler Karabağ’da saldırılarını artırmaya başlamıştı. Saldırıya Rusya’nın Ermenistan’da yerleşik VII. Ordusu aktif bir şekilde katılmıştı. Yenilgilerde büyük sorumluluğu olan ve Rusya Savunma Bakanı Greçev’le gizli telefon görüşmeleri yaptığı belirlenen Azerbaycan Savunma Bakanı Rahim Gaziyev’in görevden alınması Rusya’nın kızgınlığını daha da artırdı. (Azadlık, 3 Mart 1993). Elçibey’in Mayısın sonunda Rus askerlerini Gence’den çıkarmasında sonra, Rahim Gaziyev’le birlikte Karabağ’da kötü savunma yapan Eski Savunma Bakanı Suret Hüseyinov’u da görevden alması büyük bir isyanın başlangıcı olmuştur. İsyancıların başında Suret Hüseyinov, Gence’de ki polislerin silahlarını alarak şehri ele geçirmiştir. İsyancıların arasında bulunan Rus asıllı subayların aracılığıyla, Rus istihbarat yetkililerinden yüklü miktarda destek alan Suret Hüseyinov, aynı zamanda Milli Meclis’te bulunan muhalefet tarafından da destek alıyordu. Mayıs ayı ortalarında, Nahcivan havaalanında etrafı çevrilen Rahim Gaziyev’in bir soru üzerine: ‘Bu yakınlarda Haydar’ı Bakü’ye getireceğiz’ dediği devlete ihbar edilmiştir (Gazenferoğlu, 1995, s. 215).

Gence’de başlayan ayaklanmalar hükümete ciddi bir tehdit oluşturmaya başlamıştı. Azerbaycan’da Azadlık gazetesinde çıkan ‘Gence Faciası ve Komünistlerin Zaferi’ adlı haberde Milli Mecliste olmayan kişilerin meclise

müdahale ettiği ve bu meclise Ali Sovyet üyelerinin çağrılması gerektiğini istediklerini isyancıların başı olan Hüseyinov'un asıl amacının Elçibey'i devirerek tekrar Ali Sovyet'e tabi olmak olduğunu belirtmiştir (Azadlıg, 10 Haziran 1993). Elçibey'in isyanı bastırmak için aldığı siyasi ve askeri tedbirler işe yaramamıştı. Azerbaycan Cumhurbaşkanı Ebulfez Elçibey'in sözcüsü Arif Aliyev Bakü'de düzenlediği basın toplantısında daha fazla kan dökülmesini önlemek için hükümete bağlı kuvvetlerin Gence'den çekildiğini bildirmiştir (Tercüman, 9 Haziran 1993, s. 1). Suret Hüseyinov ve isyancı grubu, Elçibey'in bu şehirde bulunan Azerbaycan askerlerini çekmesiyle Gence şehrini tamamen ele geçirerek Meclis başkanı İsa Gamber'in istifasını istemiştir. Gence de bulunan 705. Alay geri çekilmiş Alay komutanı savunma bakanlığını tanımadığını bildirmiştir. Sivil halkın zarar görmemesi için hükümete ait kuvvetler Elçibey Bey'in emri ile darbecilere ateş açmamıştır. Meydana gelen ayaklanma sırasında Milli ordu komutanlarından Tahir Memmedov ve 25'ten fazla kişi hayatını kaybetmiştir (Gazenferoğlu, 1995: 220).

İç savaşın çıkarılacağı farkında olan Elçibey isyancıların daha büyük katliamlara yol açmasını önlemek için bir çıkış yolu bulmuştu. Elçibey, Alparslan Türkeş'i aramış, Türkeş 'Benim yapabileceğim bir şey yok, sen Demirel'i ara' dediğinde, Demirel'in cevabı kısa ve net 'Nahçıvan'dan Aliyev'i çağır. Milli Meclis Başkanı yaparsan o, olayı çözer' (Samedbeyli, 2017, s. 225) demesi üzerine Elçibey Gence'ye giderek Hüseyinov ile buluşan Haydar Aliyev ile özel bir görüşme yaptı. Azerbaycan eski Komünist Parti lideri ve Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Meclis Başkanı Haydar Aliyev, İsa Gamber'in istifa etmesiyle yerine Milli Meclis Başkanı seçildi. Aliyev'in Milli Meclis Başkanı seçilmesinin Cumhurbaşkanı Elçibey için bir güvence olduğu bildiriliyor (Tercüman, 16 Haziran 1993, s. 11). Elçibey, Suret Hüseyinov'un her adımda Aliyev'e danıştığını bildiği için böylelikle iç savaş tehlikesini bastırabilecekti. Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Milli Meclis Başkanlığına seçilen Haydar Aliyev'e tebrik mesajı göndermiştir (Hürriyet, 17 Haziran 1993, s. 16).

Bu olaylar ise Türkiye gazetelerinde Elçibey'in cumhurbaşkanlık görevinde, ekonomik sıkıntıların yaşanmasında ve Ermenilere karşısında başarısız olduğu için hakkında Elçibey'i istemediği yazılmıştır. Aslında bu darbenin altında yatan

gerçeğinin ve Elçibey'e yapılan bu saldırıların en net cevabını Ebulfez Elçibey'in 'Müstegillik: İkinci Cehd' adlı makalesinde bulabiliriz:

'Batı ülkeleriyle ekonomik alanda yapılan görüşmeler artık meyvelerini vermek üzereydi. Petrol anlaşmalarıyla ilgili mutabakata varılmış, iyi niyet protokolleri imzalanmıştı. Sonbahara kadar AMOCO, BP ve diğer çok uluslu şirketlerle anlaşmalar imzalanmış olmalıydı. 30 Haziran'da Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın Büyük Britanya'yı resmi ziyareti planlanmıştı. Azerbaycan topraklarından geçecek petrol ve doğalgaz boru hatları, kara ve tren yolları konusunda ilk uluslararası mutabakatlar sağlanmıştı.

BM ve AGİT çerçevesinde yapılan diplomatik görüşmeler sayesinde, Haziran ayının 15'in de Kelbecer'in geri alınması hakkında bir barış planı yapılmış ve imzalanmıştı. Bununla da, artık savaşa son verilecek, Azerbaycan-Ermeni münakaşasının siyasi yolla çözümü süreci başlamış olacaktı. Bütün bunların gerçekleşmesi, Azerbaycan'ın bağımsızlığı için yalnız ekonomik garantiler değil, aynı zamanda siyasi garantiler de vermekteydi (Gazenferoğlu, 1995, s. 213).

Gence, Bakü idaresinden çıkarken İran sınırına yakın bölgede olan Lenkeran da bir isyan daha çıkmıştır. Halkların Özgürlüğü ve Eşitliği Partisi başkanı Alikereem Hümbetov yandaşlarıyla birlikte isyan ederek dağa çıkmış ve 14 Haziran günü Lenkeran şehrini ele geçirmiştir. 21 Haziran'da Talış-Muğam Cumhuriyeti'ni kurduğunu ilan etmiştir. Bu yaşanan olaylar bölgede Rusya'nın hale güçlü olduğu izlenimini uyandırmıştır (Aydın,2005: 405).

İsyana liderlik eden Hüseyinov, Cumhurbaşkanı Elçibey'e 18 Haziran 1993 tarihine kadar zaman vererek görevini bırakma çağrısında bulunmuş, eğer istekleri olmazsa Bakü'ye gireceğini söyleyerek tehdit etmiştir. Elçibey ise daha fazla kardeşkanı dökülmesini istemediği için isyancılarla görüşmek üzere Keleki köyüne gitmeyi kararlaştırmıştır. Ebulfez Bey son hazırlıklarını yaparak Halk Cephesi İcra Komitesi Başkanı Ferez Guluyev'e Kelek'i seferi ile ilgili talimat vererek 17 Haziran gecesi Nahcivan'a gitmiştir. Gizli bir şekilde yürütülen bu operasyonla Nahcivan'a inen uçağı Halk Cephesi üyeleri karşılamıştır. Karşılaman üyeler, gelen kişinin AHC üyelerinden birkaç kişinin geleceğini düşündüklerini, Elçibey'i görünce şaşırıldıklarını söylemişlerdir. Buradan bir araç ayarlayarak gece Keleki'ye gidilmiştir. Bu hiç kimsenin beklemediği bir olaydı ve Haydar Aliyev'in S. Hüseyinov'un adamlarının

eliyle Elçibey'e hazırladığı suikast planı bozulmuş oldu. Bu olaydan hemen sonra sevinerek televizyona çıkan Haydar Aliyev, Elçibey'in Cumhurbaşkanlığı görev ve yetkilerini üzerine aldığını ilan etti (Gazenferoğlu, 1995, s. 222).

Elçibey'in yokluğunda Haydar Aliyev, Cumhurbaşkanının Türkiye'ye kaçtığını bu yüzden Milli Meclisin başkanı olarak Cumhurbaşkanlık yetkilerini üzerine aldığını açıklamıştır

Büyük karmaşaya neden olan bu olaydan sonra haberlerden bu beyanati dinleyen Ebulfez Elçibey telefonla haber kanalına bağlanarak Nahcivan'da olduğunu bildirince Aliyev beyanatını düzeltmiştir.

Tercüman gazetesi köşe yazarı Fahir Armaoğlu'nun 'Bakü'de Darbe' adlı yazısı incelendiğinde 5 Haziran'da başlayan Gence isyanının, nihayet Cumhurbaşkanı Ebulfez Elçibey'in Bakü'den kaçmasına sebep olacak kadar ciddi bir durum olduğunu yazmıştır. Suret Hüseyinov liderliğindeki isyancıların Bakü üzerine yürümleri ve başkentte 40 km. kadar yaklaşımları karşısında, Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri komutanlarının çoğunun, bir kardeş kavgasına bulaşmak istememeleri, açıkça Elçibey'i yalnız bırakmaları üzerine, Elçibey'de Nahcivan'daki doğduğu köye kaçmak zorunda kalmıştır. Nerden bakılırsa bakılsın, bu hadise bir darbedir. Bu darbeden sonra Elçibey'in görevine dönebilmesi çok zor görünüyor. Her ne kadar Amerika ve Türkiye, meşruiyet ilkesini benimsediklerini ve iktidar değişikliğinin ancak demokratik usullerle yapılabileceği görüşünü ileri sürmüşlerse de bunun, Elçibey'in itibarının kurtarılması açısından fazla bir yarar sağlamayacağı kanaatindeyiz. Zira her şeyden önce Elçibey kaçma sebebini inandırıcı bir şekilde halka nasıl açıklayacak (Tercüman, 19 Haziran 1993, s. 9).

Hürriyet Gazetesi 'Aliyev Darbesi' başlıklı yazısında Azerbaycan'da isyancıların duruma hâkim olması üzerine Cumhurbaşkanı Elçibey özel uçağıyla Nahcivan'a kaçtı. Meclis Başkanı Haydar Aliyev ise Elçibey'in yerine Cumhurbaşkanı olduğunu ilan etti (Hürriyet, 19 Haziran 1993, s. 14) yazmıştır. Ebulfez Elçibey ise Keleki reyonunda gazetecilere yaptığı açıklamada 'Ben hükümetten uzaklaşmadım, istifa vermedim, buna hiç niyetim de yoktur. Bakü'den ayrılma sebebim: Bakü'de tahribat yapmak isteyen kuvvetlerin eline geçmemek için ben bu ülkenin başka reyonuna geldim (Azadlık, 22 Haziran 1993) demiştir. Bu açıklama bize gösteriyor ki Elçibey'in Bakü'den Keleki'ye gelmesi ülkesini bırakıp

kaçmak değil, çıkacak olayları engellemek için şehir değiştirmedir. Ayrıca hiçbir ülkenin anayasasında olmadığı gibi Azerbaycan anayasasında da cumhurbaşkanının sadece başkentte kalacağına dair bir madde bulunmamaktadır.

3.3.DARBEDEN SONRA ELÇİBEY HAKKINDA BASINDA ÇIKAN HABERLER

Ebulfez Elçibey'in Keleki'ye gitmesi ve Haydar Aliyev'in iktidarı ele geçirmesi Türkiye basınında büyük yankı uyandırmıştı. Elçibey'in Bakü'yü terk etmesi Türk siyasetçileri tarafından da endişeyle karşılanmıştır. Başbakan Vekili Erdal İnönü yaptığı açıklamada ' Meşru Cumhurbaşkanı'nın istifasını istemek, meşru düzenin ayaklanmayla ortadan kalkması şeklinde yorumlanır. Bu, medeni dünyanın kabul etmeyeceği bir sonuçtur. Bu, karanlık ve karışık durumun, bir en evvel meşru yola girmesini istiyoruz. Şimdi Aliyev yönetimi hâkim. Bundan sonra nasıl bir yönetim çıkacaksa meşru bir çerçeveye oturtulması şarttır. Bir demokratik düzen ve hukuk devleti anlayışı, baskılarla ortadan kaldırılamaz. Bir defa ortadan kalkarsa artık arkası gelmez. Medeni dünyada yerini alması için her devletin meşru çerçevede yönetimi götürmesi şarttır. ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz 'Türkiye, Azerbaycan'a güçlükl11erle dolu olan kuruluş döneminde yardımcı olamamıştır' diyerek tepkisini ortaya koymuştur. Azerbaycan Halk Cephesi KKTC Temsilcisi Erhan Arıklı, yaptığı yazılı açıklamada, Türkiye'nin olaylara seyirci kaldığını ve üzerine düşeni yapmadığını belirterek şunları söylemiştir: 'Türkiye, kendisine bel bağlayarak Azerbaycan'ın rotasını Türkiye'ye çevirmiş, Cumhurbaşkanı Elçibey'i kurtlar sofrasında yalnız bırakmıştır. Ayrıca Azerbaycan Cumhuriyeti'nde yenedünya düzenine uygun bir rejimin işbaşına gelmesine çanak tutmuştur' (Hürriyet, 19 Haziran 1993, s. 14) açıklamalarıyla Türkiye'nin tutumuna tepki göstermiştir.

Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin ise yaptığı açıklamada: 'Azerbaycan'da durum gittikçe vahim bir hal almaktadır. Bize ulaşan bilgilere göre, isyan tamamen Cumhurbaşkanı Elçibey'i hedef almış durumda. Türkiye'nin bağımsız bir ülkenin iç işlerine karışması elbette söz konusu değil. Ancak Ankara bağımsız Azerbaycan'ın iç işlerine karışma anlamına gelecek girişimlerin dışında, bu ülkeye her türlü yardımı yapmıştır ve yapmaktadır (Tercüman, 19 Haziran 1993, s. 9). Bu isyan ve Elçibey'e yapılan darbe birçok ülke tarafından dikkatle takip edilmiştir. ABD yönetimi Azerbaycan'daki son gelişmelere ilgili yaptığı açıklamalarda Elçibey'in

Azerbaycan'da bulunduğu ve ülkesini terk etmediği için hala o ülkenin demokratik yollarla seçilen cumhurbaşkanı olduğunu belirtmiştir. İran ise Türkiye, ABD ve İsrail'e yakınlaşma politikası izleyen Elçibey'e darbe yapılmasını sevinç ve ilgiyle takip ettiğini açıklamıştır. Elçibey'in yenilgisini Türkiye'nin yenilgisi anlamına geldiğini iddia eden İran yönetimi Aliyev'in, Elçibey gibi Türkiye, ABD ve İsrail yanlı politika izleme hatasından vazgeçeceğini savunmuştur. Elçibey ise 100 haneli Keleki köyünde Türkiye'den gelen basın mensuplarını kabul ederek yaptığı açıklamalarda kardeşkanının dökülmesini önlemek amacıyla Bakü'den ayrıldığını, bir süre dinlenmek için çocukluğunun geçtiği köye geldiğini açıklamıştır (Tercüman, 20 Haziran 1993, s. 6).

Azerbaycan Azadlığ Gazetesi'nde çıkan haberde 'Türkiye'nin Azerbaycan'da Çıkan Hadiselere Ne Kadar Kederlenir' başlığı altında Türkiye'nin demokratik seçimlerle gelen Ebulfez Elçibey'e destek vermediği eleştirilmiştir (Azadlığ, 19 Haziran 1993). 'Gence Hadiseleri Türkiye Gazetelerinde' başlığı altında çıkan yazıda Türkiye gazete manşetleri verilerek Türkiye ne yapmaya çalışıyor sorusu sorulmuştur. Şimdi birlik ve bütünlük zamanıdır. Azerbaycan'da dökülen kanların karşısında durmalıdır. Türk Devleti ve siyasetçileri adaletli davranmaları ve tecrübelerini bu durum karşısında Azerbaycan'da hayata geçirmelidirler. Azerbaycan halkının Türkiye'den beklediği budur (Azadlığ, 18 Haziran 1993). Avrupa Birliği üyeleri Azerbaycan'da baş veren hadiseler karşısında derin üzüntü duyduklarını bildirdiler. Halkın seçtiği Cumhurbaşkanı Ebulfez Elçibey'i desteklediklerini bildirdiler (Azadlığ, 19 Haziran 1993).

Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in her zaman Elçibey'in yanındayız sözlerinin dışında bir yardımda bulunmaması dikkatleri çekmiştir. 'Demirel nerede hata yaptı' başlıklı Nur Batur'un Milliyet gazetesi yazısında Elçibey'i Türkiye'nin ne kadar yanlış politikalarla yalnız bıraktığını görmekteyiz. Türkiye Elçibey'i nasıl kaybetti? Demirel nerede hata yaptı? Her şeyden önce şu gerçeğin altını çizmemiz gerekiyor:

Soğuk savaş sona erdiği halde Batı'nın hala Ankara'nın kapısını çalma nedeni, Türkiye'nin elinde tuttuğu 150 milyonluk Türk dünyasının anahtarından dolaydır ve bu anahtar, Türkiye'nin tarihi boyunca karşısına çıkan en büyük fırsattır. Elçibey ise bu anahtarın en önemli unsurudur. Çünkü laik ve demokratik Türk modelini

uygulama sevdasıyla yola çıkan ilk ve tek liderdir. İşte bu nedenle Elçibey'in desteklenmesi Türkiye için hayati önem taşıyor.

Peki, Demirel bu gerçeği bilmiyor mu? Kuşkusuz biliyor. Ama öyle kritik anlarda öyle hatalar yapıldı ki, Bu hatalar Türkiye'ye Orta Asya kapılarını kapatmak için uğraşan İran ve Moskova'nın eline koz verdiğini söylemek yanlış olmaz. Maalesef bu hataların temelinde Ermenistan'ı kollayan ABD'nin hışmına uğramak kaygısı yatıyor. Ermenilere yardım kapısı açması, diyalog kurma çabaları hep bu yüzden. Her şeye rağmen Türkiye'nin Ter Petrosyan'a şans verip açlık tehlikesi baş gösterdiği zaman Ermenistan'a buğday göndermesi, akla yatkın bir jest olarak değerlendirilebilir. Ama Azerbaycan'ın enerji ambargosu uyguladığı bir sırada, Demirel hükümetinin Ermenistan'a elektrik satış kararı almasının ardında yatan nedenleri hala anlayabilmiş değiliz. Alınan bu kararlarla Elçibey'in koltuğu sallanmaya başlamıştır. Çünkü İran ve Moskova yanlıları 'İşte, Elçibey'in güvendiği Türkiye' diyerek ayağa kalkmıştır ve zaten ekonomik sorunlarla boğuşan Elçibey bu kararı, Azerbaycan halkına izah etmekte zorluk çekmiş ve yıpranmıştır.

Elçibey'in koltuğunun daha da sallanmasına yol açan olaylar zinciri ise Kelbecer'in Ermeniler tarafından işgal edildiği günlere rastlıyor. O günlerde ciddi hatalar yapan Ankara, dünyaya Ermeniler tarafından yansıtılan haberlerin doğruluğunu açıklayabilirdi. Türkiye, Ermeni saldırılarını durdurmak için askeri müdahalede bulunamazdı. Türkiye'nin Azeriler yerine Ermenilerle savaşması düşünülemez ama sınırda yapılan tatbikatların dahi Ermenistan'a yönelik olmadığını açıklamakta gerekmiyor muydu acaba?

Bütün bunların üstüne Elçibey için büyük hayal kırıklığı yaratan en önemli olay, Kelbecer'den kaçan sivilleri kurtarmak için Türkiye'den istediği helikopterlerin gönderilmeyişiydi. Eğer Türkiye kurtarma operasyonu için bir yandan BM'ye başvurup diğer yandan da İran ve Gürcistan'dan hava sahasını açmasını isteseydi Elçibey'e karşı ayaklananların ellerindeki kozları almış olmaz mıydı? Ve Elçibey 'Dağlara kaçan insanları kurtarmak için helikopter istedim, onu bile göndermediler. Türkiye'den daha ne isteyeyim?' deyip Ermenileri durdurmak için Yeltsin'in kapısını çalar mıydı? Gerçek şudur ki Türkiye, Ter Petrosyan'ı kazanayım derken maalesef Elçibey'i kaybetmiştir (Milliyet, 22 Haziran 1993, s. 15).

Gence'de bulunan isyancı Suret Hüseyinov, Keleki'de bulunan Ebulfez Elçibey'in istifa etmesini istemiş yoksa Bakü'yü işgal edeceğini söyleyerek tehdit etmiştir. Bu gelişmeler üzerine Bakü'de bulunan Elçibey'in yeğeni Ayturan Aliyev, basın toplantısı düzenleyerek şu açıklamaları yapmıştır: 'Rusya asla Azerbaycan'ın kalkınmasını istememiştir. Bu sebeple KGB'yi Azerbaycan'a sokmuştur. Zaten darbeci Suret Hüseyinov'un eşi Rus, kayınpederi ise Rus ordusunun önde gelen subaylarından. Hüseyinov'u Rusya yönlendiriyor'. Ayrıca Azerbaycan Demokrasisini ve Elçibey'i Destekleme Komitesi yaptığı yazılı açıklamada şu görüşlere yer vermiştir: 'Şu gerçeği bütün dünya bilmelidir ki, Azerbaycan'da yaşayan Türk milleti hiçbir zaman ülkenin Rusya'nın sömürgesi olmasına izin vermeyecektir. Çünkü Azerbaycan'ın bağımsızlığı için binlerce şehit verilmiştir. Suret Hüseyinov'un da Azerbaycan'da darbe başlatarak Azerbaycan'ı Rusya'nın kölesi haline getirmek istemesi şehitlerimizin ruhuna ve Azerbaycan milletine ihanettir' (Tercüman, 25 Haziran 1993, s. 8).

Azerbaycan Milli Meclisi, Cumhurbaşkanı Ebulfez Elçibey'in tüm yetkilerini elinden alarak Meclis Başkanı Haydar Aliyev'i Cumhurbaşkanı ilan etmişlerdi. Bu olayın yaşanmasından sonra Suret Hüseyinov'a bağlı isyancı birlikler Bakü'den geri çekilmeye başlamıştır (Milliyet, 26 Haziran 1993, s. 14). Bu da bize aslında Elçibey'in planında, Suret Hüseyinov'un üzerinde etkisi olan kişinin Aliyev'in olduğunu ve ancak onun emriyle geri çekileceğinde ne kadar haklı olduğunu göstermektedir.

21 Eylül 1994 tarihinde imzalanan petrol anlaşmasına göre, petrol gelirlerinden Azerbaycan'a düşen pay %10'a indirildi. Petrolden elde edilecek gelirin bölüştürülmesi yetkisi devletten alınarak, Haydar Aliyev'in oğlunun da aralarında bulunduğu, Rus petrol mafyasıyla entegre olmuş bir tayfanın inisiyatifine verildi. Elçibey döneminde, bütün ekonomik kriterler dikkate alınarak yapılan çalışmalar sonucunda, %30 hisseyle paydaşlığın, Azerbaycan için en uygun pozisyon olduğu tespit ve kabul edildiği halde, ülkenin bu en büyük tabii zenginliğini bir siyasi rüşvet aracı olarak gören ve öyle değerlendiren Haydar Aliyev, yalnızca siyasi iktidarını garanti altına alacağına inandığı bir formülle, bu oranı %10 seviyesine indirdi. Böylece petrol, Azerbaycan için ciddi bir ekonomik değer olmaktan çıkarılarak,

ülkenin müstakbel refahı yabancılara peşkeş çekilmiş oldu (Gazenferoğlu, 1995, s. 228).

Cumhurbaşkanı yetkilerini elinde toplayan Meclis Başkanı Haydar Aliyev yönetiminin aldığı ilk karar Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO)'nın da üyesi olduğu çok uluslu konsorsiyumla imzalanan ortak petrol yatağı arama ve çıkarma anlaşmasını iptal etmek oldu (Tercüman, 27 Haziran 1993, s. 9). Azerbaycan petrollerinin ayrıca boru hattı ile Türkiye'den geçirilerek dünya pazarlarına çıkarılması girişimleri de tehlikeye girmiş oldu. Aslında Elçibey'in kaybetmesiyle, Türkiye'de çok şey kaybetmeye başlamıştı.

Cumhurbaşkanlığı yetkileri bir kişinin öldüğünde ya da ülkede uzun zaman bulunmadığında başkasına devredilebilir olmasına rağmen Milli Meclis yaptıkları bu darbeyi meşrulaştırmak için 29 Ağustos 1993'te referandum yapmaya karar vermiştir. Milli Meclis sözcüsü 'Elçibey bu referanduma razıdır' diye açıklama yapmasına karşılık Ebulfez Elçibey 'Yapılan bu referandum demokratik olmayacaktır. Bu sonucu kabul etmiyorum' demiştir (Azadlık, 30 Haziran 1993). Azerbaycan Cumhurbaşkanı Ebulfez Elçibey'in özel temsilcisi olarak Ankara'ya gelen Devlet Sekreteri Ali Kerimli referandumun yapılmaması için Türk yetkililerinden yardım istemiştir. Ama ne yazık ki 10 gün Türkiye'de kalan Ali Kerimli ve heyeti Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve Başbakan Tansu Çiller tarafından huzura kabul edilmeyerek, bekletilmişlerdir. Ali Kerimli gazetecilere yaptığı açıklamada 'Bu koşullarda yapılan referandum, sadece darbeci hükümeti güçlendirir. Önce meşru Cumhurbaşkanı Elçibey dönsün, tutuklular serbest bırakılsın, daha sonra referandum yapılsın. Bu koşullarda yapılacak referandumun adil olacağına kimse inanmaz' demesine rağmen kendine destek bulamamış, en sonunda basın ve muhalefetin tepkileri nedeniyle Başbakan Tansu Çiller tarafından randevu verilmişti. Fakat istenilen destek bulunamamış Azerbaycan ile Türkiye arasında görüş ayrılığı olduğu anlaşılmıştı. Ankara yaptığı açıklamada 'Azerbaycan referanduma gitmeli. Bu konuyu Milli Meclis Başkanı Haydar Aliyev'e götürdük. O olumlu karşıladı. Kerimli'nin mesajları alındı. Daha üst düzey görüşme yapılmasına gerek yok' (Hürriyet, 31 Temmuz 1993, s. 16) demiştir.

Milliyet Gazetesi yapılan referandumdan sonra 'Elçibey bitti, Bakü politikası iflas etti. Bakü ile sil baştan' şeklinde başlık atarak Türkiye'yi olanlar karşısında

sessiz kalmakla suçlamıştır. Cumhurbaşkanı Demirel ise referandum sonucunun Türkiye’de kabul edildiğini söyleyerek ‘Azerbaycan’da olan olaylar istikrarlı olaylardır. Referandum sonucu bizim içinde geçerlidir. En azından muhatabımız belli olacaktır. Referandum hiç olmazsa bu istikrara katkıda bulunacaktır. Türkiye kim kazanırsa kazansın, referandum sonucunu kabul edecektir’ (Milliyet, 31 Ağustos 1993, s. 18) şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. Yapılan bu açıklamalarla Türkiye’nin Ebulfez Elçibey’i ne kadar yalnız bıraktığını görmekteyiz.

Ebulfez Elçibey’in Bakü’yü terkedip Keleki’ye gitmesinden sonraki dönemde Azerbaycan, topraklarından yüzde yirmisini daha kaybetmiştir. Ağdere, Ağdam, Zengilan, Füzuli, Kubatlı, Cebayıl ve Laçın bölgeleri ciddi bir direnişle karşılaşmadan Ermeniler tarafından işgal edilmişti. Karabağ ise tamamen Ermeni işgaline terkedilmişti. Bu topraklarda yaşayan insanlar evlerini yurtlarını bırakarak göç etmek zorunda kalmışlardır.

Toprak kaybının yanında Azerbaycan ekonomik alandada büyük kayıplar yaşamaya başlamıştı. Elçibey’in rubleye karşı on kat değer kazandırmış olduğu manatı, Haydar Aliyev yönetimi milli parayı nerdeyse tedavülden kaldırarak değersizleştirmiştir. Ekonomik faaliyetleri için yapılan ıslahatlar tamamen durdurulmuştu. İşsizlik çoğalmış, ülke nüfusunun yarısı işsiz durumuna düşmüştü.

Cumhurbaşkanının tüm yetkilerini ele alan Milli Meclis Başkanı Haydar Aliyev’in emriyle Bakü’de Halk Cephesinin önde gelenleri gece baskınlarıyla birer birer gözaltına alınmıştır (Milliyet, 30 Haziran 1993, s. 16). Elçibey’in Bakü’de bulunan yeğenleri Samed Aliyev ile Bahadır Ahmedov polislin yaptığı ani bir baskınla tutuklanmıştır. Diğer yandan Elçibey’in Bakü’ye döndü haberleri üzerine Ebulfez Elçibey’in koruma görevlisi Elgar Kadirkuluyev de tutuklanmıştır (Hürriyet, 8 Ekim 1993, s. 14). Haydar Aliyev ve Başbakan Suret Hüseyinov yönetiminin, Cumhurbaşkanı Ebulfez Elçibey yönetimine yönelik tutuklama kampanyası temizlik operasyonuna dönüştü. Halk Cephesi karargahını basarak parlamentoda Elçibey’i destekleyen 2 milletvekilini ve Halk Cephesi başkan yardımcısı Arif Rahimov’u, Elçibey yönetiminin Başbakanı Penah Hüseyinov’u, Parlemanto başkanı İsa Kamber’i, Güvenlik Bakanı Fahrettin Tahmazov’u ve İçişleri Bakanı Abdullah Allahverdiyev’i tutuklatmıştır (Hürriyet, 19 Temmuz 1993, s. 16).

Söz ve basın hürriyetleri olabildiğince kısıtlayan komünist gelenek yeniden ihya edildi. Hür düşüncenin ve söz hürriyetinin karşısında despotik bir polis devleti kimliğiyle ve karakterinin bütün kurumlarıyla çıkıldı (Gazenferoğlu, 1995, s. 229). Keleki köyünde bulunan Elçibey, Aliyev'i kendisine karşı tecrit politikası izlediğini belirterek Tv ve gazetelerde sözlerine yer verilmemesinden şikayet etti (Hürriyet, 19 Temmuz 1993, s. 16). Azerbaycan gazeteleri darbeden sonra incelendiğinde ise Keleki'ye dönen Elçibey'in sözlerine yer verilmediğini görmekteyiz. Elçibey'in yazılarına ancak 1994 yıllarında Azadlıg gazetesinde rastlayacağız.

Kaos ortamına dönen Azerbaycan'da isyancı Albay Suret Hüseyinov Milli Meclis tarafından Başbakanlık ve Başkomutanlık görevlerine getirildi (Hürriyet, 1 Temmuz 1993, s. 12). Ayrıca Hüseyinov'a ordu dışında içişlerine ve milli güvenlik bakanlıklarını kontrol etme yetkisinde verildi. Milli Ordu'nun savaş kabiliyeti kazanmış birlikleri bir gecede lağvedildi ve derme çatma birliklerle yürütülen alakasızca operasyonlar yüzünden 15 binden fazla vatan evladı kurban verildi (Gazenferoğlu, 1995, s. 226). Elçibey'in, bağımsızlığı tehlikeye sokacağı için girmekten kaçındığı Birleşmiş Devletler Topluluğu'na apar topar girilmiş ve Azerbaycan'ın bağımsızlığı Suret Hüseyinov ve Haydar Aliyev tarafından büyük tehlikeye sokulmuştu. Azerbaycan'ın BDT'ye girmesi ve güvenlik anlaşmasını imzalamasından sonra 200 Rus subayı'nın gizlice Bakü'ye geldiği belirtiliyor. Önümüzdeki zaman içinde ise Litvanya'dan geri çekilen 10 bin Rus askerinin Azerbaycan'a kaydırılması bekleniyor (Hürriyet, 1 Ekim 1993, s. 21). Böylece Milli Ordu içindenden temizlenen Kızıl Ordu askerlerinin tekrar Azerbaycan topraklarına girdiğini, Rusya'nın artık Azerbaycan askeri gücüne müdahale etme hakkını eline aldığını görmekteyiz.

Bakü'ye dönme hazırlığı yapan Cumhurbaşkanı Ebulfez Elçibey, Keleki köyünde aralarında Hürriyet muhabirlerinin bulunduğu gazetecileri ağırlayarak yaptığı açıklamada 'Bu olay tesadüfi değil. Rusyanın parmağı var. Rusya çok güçlü. Olayın perde arkasında petrol meselesi var. Çünkü Azerbaycan petrol ile güçlü bir ülke olacaktı, gelişecekti, demokrasiye doğru yol alacaktı. Ancak Moskova bunu istemedi. Bu işte Suret Hüseyinov tek başına değil. Ruslar Kafkasya'da istikrar istemiyor'. Hüseyinov'un başbakanlığı sorulduğunda ise şu cevabı vermiştir: 'Hüseyinov'un başbakan olmasını hata sayıyorum. Atanması anayasaya aykırıdır.

Yetkilerimin Aliyev'e devredilmesi de bana danışılmadan yapıldığı için anayasaya aykırıdır'. 'Türkiye'ye kırgınmısınız' sorusu üzerine ise 'Her zaman Türkiye hükümeti destek vereceğiz diyordu. Ancak ben yinede kimseye kırgın değilim' cevabını vermiştir (Hürriyet, 7 Temmuz 1993, s. 16).

Türkiye gazetelerinde Turgut Özal'ın vefat etmesiyle cumhurbaşkanlık seçimleri hakkında yoğunlaşan haberlere rastlanmış Azerbaycan'da yaşanan gelişmeler ikinci plana atılmıştı. Ebulfez Elçibey'e yapılan darbe hakkında haberler zaman içinde Haydar Aliyev'in petrol politikalarına dönüşerek, darbe ile ilgili yazılara rastlanmamıştır.

Sürgün hayatına Keleki köyünde devam eden Ebulfez Elçibey kendisine Eski Devlet Başkanı statüsü verilmesini istemiştir. Azerbaycan Halk Cephesi Partisi bu konuda çalışmalara başlayarak 'Eski Devlet Başkanlarının Hukuki Durumu' hakkında bir yasa tasarısı hazırlayıp Milli Meclise sunma kararı almıştır.

Keleki sürgününe zor şartlar altında sürdüren Elçibey'e Türkiye'den bir uydu telefonu gönderilmek istenmiş fakat bu çalışma Haydar Aliyev tarafından engellenmiştir. Dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Mesut Yılmaz'ın araya girmesiyle telefon Ebulfez Bey'e ulaştırılmış, böylece Amerika, Türkiye, Tebriz, Tahran ve Avrupa ülkeleri ile irtibata geçmiştir. Keleki halkına birçok kez baskı yapılsa da Keleki köyünün halkı Elçibey'in yanında durarak iktidara karşı çıkmıştır. Elçibey'e birçok defa operasyon yapmak istenmişse de köy halkının yanı sıra Türkiye ve Amerika Büyükelçiliği bunu önlemiştir. Bütün ülkeler Azerbaycan'ın meşru cumhurbaşkanı olarak Ebulfez Elçibey'i kabul etmiştir. Türkiye ise darbe girişimi esnasında Elçibey'in meşru devlet başkanı olduğunu ifade etse de darbeyi önleyecek ve Elçibey'e destek vermek adına herhangi bir somut adım atmamıştır. Türkiye'nin tutumu diplomatik bir açıklamadan öteye gitmemiştir (Mutlu, 2013: 75)

Keleki'de dört yıl kalan Elçibey'e sahip çıkan köylüler, birçok şeyden mahrum kalmayı ve zulme uğramayı göze alarak canları pahasına korumuşlardır. Elçibey'e Keleki'de kalmanız köylüleri etkiledimi sorusuna şu cevabı vermiştir 'Yalnız Kelekilileri değil. Bütün Nahçıvan'a, özellikle Ordubat ve Şurura, benim yüzümden çok darbeler dokundu, onlar hadsiz zulümlere, mahrumiyetlere uğradılar. Ancak en ağır darbeler dört köye Dırnis, Keleki, Üstüpu ve Unas'a indirildi. Bana göre bu köyler içinden çıkamayacakları vaziyetlere düşürüldü. Ben o köylerin halkının benim

yüzümden azap ve eziyete ne mertlikle dayandıklarını, arkamda nasıl cesaretle durduklarını, beni ne büyük kaygıyla koruduklarını yürekten sevdiklerini hiçbir zaman unutamam (Tahirzade, 2001, s. 108). Köylülerin yanında gazetecilerde sık sık Elçibey'e gelerek görüşme yaparlardı. Çoğu zaman Keleki köyüne giden yollar kapatılmasına rağmen gazeteciler dağlardan gizli yollardan Elçibey'e gelerek havadis verirlerdi. Bunların yanı sıra Elçibey'in haber aldığı ve gündemi takip ettiği araç ise radyo olmuştur.

Karabağ topraklarının Ermeniler tarafından tamamen işgal edilmesinden sonra barış görüşmeleri için Ebulfez Elçibey Azadlıg muhabirinin sorduğu 'siz bu Karabağ probleminde ilerleyiş olacağına inanıyormusunuz'sorusuna Elçibey 'Adaletsiz ve halkın razı olmadığı sulh uzun sürmez. Bu muharebede Ermenistan arkasını Rusyaya dayandırmıştır. Bu yüzden bu sulh uzun sürmez' (Azadlıg, 17 Şubat 1996). İleri görüşlü bir siyasetçi olan Elçibey, Karabağ sorununun Ermenistan'a destek veren Rusya tarafından oluşturulduğunu gördüğü için bu sorunun uzun yıllar süreceğini anlatmaya çalışmıştır.

'Ben siyasetten hiçbir vakit bir yere giderek terk etmemişim' diyerek Bakü'ye dönmek isteyen Ebulfez Elçibey birçok defa engellenmiştir (Azadlıg, 12 Mart 1996) Azerbaycan Halk Partisi'nin Genel Başkan Yardımcısı Ali Kerimli birçok mercie başvurarak Ebulfez Elçibey'in Bakü'ye dönebilmesi için çalışmalar yapmıştır. Bazı ülkelerinde destek vermesi üzerine Elçibey'in 18 Haziran 1993'te başlayan sürgünü 31 Ekim 1997'de son bulmuştu. AHC'nin uğraşları sonrası Bakü'ye dönüş izni alarak çalışmaya başlayan Elçibey, Kasım ayında yapılacak olan Azerbaycan seçimleri için kolları sıvamıştır (Bilgin, 2016: 29). Elçibey'in Bakü'ye dönmesi Türkiye gazetelerinde pek yer bulmamış sadece Hürriyet gazetesi kısa bir yazıda Elçibey Bakü'ye döndü şeklinde verilmiştir. Bakü'ye gelen Elçibey Biz iktidarla rakibiz düşman değiliz diyerek çalışmalara devam edeceğini açıklamıştır (Azadlıg, 5 Kasım 1997).

Ebulfez Elçibey Bakü'ye geldikten sonra AHC içinde bloklaşmaların olduğunu görmüş ve bunları birleştirmek için uğraşmıştır. Elçibey bu bloklaşma için ' Bu ayrılıkların AHC'yi en kısa parçalayacağını iddia ettiler. Ben ise tam aksine parçalanmayacağını, içerisinde küçük grupçukların fikir ayrılıklarında kendi aralarında zıtlıklar yaratmış olduğunu söyledim. Ben bu zıddiyetleri o aradan

kaldırdım, fikir ayrılıkları kalır ki, buda demokrasinin esasıdır ve her partinin içinde bu tür fikir ayrılıkları da olmalıdır. Bu fikir tartışmalarına yol verilmezse, partiniz kurur. Bizse bunu istemiyoruz, çünkü gelişmek zorundayız (Tahirzade, 2001, s. 272). Elçibey daha sonra Dem-Kongre'yi oluşturarak yeni bir mücadele oluşturmaya başlamıştır. Elçibey her zaman 'Azerbaycan en demokratik güç merkezi ile işbirliği yapmalıdır' (Azadlıg, 5 Ocak 1996) politikasıyla hareket etmiştir.

Elçibey'in çalışmaları sonucunda AHC ile Müsavat Partisi arasında bloklaşma ortadan kalkarak yapılan dört saatlik bir görüşme sonrasında, Elçibey- İsa Gamber bloku oluşturulmuştur (Azadlıg, 5-7 Ağustos 2000). Meclise girdikten sonra meclisteki muhalif grupları birleştirmeye çalışmış, birçok eylemin düzenlenmesine öncülük etmiştir. Ebulfez Elçibey'den sonra muhalif gruplar hiçbir zaman bir araya gelememiş olması Elçibey'in ne kadar siyaseti bilen ve ülkesini seven bir insan olduğunu göstermektedir. Gerek kurultayda gerekse başka yerlerde yaptığı konuşmaları zevkle dinlenirken hastalığının bu denli ölümcül olabileceği kimsenin aklına gelmemiştir (Bakiler, 2001: 182).

Keleki yılları sağlığı için en kötü günlerini geçirdiği dönem olmuştur. Fırsat buldukça yurt dışı gezilerinde muayene olmuşsa da prostat kanseri olduğunu geç öğrenmiştir (Bilgin, 2016: 209). Hastalığının ağırlaşması üzerine Türkiye'ye gelen Elçibey GATA'da tedavi edilmek üzere hastaneye yatırılmıştır.

3.4. TÜRKİYE GAZETELERİNDE ELÇİBEY PROFİLİ

Azerbaycan'ın bağımsızlığının önde gelen mimarı olan Ebulfez Elçibey her şeyden önce bir özgürlük savaşçısı, Atatürk aşığı, düşüncesi çağdaş, yüreği Türklük dolu bir devlet adamı idi. Türkiye basınında Azerbaycan cumhurbaşkanı seçilen Ebulfez Elçibey'in Anıtkabir'i ziyareti sırasında özel deftere yazdığı 'Daha diyecek bir söz kalmadı. Hepsini siz büyük atamız dediniz. Ne mutlu Türküm diyene. Sizin askeriniz Ebulfez Elçibey' (Sabah, 4 Kasım 1992, s. 9). Sözleri büyük yankı uyandırmıştı.

Sakallarının çoğu artık beyazlaşmış olan zayıf adam belli ki çok hastaydı. Ama ne kadar hasta da olsa bir Türk gazeteciyi reddetmesi mümkün müydü? Zorla kalktı, üzerini değiştirmek için yan odaya geçti. O odada hayat boyu sahip olduğu tek takım elbise özenle asılmıştı. Döndüğünde, iyileşmiş, güveni gelmiş gibiydi. Hayır, gücü

lacivert takım elbisesinden almıyordu. Onu iyileştiren, elbisesinin göğsünde ki Atatürk rozetiydi.

Bu, Nahcivan'da geçirdiği sürgün sonrası yabancı bir gazeteciyle ilk görüşmesiydi. Yabancı tabii lafın gelişi idi. Yoksa Türkiye'ye, Atatürk'e hayran olan Elçibey'in bir Türk gazeteciyi yabancı kabul etmesi mümkün müydü?

Bakü'nün dış semtlerinin birinde, kötü bir ev, eski eşyalar, ilaç kutuları, Elçibey ve hayat boyu sahip olduğu tek takım elbise. Artık iktidardan düşmüş olsa da eski bir cumhurbaşkanı portresiyle ne kadarda çelişkiliydi. Ama Elçibey şikayetçi değildi. O, ne villa, ne yeni takım elbiseler, ne lüks arabalar istiyordu. İdealleri, dünya isteklerinin önüne geçeli yıllar olmuştu.

Başkanlık koltuğuna oturmuş da olsa, Elçibey aslında politikacı değil, bildiklerini korkmadan söyleyen dürüst bir akademisyendi. Politik değil, duygusal ve inatçıydı. Bu karakteri nedeniyle Sovyet Birliği döneminde 'muhalif' damgası yedi ve baskı gördü. Ama o pes etmedi. Ev hapsinde tutulurken bile Türkiye'nin Sesi radyosunu dinler, camdan dışarı bakar, düşüncelere, hayallere dalardı.

1988 yılında muhalefet hareketi, Varlık'ın liderleri arasındaydı. Sonra Halk Cephesi'ni kurdu ve başına geçti. Sovyetlerin son döneminde Halk Cephesi'nin, Bakü'nün meydanında topladığı bir milyon kişiye 'azadlık' diye dakikalarca bağırıyordu. Bu halk hareketi büyüdü, büyüdü ve Muttalibov'un yerine Elçibey'i iktidara taşıdı. Onun düşü, cumhurbaşkanı olmak değildi. O, bu yolla Türkiye ile İran'da yaşayan Azerbaycan Türklerini birleşebileceğini düşünüyordu. Topraklarından Rus askerlerini ilk çıkaran eski Sovyet cumhuriyeti, Elçibey önderliğindeki Azerbaycan oldu. Yıllar düşlediklerini bir bir gerçekleştiriyordu ama içerde ve dışarda hızla düşman kazanıyordu.

Gence'de başlayan isyan hızla büyüdü. Son çare Nahcivan Parlamento Başkanı Haydar Aliyev'den yardım istedi. Ama ok yaydan çıkmıştı. Azerbaycan iç savaşa sürüklenmeye başlamıştı. Elçibey'in dileği bu değildi, kimilerine göre korktuğu için, kimilerine göre kardeşkanının akmasını önlemek için iktidarı elinin tersiyle itti ve Nahcivan'da ki köyüne yerleşti (Milliyet, 23 Ağustos 2000, s. 20).

O politikacı değil, bağımsızlık savaşçısıydı. Ebulfez Elçibey 1993'te Gence isyanını bastıramayacağını anlayınca yakınlarına şöyle demişti:

‘Önümüzde bu ülke için yapılacak bir hizmet daha var. İktidardan el çektilirsek bile, Ermenilerle savaş halinde olan, bin bir emekle kurduğumuz bu devleti iç savaşın içine çekmeyeceğiz. Hiçbir halde iç savaşa yol vermeyeceğiz’. Sovyet yönetimine karşı yaşamı boyunca kafa tutmuş ve kah legal kah illegal yollardan mücadele etmiş olan Elçibey, kendi geleceğini değil gerçekten de Azerbaycan Cumhuriyeti’nin devamını düşünüyordu.

Her zaman iflah olmaz bir idealistti, siyasetçi olamadı. Elçibey her zaman siyasi görüşlerini korkusuzca açıklamıştır. Keleki’de sürgünde olduğu dönemde bile siyasi görüşlerini korkusuzca açıklıyor, Aliyev yönetimini Karabağ politikaları nedeniyle eleştiriyor ancak saldırgan bir üslup kullanmıyordu.

Sovyet Birliği döneminde, 1975-76 yılları arasında milliyetçilik suçundan hapis yatan Elçibey, Azerbaycan bağımsızlık hareketinin gerçek lideriydi. 1989’da, Halk Cephesi kurulduğunda üç hedef koymuştu. Azerbaycan’ın tam bağımsızlığı, Karabağ’ın Ermenilerden temizlenmesi ve güney-kuzey Azerbaycanlıların birleşmesidir. Bu hedefleriyle sadece Rusya, Ermenistan ve İran’ı karşısına almakla kalmadı, Cumhurbaşkanı olur olmaz Türkiye ile Bakü Ceyhan anlaşmasını imzalayarak dev petrol şirketlerini ve dünyayı korkuttu. (Hürriyet, 23 Ağustos 1993, s. 15).

Hürriyet Gazetesi yazarı Ertuğrul Özkök yazısında ‘Elçibey elbette Türklük dünyasında kolay oturtulmayacak bir yere sahipti demiştir. Elçibey içine kapanık fakat Atatürk hayranı bir insandı. Ama bir siyasetten beklenmeyecek ölçüde duygusal bir insandı. Birçok kez ağladığına şahit oldu. Bazı liderler vardır. Duruşları, sessizlikleri, büyük nutuklardan daha etkileyicidir. Elçibey onlardan biriydi. O siyasete siyaset ona uzaktı. Azerbaycan’ın tarihi ve coğrafi konumu çok becerikli ve kıvrak siyasetler gerektirir. Elçibey’de ise böyle ince değerler insanı değildir’ diyerek siyasetçiliğini eleştirirken bunların Elçibey’in Türklük dünyasında ki önemini azaltmayacak şeyler olduğunu yazmıştır (Hürriyet, 23 Ağustos 2000, s. 21).

Çok iyi niyetli, yürekli bir Türk milliyetçisi olan Cumhurbaşkanı Ebulfez Elçibey Azerbaycan’ın sıkıntılarını giderememiştir (Tercüman, 21 Haziran 1993, s. 11). Ebulfez Elçibey Türk basınında Atatürkçü, Türkçü, milliyetçi, ilim adamı kimliği ile yer bulmuş siyaset konusunda duygusal davrandığı, politik olamadığı için eleştirilmiştir.

3.5. ELÇİBEY'İN ÖLÜMÜ VE BASINDAKİ HABERLER

Ebulfez Elçibey'in sıhhatinin ağırlaşması haberinin yayılmasından sonra Türkiye ile telefon irtibatı kurularak tedavi için çareler soruldu. Tedavi için Türkiye'ye gidilmesi tedavinin on beş günde, bir ayda sürebileceği açıklandı (Azadlık, 8 Ağustos 2000).

Elçibey rahatsızlığının ortaya çıkmasından sonra tedavisinin Türkiye'de yapılmasını ister, Türk heyeti ise Elçibey'in naklini gerçekleştirmek için özel bir uçak tahsis eder. Elçibey son kez geldiği Türkiye'de GATA'da yatarken halk onu bağrına basmış tüm personel ve devlet erkânı da yanında yer almıştır. Elçibey'i ziyaret edenler arasında Mesut Yılmaz, Devlet Bahçeli, Fatih Kısaparmak vs. gibi önemli isimlerde vardı (Bilgin, 2016: 209-210). Gülhane askeri Tıp Akademisinde tedavisine başlayan Elçibey kemoterapi uygulanacağı için saç ve sakalının döküleceğini öğrendiğinde ben yemin etmişim. Tebriz bağımsızlığına kavuşmadan Güney Azerbaycan'la Kuzey Azerbaycan birleşmeden sakalımı kestirmeyeceğim demiştir. Yeminimden vazgeçmem diyerek kemoterapi tedavisi görmek istememiştir (Özdemir, 2011: 41).

Kanserin yanı sıra şeker hastalığı ortaya çıkmasıyla iç organları kötü şekilde hasar gören Elçibey ölmeden önce şöyle bir vasiyette bulunmuştur; Ben Türkiye'de ölmeli ve Azerbaycan da toprağa verilmeliyim. Tabutuma Türk bayrağı da sarılmalı Azerbaycan bayrağı da. Beni Türk kardeşlerimde havaya kaldırmalı Azerbaycan kardeşlerimde artık huzur içinde ölebilirim (Bakiler, 2009: 120-122).

Hürriyet Gazetesi manşetlerinde 2 aydır Türkiye'de prostat kanseri tedavisi gören Azerbaycan Cumhurbaşkanı vefat etti. Bakü'nün 'Patriot'u' öldü' manşetleriyle Elçibey'in vefatını duyurmuşlardır. Azerbaycan eski Cumhurbaşkanı Ebulfez Elçibey yaklaşık iki aydır sağlık nedenleriyle Türkiye'de tedavi altında tutuluyordu. Prostat tümörü nedeniyle önce Ankara Hastanesi'nde tedavi altına alınan Elçibey, hastalığının belirli bir evreye ulaşması ve kemik tutulumu nedeniyle radyoterapi gerektiği için 9 Ağustos günü GATA'ya radyoterapi görmek üzere kaldırılmıştır. Elçibey'in Türkiye'ye 'Metabolik durumunun çok bozuk ve septik komada, şuuru kapalı olarak' geldiği, Ankara'da kaldığı sürede durumunun iyiye gittiği, ancak nefes darlığı, akciğer enfeksiyonu, prostat kanseri hastalıklarını bir

arada taşıdığı açıklanmıştı. Hükümet açıklamasında ‘Ebulfez Elçibey, Azerbaycan’ın egemenlik ve bağımsızlığının kazanılmasında ve pekiştirilmesinde önemli rol almış bir liderdi. Vefatı Türk ulusunda derin bir üzüntü uyandırmıştır. Azerbaycan milleti değerli bir siyaset adamı ve vatansever bir evladını yitirmiştir. Kendisine tanrıdan rahmet, tüm Azerbaycan halkına başsağlığı dileriz’ (Hürriyet, 23 Ağustos 2000, s. 23) demiştir.

Ankara Esenboğa Havaalanı’nda yapılan devlet töreninden sonra Türk hava kuvvetlerine ait uçakla Elçibey’in naaşı Azerbaycan’a gönderilmiştir. Yapılan törene MHP lideri, Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli, bazı bakanlar katılırken Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Başbakan Bülent Ecevit ve Dışişleri Bakanı İsmail Cem ise çelenk göndermişlerdir.

Azerbaycan Cumhuriyetinin Geçmiş Cumhurbaşkanı Ebulfez Elçibey’in cenazesi Ankara’dan uçakla Bakü’ye getirilmiştir (Azerbaycan, 23 Ağustos 2000).

Topraklarından Rus askerlerini ilk çıkartan, Azerbaycan’a seçimle gelen ilk cumhurbaşkanı unvanını alan Ebulfez Elçibey Bakü’de devlet töreniyle toprağa verildi. Elçibey’in naaşı önce liderliğini yaptığı Azerbaycan Halk Partisi merkezine getirildi. Naaş burada yapılan törenin ardından, üç saatlik bir yürüyüşle, yıllarca ders verdiği Bakü İlimler Akademisi’ne götürüldü. Parti taraftarlarının tören sırasında ana caddelerden yürümesine izin verilmemesi dikkat çekti. Akademi önündeki törene yaklaşık 50 bin kişi katıldı ve ‘En büyük Bey Elçibey’, ‘Elçibey ölmez, vatan bölünmez’ şeklinde sloganlar atıldı (Milliyet, 24 Ağustos 2000, s. 16).

Azadlık Gazetesi’nde Türkiye Elçibey’e son borcunu ödedi’ manşeti altında Türkiye, parlamento üyelerinin, devlet ve hükümet yetkililerinin bir araya gelerek Elçibey’in cenazesini uğurladığını yazmıştır (Azadlık, 23 Ağustos 2000).

Sağlık haberi beklerken Elçibey’in ölüm haberini alan Azerbaycan halkı derin üzüntü içine girmiştir. Sona gelmiş ömrün ve yarıda kalmış ideallerin büyük sahibi Ebulfez Elçibey son yolculuğuna uğurlandı (Azadlık, 24 Ağustos 2000). Haydar Aliyev’in de katıldığı törenle Ebulfez Elçibey Bakü’de fahri mezarlığa defnedildi.

Ebulfez Elçibey Ankara Hastanesinde kaldığında Azerbaycan gençliğine şöyle seslenmiştir:

Azerbaycan Genci! Sen bil ki, Türk gençliğinden ayrı değilsin. Karşında büyük hedefler, ağır vazifeler vardır. Omuzlarında büyük yük vardır. Ancak sen onu

taşımaya kâdirsin. Senin büyük bir gücün var ki, devlerin taşıyamayacağı yükü taşımaya kâdirsin. Senin öyle büyük gücün var ki devlerin taşıyamayacağı yükü sen taşıyabilirsin. Senin damarlarındaki kan öyle kudretli bir kandır ki, her bir zorluğun üstesinden kolaylıkla gelebilirsin! Sadece buna senin isteğin lazımdır. Karabağ'ı sen azat edeceksin! Azerbaycan'ı sen birleştireceksin! Ben buna eminim ve çok inanıyorum. Azerbaycan'da öyle bir genç olmasın ki, Karabağ'ın azatlığını Azerbaycan'ın bütünlüğünü istemesin. Milletın bu arzusunu siz yerine getireceksiniz. Size uğurlar dilerim! Tanrı yardımcınız olsun!

EBULFEZ ELÇİBEY

Ankara Devlet Hastanesi

19.07.2000. saat: 13:30

Elçibey Sovyetler İttifakı döneminde Rus ırkçılığının pençesinde söndürülmüş, bastırılmış Türklük ruhunun uyandırıcısı, Türklük şuurunun şahlandırıcısı, kadın erkek bir milyondan yukarı Türkü Azadlık meydanına yığarak istiklal ateşinin yakıcısı olarak tarihe geçmiştir (Alibeyli, 2002: 6).

SONUÇ

Yüzyıllar boyunca Azerbaycan topraklarında barış içinde yaşayan Azerbaycan halkı Rusların bölgede güç kazanmasıyla kimlikleri unutturulmaya çalışılmıştı. Önce Azerbaycan Hanlıkları tek tek Rus Çarlığına ilhak edilmiş daha sonra ise Türkmençay anlaşmasıyla Rusya ve İran arasında paylaşılmıştı. Kuzey ve güney Azerbaycan olarak bölünen toprakların kaderi değişmemiş, Güney Azerbaycan halkı İran'ın baskısına boyun eğerken Kuzey Azerbaycan'da yaşayan Azerbaycan halkı hep bağımsızlık mücadelesi içinde olmuştur.

Bağımsızlık mücadelesinden sonra kurulan Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin (1918-20) ömrü yirmi üç ay sürmesine rağmen Azerbaycan tarihinde önemli bir yeri vardır. Azerbaycan bağımsızlık mücadele önderi Mehmet Emin Resulzâde başta olmak üzere aydınların faaliyetleri ikinci bağımsızlık hareketinde Ebulfez Elçibey'e ilham kaynağı olmuştur. Azerbaycan'da söndürülemeyen milli mücadele ruhu tekrardan 80'li yılların sonunda Ebulfez Elçibey önderliğinde tekrar canlanmıştır.

Siyasi kimliğinin yanı sıra tarihçi bir kimliğe de sahip olan Elçibey, Sovyetler döneminde eğitim almış ve nelerin Azerbaycan halkına dayatıldığını gören Elçibey okulda kendilerine Azerbaycanlı olduklarını Türk milletiyle alakaları olmadığından bahsetmiştir. Bu bilince üniversitede arkadaşları sayesinde ulaşan Elçibey'in bundan sonra amacı Azerbaycan halkının ve Türk dünyasının azadlığa kavuşması olmuştur. Azerbaycan halkını Rus tesirinden kurtarmak için sadece bağımsızlığın yetmeyeceğini bilen Elçibey ekonomik ve kültürel alanda da Rus tesirinden kurtulmak gerektiğini söylemiştir. Elçibey'in tarihçi kimliği Türk birliğine bakış açısında önemli bir rol oynamıştır. Elçibey Müsavatçılık politikalarına uygun olarak hareket etmiş ve demokrasinin Türklerin kendi geleneğine ve ruhuna en uygun anlayış olduğunu belirtmiştir.

Bağımsızlık mücadelesinde Türkiye gazetelerinin bazıları Azerbaycan bağımsızlığını desteklerken bazıları ise Azerbaycan bağımsızlığının Türkiye'ye bir yük olacağını, Türkiye'nin Rusya'ya karşı elinde koz olarak gördüğü Azerbaycan'ı kaybedeceğini yazmıştır. Ermenilerin Karabağ'da yaptıkları katliamlar ise Azerbaycan basınında sık sık yer bulurken Türkiye basınında ise kısa haberlerle verilmiş üstelik Azerbaycan millî ordusunun Ermenilere savaş açtığını yazmıştır. O

dönemde Azerbaycan'ın ordusunun bulunmamasıyla birlikte Azerbaycan halkı sık sık Ermenilerin şiddet ve tecavüzlerine maruz kaldığına kaynaklarda rastlamaktayız. Azerbaycan halkına, Türk medyasında destek verilmemesi büyük üzüntüye sebep olmuştur.

Milliyetçilik meselesine çok önem veren Ebulfez Elçibey Turgut Özal döneminde Türkiye ile oldukça yakın temas kurarak çeşitli alanlarda işbirliği imzalamıştır. Turgut Özal döneminde kurulan yakın ilişkiler sayesinde Türkiye'ye Azerbaycan'dan öğrenciler ve subaylar eğitim için gelmişti. Türkiye medyası Elçibey'in cumhurbaşkanı olduğu dönemde Elçibey'in Türkiye ziyaretlerini heyecan verici olarak bulmuş, Elçibey'i Atatürk'ün askeri olarak yazmışlardı. Turgut Özal'ın Atatürk'ü anlatırken 'O bir Süpermen değildi' sözlerine karşılık Elçibey'in " Ben Atatürk'ün askeriyim" demesi basında büyük yankı bulmuş ve Elçibey'in Turgut Özal ve Başbakan Süleyman Demirel arasında paylaşılamayan bir siyasetçi profili çizilmiştir. Turgut Özal Azerbaycan'ın kurumsallaştığı bir dönemde Elçibey'den desteklerini esirgememiştir. Elçibey ise Türk petrol şirketlerini petrol anlaşmalarına davet etmiştir. İki ülkenin çok kazançlı çıkacağı, dünya devletlerine karşı büyük bir güç haline geleceği bu anlaşmalar Turgut Özal'ın vefatıyla, Elçibey bu davada yalnız kalmıştır.

Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanı olmasıyla Türkiye-Azerbaycan ilişkileri gittikçe zayıflamıştır. Gazeteler incelendiğinde bunun en açık göstergesinin Karabağ probleminde Demirel'den bölgede ki savaş mağduru insanları tahliye etmek için istenen helikopterlerin gönderilmemesiydi. Süleyman Demirel bu teklife Azerbaycan çok uzak helikopter gönderemeyiz yanıtını vermiş ve yardım teklifini geri çevirmişti. Bu haber karşısında kahrolan Elçibey'e darbeden sonra yapılan röportajda Türkiye'den ne beklersiniz sorusu üzerine yanıtı 'Ben kendim için Türkiye'den hiçbir şey beklemiyorum' olmuştur. Bu sözlerde aslında halkı için mücadele veren bir devlet adamının sitemini görmekteyiz. Süleyman Demirel döneminde Türkiye'nin bu tutumunun Rusya'dan çekindiğini, bölgede Rus hâkimiyetini istediği için müdahale etmekten çekindiğini görmekteyiz. Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde yaşanan bu tutarsızlık, Elçibey dönemini doğrudan etkilemiştir.

Ebulfez Elçibey'in iktidar olduğu dönemde kısa zamanda çok büyük işler yapmasına rağmen bunların propaganda yapılmamış, televizyon ve gazetelerde yeterince yer verilmeyerek iktidarın çalışmaları halka yansıtılmamıştır.

Elçibey'in yaptığı reformlar Azerbaycan'da yeni bir dönem başlatmış, milli ordunun kurulmasıyla artık daha güçlü bir devlet haline gelmesini sağlamıştı. İç politikada ise Eski Sovyet memurlarının görevlerinde devam etmelerine izin verilmekle, yıllarca rüşvet alarak servet edinmiş, KGB'ye ajanlık etmiş, bağımsızlık düşüncesine sahip olmayan insanların devlet kadrolarında çalışmaya devam etmelerine izin verilmesi büyük bir hata olmuştur. Dış politikada ise Türkiye'ye yakınlaşarak Rusya'ya karşı güçlü bir politika yürütmeye çalışan Ebulfez Elçibey, ülke içinde çok sayıda bulunan Rus ve İran ajanlarının olduğunu unutarak hareket etmiş Rusya'nın ve İran'ın tepkisini alacağını öngörememiştir. Rusya ve İran'ın desteğiyle Ermeniler Azerbaycan topraklarını işgal etmişti. Hem Ermenilerin işgali hem Gence'de Suret Hüseyinov'un isyanıyla Ebulfez Elçibey iktidarını terk etmek zorunda bırakılmıştı.

Azerbaycan üzerinde Rus hâkimiyetinin yoğun olduğu bir dönemde, Elçibey kısa süren hâkimiyetinde ülkenin kaderini değiştiren işler yapmaya muvaffak olmuştur. Sonuç olarak Azerbaycan ve Türkiye medyası incelendiğinde Ebulfez Elçibey'in 20. yüzyılda Azerbaycan'ın kaderini değiştiren büyük bir fikir ve devlet adamı olduğunu görmekteyiz. Ömrünü, zamanını Azerbaycan'ın bağımsızlık mücadelesine ve demokrasinin her alanda hayata geçirilmesine adayan Ebulfez Elçibey son nefesinde dahi Azerbaycan gençliğine seslenerek bağımsız bir devlet olmak için mücadele etmelerini istemiştir. Günümüz Azerbaycan'ın temelini Mehmet Emin Resulzâde ve Ebulfez Elçibey gibi Azerbaycan'ın menfaatleri uğruna mücadele etmiş, önemli devlet adamlarının ideolojileri oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

SÜRELİ YAYINLAR

AZADLIG

1991, Ocak-Ağustos

1992, Ocak- Ekim.

1993, Şubat-Haziran.

1996, Ocak- Mart.

2000, Ağustos.

AZERBAYCAN

1991, Mart.

1992, Ağustos.

1993, Nisan.

2000 Ağustos.

CUMHURİYET

1991, Mart-Kasım.

HALK

1991, Ağustos.

1992, Ocak- Mayıs.

HAYAT,

1992, Ağustos.

HÜRRİYET

1990, Ocak.

1991, Aralık- Eylül.

1993, Mart-Ekim.

2000, Ağustos.

KOMSOMOLSKAYA PRAVDA,

1992, Mayıs.

MİLLİYET,

1991, Ocak-Ekim.

1992, Eylül-Mart.

1993, Nisan-Ağustos.

2000, Ağustos.

SAVALAN,

1992, Haziran.

SABAH,

1992, Kasım.

TERCÜMAN,

1991, Mayıs-Kasım.

1993, Şubat-Haziran,

VATAN,

1991, Eylül.

KİTAPLAR

ADIGÜZEL, Hüseyin, (2000), Türk Dünyasında Demokrasi Hareketleri (Özbekistan Birlik Halk Hareketi ve Azerbaycan Halk Cephesi), İstanbul, İnsan ve Demokrasi Yayınları.

ADIGÜZEL, Hüseyin, (2005), Türk Dünyasında Azatlığın Köşe Taşları, İstanbul: Bayrak Yayınları.

AKDOĞAN, Seçkin, (2007), Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti İlişkiler. Trabzon.

ALİBEYLİ, Besti, (2002), Bizim Kimi Olmayan Adam, Bakı, Qanun yayınları.

ASLAN, Yasin. (1992), Aşkarlık ve Yeniden Kurma Döneminde Azerbaycan'ın Bağımsızlık Mücadelesi, Ankara, Yağmur Basım.

BAKİLER, Yavuz, Bülent, (2001). Elçibey. istanbul, Size Dergisi Yayınları.

BAKİLER, Yavuz, Bülent, (2009). Azerbaycan Yüreğimde Şahdamar. istanbul.

BAYKARA, Hüseyin, (1975), Azerbaycan İstiklal Mücade Tarihi. İstanbul, Azerbaycan Halk Yayınları.

BAYKARA, Hüseyin, (1975), Azerbaycan İstiklal Mücadelesi Tarihi, İstanbul, Gençlik Basımevi.

BİLGİN, Taner, (2016), Bir Türk Beyi Ebulfez Elçibey, İstanbul, Babıali Kültür Yayıncılığı.

CAFEROĞLU, Ahmet, (1940), Azerbaycan, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası.

- CAFERSOY**, Nazım, (2001). **Elçibey Dönemi Dış Politikası**. Ankara.
- ELÇİBEY**, Ebulfez, (1992), **Deyiremki Bu Kuruluş Dağılacak**, Bakü, Gençlik Yayınları.
- ELÇİBEY**, Ebulfez. (1995), **Azatlık ve Demokrasi**, İstanbul, Veli Yayınları.
- GAZENFEROĞLU**, Fazıl, (1995), **Ebulfez Elçibey Tarihten Geleceğe**. İstanbul, Prestij Yayınları.
- GAZENFEROĞLU**, Fazıl, (1998), **Azerbaycan Türk'ünün İman Davası**, Ankara, Stratejik Araştırma ve Kültür yayınları.
- GÖMEÇ**, Sadettin, Yağmur (1997), **Türk Cumhuriyetleri Tarihi**, Konya, Kömen Yayınları.
- GÖMEÇ**, Sadettin, Yağmur, (2015), **Türk Cumhuriyetleri Toplulukları Tarihi**, Ankara, Akçağ Yayınları.
- GÜLER**, Uğur, (2006), **Elçibey** , İstanbul, Veli Yayınları.
- HALİLOVA**, Hanım, (2009), **Bey Ebulfez Elçibey Kitabı**, Ankara, Rıhtım Yayınevi.
- HALİLOVA**, Hanım. (2012), **Ebulfez Elçibey ile Bağımsızlığa Giden Yol**, İstanbul, Bilge Kültür Sanat Yayınevi.
- KEMALOĞLU**, Şeyda, Muhammed, (2007), **Elçibey'in Düşünceleri ve Kanun Devleti**, Ankara, Berikan Yayınevi.
- KÖSTÜKLÜ**, Nuri, (2011), **Yeni ve Yakın Çağda Kurulan Türk Devletleri**, Konya, Çizgi Yayınevi.
- MECİDZADE**, Şehriyar, (2018), **Elçibey Bele Deyirdi**, Bakı, Kitabıstan.
- MEMMEDOV**, İsmail, (2009), **Türk Kafkasyasında Siyasi ve Etnik Yapı Eski Çağlardan Günümüze Azerbaycan**. (Ş. N. Ekber N. Necek, Çev.) İstanbul, Ötüken Neşriyat.
- SAMEDBEYLİ**, Akil, (2017), **Direnışten Bağımsızlığa Elçibey**, İstanbul, Doğu Kütüphanesi.
- SARAY**, Mehmet, (2014), **Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu.

SİYABLI, Elesker, (2018), **Muallim Liderim Prezidentim Ebulfez Elçibey ve Milli Azdlıg Harekatı Hakkında Hatıralarım**, Bakı, Elm ve Tahsil Neşriyyat.

SWIETOCHOWSKİ, Tadeusz. (1988). Müslüman Cemaatten Ulusal Kimlige Rus Azerbaycanı, Ankara, Bağlam Yayıncılık.

ŞAŞIHÜSEYNOĞLU, Reşit, (2001), **Milli Kimlik, Birleşme Zarureti, Milli Demokrasi ve Ebulfez Elçibey**, Bakı, Yeni Nesil AJB Neşriyat

NERİMANOĞLU, Kamil, Veli, **Birinci Elçibey Forumu 2000'ci İl**, Bakı, Yeni Nesil AJB Neşriyyet.

ŞİMŞİR, Sebahattin, (2002), **Azerbaycan'ın İstiklal Mücadelesi**, İstanbul, Kültür Sanat Yayıncılık.

TAHİRZADE, Adalet, (2003), **Elçibey'in Bütöv Azerbaycan Düşünceleri**. Bakı, Bütöv Azerbaycan Kitaphanesi.

TAHİRZADE, Adalet, (2001), **Elçibey'le 13 Saat**, İstanbul, Turan Kültür Vakfı.

YEŞİLOT, Okan, (2010), **Ateş Çemberinde Azerbaycan**, İstanbul.

MAKALE VE TEZLER

AĞAR, Adem, (2017), **Azerbaycan'da Bağımsızlık Mücadelesi ve Elçibey Dönemi**, Karabük: Karabağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü

ASLAN, Şeyda, (2010), **Karabağ ve Hocalı'da Ermeni Mezalimi'nin Türk Basımında yankıları (1991-1992)**, Eleziğ, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü.

AYDIN, Mustafa, (2008). **Revan**, TDV İslam Ansiklopedisi (S. 26-29), İstanbul.

AYDIN, Mustafa, (2010), **Şeki** C.38, İstanbul, TDV İslam Ansiklopedisi.

BANİYATOV, Musa, Ziya (1991), **Azerbaycan**, TDV İslam Ansiklopedisi, s. 317-322, İstanbul.

FEDEKAR, Cengiz, (1997), **Azerbaycan'ın İkinci Bağımsızlık Mücadelesi**, *Türk Tarihi Tarih Dergisi* (127), 23.

GÜRLER, Tolga, (2015), **Azerbaycan-Türkiye İlişkileri 1991-2003 Siyasi, Askeri, Sosya-Kültürel ve Ekonomik Açidan**, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.

- HAMİDOĞLU**, Ramın, İbadov, (2002), **Şeki Hanlığı ve Osmanlı İmparatorluğu ile İlişkileri** C. 6, Ankara, Türkler Ansiklopedisi.
- KARAMANLI**, Hüsamettin, M., (2006), **Nahcivan**, *TDK İslam Ansiklopedisi* (s. 299). istanbul: Türk Dil Kurumu.
- KUTLUK**, Adnan, (1950), **Azerbaycan Hanlıkları**, Türkler Ansiklopedisi (s. 422), Ankara.
- COŞKUNASLAN**, Hakan, (2002). **Azerbaycan'ın Bağımsızlık Sürecinde Azerbaycan Halk Cephesinin Yeri**, C. XIX, s.162-166. Yeni Türkiye Yayınları.
- MUTTALİBOV**, Dadaş, (2014), **Azerbaycan Hanlıkları ve Gülistan-Türkmençay Anlaşmaları**. Bursa, Sosyal Bilimler Enstütüsü.
- MUTLU**, Nilüfer. (2013), **Ebulfez Elçibey'in Hayatı, Siyasi Faaliyetleri, Düşünceleri ve Fikriyatı**, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü.
- ÖZDEMİR**, Burcu, (2011), **Tarihçi ve Aydın Kimliği ile Ebulfez Elçibey**, İstanbul, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstütüsü.
- SÜLEYMANOV**, Kamil, (2003), **Türk Kamaoyunda Dağlık Karabağ Sorunu ve Türkiye Cumhuriyetinin Dağlık Karabağ Politikaları.**,istanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü.

RÖPORTAJ

- ARİFOĞLU**, Rauf, (2019, Nisan 20), **Elçibey**, (Zübeyde Çobanoğlu, Röportaj Yapan)

EKLER

	Sayfa
EK 1: Ebulfez Elçibey'in Mezarı.....	108
EK 2: 11 Haziran 1992 Azerbaycan Gazetesi.....	109
EK 3: 17 Haziran 1993 Azadlıg Gazetesi.....	110
EK 4: Rauf Arifoğlu'nun Özel Arşivi.....	111
EK 5: 10 Haziran 1993 Azadlıg Gazetesi	112
EK 6: 26 Haziran 1993 Milliyet Gazetesi.....	113

Ek 1: Ebulfez Elçibey'in Őhitler Hıyabanı'nda bulunan mezarı
(Zübeyde obanoğlu'nun özel arşivinden)

7 **Азәрбајҹан**
4-11 Haziran 1992 "Azərbaycan"
BU GÜN BİZİ KURTARACAK YEGANE KİŞİ
— GARİBE ADAM —
AZERBAIJAN TÜRKLERİNİN TEK LİDERİ

EBULFEYZ ELÇİBEY'dir.
(GARİBE ADAM)

Bu garibe adamdır,
Otları yulı beğ köze,
Eli, saçı, gözləri
Dil açıp danışanda
Dələndə çiçək açın
Deli dahi sözləri
Ne garibe adamdır,
Ne garibe adamdır,
Deyinmiz, yer-falanız.
Pəşadəyir asladım
Yurt yerində binamız
Yoh olup çadır çadır.
Yegane mənim: pəle yaşım
Ablap yerli fələkə
Ne garibe adamdır,
Deyinmiz, kiçik əsire,
Yənis dərduz ıraqı,
Gəl gərrəyag bu adı.

Pəşadəyir asladım
Buzdan kükək öyül
Yutul boyuncu döləpən
Harıl'mın rəfəndə
Bu adam ne garibe,
Ne garibe adamdır.
Ne garibe adamdır,
Dərdinə bəh, ay Allah!
Niyyə, niyyə təbəni
Asiyaymıñ il evvel
Vahində öldürməyib
Heyvənkə Hərpuş?
Dərdinə bəh, ay Allah!
Həssə ıraq dəfdesə,
Sənəlogdan sənəp
Cır ırmadın yarpağı...
Ne garibe adamdır,
Dərdinə bəh, Ay Allah!

Ne garibe adamdır,
Dedim, səni bəd gülmə,
Dedi, o gün ki, özüm
Ölməz miz guran.
Gülünə gəyən Gülməz,
Səvə, Şəyqə, Çaldıran.
Bır mən, üç müt, ya beş müt?
Dedim, girdəz nəyləyək?
Birazıki bürməz keçmiş.
Dedim, səni obqarın,
Bır içəkdim ne vətənə,
Silməyən bu çiçəkdi.
Dedim, ən gözəl günün?
Dedi ki pələnkədə
Bu adam ne garibe,
Ne garibe adamdır.
Dedim, ırtın, izəyin?
Bır ah çəkli dərindən.

Tərs tərs doğulan
Gürü ağzı köpələ
Görmə ne vahi bu yandı
Tanrı kimi gök eler?
Bu adam ne garibe,
Ne garibe adamdır!
Ne garibe adamdır,
Bu adamın səvinci,
Bu adamın dendi de,
Təmmən özge biçimde
Bu garibe adamdır,
Məne olə gəlu ki,
Bu adam ölm günə,
Özü gərrə gərrəni,
Bəndəcəg tərübü,
Örəyimin içində!
1984
RÜSTEM BƏHRÜDİ

ONA SES VERİN ANKARA 1992

EK 2:Turgut Özal'ın seçimler için gönderdiği afiş 11 Haziran 1992 Azerbaycan Gazetesi'nden

Sağdan: Mircəlal Yusifli, Rauf Arifoğlu, Əli Quluyev, Xəlil Qəniyev, Basqal Həsən, Əbülfəz Elçibəy, Vilen Markoviç, Arzu Səmədbəyli, Natiq Ələsgərov. 7 iyul 1993-cü il.

EK 4: Rauf Arifoğlu'nun özel Arşivinden 1993 yılında Elçibey'in Keleki'deki evinden

ЕК 5:10 Haziran 1993 Azadlıq Gazetesi'nin Gence İsyanlarında Türkiye basının yaptığı haberlere tepkisi.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

Öz Geçmiş

Zübeyde ÇOBANOĞLU

1989 yılında Gümüşhane'nin Kelkit ilçesinde doğdu. İlk, ortaokulunu Kelkit'te tamamladıktan sonra lise öğretimini açık öğretimden bitirmiştir. 2012 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Tarih Bölümünü kazandı. 2016 yılında mezun olduğu Necmettin Erbakan Üniversitesi'nin Genel Türk Tarihi Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans yapmaya hak kazandı. Bu sırada 'Azerbaycan ve Türkiye Gazeteleri Işığında Ebulfez Elçibey (1991-1997) Dönemi' isimli çalışması için Necmettin Erbakan Üniversitesi Bilimsel Araştırmaları Projesi Koordinatörlüğü'nden aldığı burs ve destekle Azerbaycan'a ziyaret gerçekleştirmiştir.